

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ У СЕРЕДНІЙ І ВИЩІЙ ШКОЛАХ

МАТЕРІАЛИ

III Всеукраїнської науково-практичної конференції

28 січня 2025 року
Тернопіль

УДК 37.016:82.0

*Рекомендовано до друку вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(протокол № 8 від 25 березня 2025 р.)*

Рецензенти:

Бачинська Г.В. – кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Гоголь Н.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, літератури та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка;

Гапон Л.О. – кандидат філологічних наук, консультант Тернопільського комунального методичного центру науково-освітніх інновацій та моніторингу.

Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 січня 2024 року / за заг. ред. Н. Р. Грицак. Тернопіль: Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2025. 228 с.

У збірнику подано матеріали доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах».

Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, здобувачів вищої освіти та вчителів закладів середньої освіти. Матеріали опубліковано в авторській редакції.

©Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, 2025

ЗМІСТ

**ВЗАЄМОДІЯ ТРАДИЦІЙНИХ І НОВІТНІХ
МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ
У СЕРЕДНІЙ І ВИЩІЙ ШКОЛІ**

Бабійчук Тамара Василівна	7
Окремі види робіт на занятті, присвяченому Є. Дударові	
Божаківська Мирослава Олександрівна	11
Формування ціннісно-смыслових установок учнів 10-11 класів під час вивчення художніх творів із зарубіжної літератури	
Борщук Людмила Михайлівна	14
Мистецтво бути людиною	
Гапон Леся Олексіївна	17
Актуальні види навчальної діяльності на уроках української літератури в Новій українській школі	
Гоголь Наталія Валеріївна	20
Особливості відображення архетипів народної культури в сучасних підручниках української літератури	
Гоголь Максим Русланович	23
Структурні компоненти культурної компетентності у фаховій підготовці майбутніх учителів-філологів	
Давидова Вікторія Олегівна	26
Значення інтеграційних технологій у методиці шкільного вивчення антиколоніального дискурсу в українській прозі	
Димовська Анна Костянтинівна	29
Формування у бакалаврів спеціальності 013 Початкова освіта уявлень про подорож героя як наскрізний сюжет у процесі вивчення дитячої літератури	
Доброскок Світлана Олександрівна	33
Використання імерсивних технологій на уроках української літератури в школі	
Дячок Світлана Олександрівна	37
Формування ключових компетентностей здобувачів і здобувачок освіти через залучення їх до STREAM -технологій на уроках літератури	
Копчак Ірина Василівна	40
Мартін Іден – герой-одинак (за романом Джека Лондона «Мартін Іден»)	
Кулик Тетяна Василівна	44
Квест-технології на уроках зарубіжної літератури	
Літвінюк Ольга Володимирівна	48
Використання новітніх технологій на заняттях української літератури: з власного досвіду	
Мельник Анжела Олегівна	51
Педагогіка здивування або про wow-ефект на уроках літератури	
Овчаренко Олена Анатоліївна	55
Принципи глобальної компетентності в академічному курсі літератури	

Пасічник Олена Василівна	57
Урок літератури: традиції та новаторство	
Сидоренко Юлія Олександрівна	60
Словесно-міфологічний аналіз новели В. Стефаника «Камінний хрест» на уроках української літератури	
Степушишин Світлана Богданівна	64
Трагічність знецінення людського життя в оповіданні Франца Кафки «Перевтілення»	
Черниш Наталія Володимирівна	67
Креативність як складова навчання української літератури: шляхи і перспективи	
Ягнич Мар'яна Євгеніївна	70
Комікс як інтермедіальний продукт на уроках української літератури: від ідеї до реалізації	

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО КУРСУ ЛІТЕРАТУРИ

Бартіш Світлана Володимирівна	74
Дидактичний потенціал цифрових медіа у навчанні літератури	
Вишневська Галина Богданівна	77
Сучасні медіа й освіта: роль блогінгу у літературному вишколі	
Горіна Жанна Дмитрівна	80
Розвиток критичного мислення старшокласників у процесі інтерпретації художнього кінообразу	
Гудз Марія Степанівна	86
Електронний додаток до підручника з української літератури як засіб формування медіаграмотності учнів 5 класу	
Зарихта Ольга Володимирівна	89
Використання медіапростору для формування соціально-особистісних компетенцій ліцеїстів	
Порубльова Ірина Михайлівна	93
Медіаграмотність на уроках літератури: формування читацьких, критичних та аналітичних навичок	
Скоморовська Наталія Богданівна	96
Формування ключових умінь для розвитку критичного мислення	
Слижук Олеся Алімівна	100
Розвиток ключових компетентностей учнів у процесі виконання медіазавдань з української літератури	
Харковський Євген Миколайович	104
Можливості та перспективи розвитку неформальної освіти	

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Блозва Ольга Андріївна	107
«Поетичне слово крізь призму етнокультурного спадку українців періоду повномасштабної військової агресії РФ» (на прикладі поезії Ірини Бобик – учасника бойових дій)	

Бойчук Тетяна Василівна	112
Цифровізація і літературна освіта: можливості та виклики	
Бродюк Юлія Миколаївна	116
Вивчення поезії Ю. Іздрика на уроках української літератури	
Горішна Галина Михайлівна	120
Війна у казках: методологічні підходи у викладанні літератури	
Грицак Наталія Русланівна	123
Слово про воїна-поета	
Гурдуз Андрій Іванович	126
Викладання компаративного літературознавства у вітчизняному університеті: проблематика сучасного стану	
Дев'ятко Наталія Володимирівна	128
Психологічно-філософські аспекти вивчення сучасної історії України на прикладі повісті Галини Кирпи «Мій тато став зіркою»	
Жукович Інна Іванівна	132
Тема війни у художній концепції антиутопістів XX століття крізь призму російсько - української війни	
Зборівська Оксана Мирославівна	135
Сучасна література в юнацькому читанні («Крадійка книжок» – роман Маркуса Зузака про війну і книжки)	
Лановик Мар'яна Богданівна, Лановик Зоряна Богданівна	140
Диджиталізація в українському освітньому процесі як імерсивний досвід в умовах викликів сьогодення (на матеріалі віртуальної екскурсії Етнографічно-меморіального музею Володимира Гнатюка)	
Любінецька Марія Ігорівна	145
Ідейно-естетичний потенціал діяльності читацького клубу в сучасних реаліях	
Негодяєва Світлана Анатоліївна	149
Методична модель літературознавчого діалогу з текстом на уроках літератури (на матеріалі збірки «Арабески» Сергія Жадана)	
Сеньовська Надія Леонідівна, Скуратко Тетяна Миколаївна	154
Розширення тематики літературного краєзнавства (на матеріалі вивчення книги Марії Вітишин «Мій син – кіборг»)	
Степаненко Олена Костянтинівна	159
Роль Нової української школи в подоланні втрати цінностей та моральних імперативів	
Токмань Ганна Леонідівна	163
Методика шкільного прочитання сучасної неоавангардистської мілітарної поезії	
Яценко Таміла Олексіївна	167
Навчання літератури в реаліях Нової української школи: концептуальні положення	

СЕКЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Біла Ілона Василівна	171
Специфіка використання інтерактивного методу дискусії у процесі вивчення польської літератури	

Боднар Алла Андріївна	177
Оповідання про війну українських письменників як засіб психологічної підтримки учнів 5-6 класу	
Колеснік Анна Юріївна	181
Методичні прийоми вивчення міфологеми саду в романі Френсіс Бернет «Таємний сад»	
Котис Софія Василівна	183
Гаївки, як засіб формування національної ідентичності у студентів фахових педагогічних коледжів	
Кріль Софія Ігорівна	188
Роль прадавніх українських міфів у формуванні світогляду школярів (на прикладі творчості Дари Корній)	
Маланій Анастасія	191
Шлях до самопізнання героя у романі І. Павлюка «Я бачу, вас цікавить пійма»	
Нестерчук Катерина Миколаївна	195
Інтерпретація «недоокреслених місць» у драмах кін. XIX – поч. XX ст. на уроках зарубіжної літератури: творчий діалог із текстом	
Осташук Тетяна Віталіївна	199
Роль соціальних мереж у професійному розвитку вчителя літератури	
Роздайбіда Юлія	204
Вивчення специфіки українського модернізму у середній школі (на матеріалі творчості О. Кобилянської)	
Ткачук Анастасія Павлівна	208
Поховання полеглих і вшанування воїнів як складова частина національно-патріотичного виховання	
Торкот Анастасія Михайлівна	211
Література як засіб формування національної свідомості в умовах сучасної України (на матеріалі вивчення творчості Григорія Квітки-Основ'яненка у середній школі)	
Фенюк Тетяна Володимирівна	216
Використання мемів як інтерактивна технологія вивчення української та зарубіжної літератури	
Хомяк Вікторія Вікторівна	218
Феномен родинних цінностей у повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» та його сучасна інтерпретація в освітньому процесі	
Чиж Оксана Русланівна	223
Жіночі образи у творчості Григорія Квітки-Основ'яненка та їх використання на уроках української літератури	

**ВЗАЄМОДІЯ ТРАДИЦІЙНИХ І НОВІТНІХ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ
У СЕРЕДНІЙ І ВИЩІЙ ШКОЛІ**

Бабійчук Тамара Василівна,
*кандидат педагогічних наук, викладач-методист,
Бердичівський педагогічний фаховий коледж*

**ОКРЕМІ ВИДИ РОБІТ НА ЗАНЯТТІ,
ПРИСВЯЧЕНОМУ Є. ДУДАРОВІ**

Заняття, присвячене Євгену Дударові, особливо важливе для студентської аудиторії раннього юнацького віку. По-перше, знайомлячи юнаків і дівчат з талановитим майстром українського гумору і сатири, ще раз стверджуємо самодостатність рідної літератури; по-друге, допомагаємо юнацтву зрозуміти, що сміх – це один із засобів, що ефективно виконує багато функцій, необхідних у час війни, передусім полегшення симптомів ПТСР і профілактики його.

Серед апробованих видів робіт доцільні, на наш погляд, такі:

1. Театральна вітальня (зустріч з героями творів Євгена Дудара; репліки пропонуються викладачем заздалегідь). 2. Звіт про виконання домашнього завдання – визначити об'єкт сміху у творі (записується на кольоровому листку довільної форми визначеного розміру і прикріплюється на дошку; твір обирають довільно із низки запропонованих [3]). 3. Сторітелінг і скрайбінг (представляє студент – як випереджувальне завдання). 4. Виразне читання викладачем уривку «Будьмо» (1992, текст роздруковано для кожного студента). 5. Виразне читання студентами уривків з творів на захист української незалежності (роздруковано для кожного студента тексти «Сволокайтесь і не вертайтесь», «Дерзай, Іване!», «Лист запорожців»). 6. Відеозаписи (Євген Дудар читає «До батька. І сповідь, і молитва» [1], «Українці мої, українці» [2]). 7. Мікрофон (проти чого протестує Євген Дудар у творах, написаних після 1991-го?) 8. Рефлексія.

Подаємо орієнтовні зразки виконаних завдань.

1. Театральна вітальня (шість учасників)

Учителька: Звертаюся до вас, добродію, як до батька восьмикласника Петі Мармишкіна. Ваш син з усіх предметів не встигає...

Батько: А коли ж йому встигати? За два роки – три реформи. То підручники міняють. Ніби за два роки амеба перетворилася на інфузорію, а крокодил на

скорпіона. Чи у парнокопитних з'явилися зябра, а в земноводних – роги. То вчителів перетасовують. То правила міняють... Мій Петя що – Ломоносов? У нього що – суперголова? Чи три голови? Як у Змія-Горинича. Одна вчить, друга спить, третя жує вареника...

Учителька: Але в нього двійка навіть з фізкультури! На турніку не може підтягнутися. Через козла не перестрибнув.

Батько: Він через поріг переступити не може. У нього ноги позросталися. О восьмій годині ранку до школи вчовгує, о вісімнадцятій – вичовгує. Реформа. Всі хочуть його охопити. Про всяк випадок. Може, комісія якась... Щоб не прискіпались... Крім того, у мене вдома є ще диверсант. Телевізор. Петя більше до нього тягнеться, ніж до рідного батька... Тепер багато хто до телевізора тягнеться. Закон фізики – пусте до пустого...

Учителька: Чи ваш Петя читає художню літературу?

Батько: Читає. Три сторінки за чотири місяці. Іллюша Обломов порівняно з моїм Петьком – титан праці.

Перша: Це правда, що в нас інтелігенція є, а інтелігентів нема?

Друга: Правда. Професор он. Щоранку бульдога пасе у сквері. Культуру первісних людей вивчає. По печерах лазить. А сам – гірше троглодита. Мат-перемат. Собака червоніє, коли він говорить. Скавучить і ховається. У кущі. Лапами вуха затуляє.

Перша: Ви ж, певно, пояснили професорові, що...

Друга: Пояснив. Так цей інтелігент відповів: «Знаєте, первісні люди користувалися двадцятьма словами». А ви, кажу йому, користуєтеся трьома.

Перша: Професор, думаю, образився.

Друга: Образився. Два дні мовчав. На третій як прорвало. Будинки трусилися. Листя з дерев сипалося. Собака кудись забіг, досі знайти не можуть...

Перша: Я теж дещо бачив. Один інтелігент зачитався газетою. Щоб місце дамі не уступити. Інша інтелігентка плюється на весь тролейбус. Гарбузовим насінням. Все на ній імпортує. На кожній частині тіла фірма. Тільки на шкаралупках з насіння нема. І вона його потайки викидає. Під сидіння...

Третя: Чули? Нове досягнення цивілізації. У школах Бурундії почали вивчати історію свого народу... Диваки. У передовому світі свою вже давно позабували. А вони тільки вчать. І навіщо? Практика показала, що дурному

набагато легше. Не знаю, як у Бурундії, а у Броварах так. Феня з Броварів теж каже...

Феня: У мене свої мозги. І мені всьо равно, яка історія і який язык. Аби м'ясо було...

Третя: Феню, народ за те, щоб і в нас рідну мову вивчали.

Феня: Кому ето нада? Шоб рибйонку голову забивать? Шоб він шизом ставав? Дебілом? Вона і так в нього забита. Шейками. Брейками. Роками. Коками. Металом. Коноплями. Маком... І Бровари – не Бурундія. Там ще, може, без штанів ходять. А в нас уже, слава Богу, джинси. З Техасу...

За. Сторітелінг. Талановитий учень Остапа Вишні – короля українського сміху, Євген Дудар добре знає: сміх – це найразючіша зброя у боротьбі за Українську державу. Державу соборну, вільну, правову, висококультурну, прогресивну, багату. Тому перо сміливого гумориста і сатирика Євгена Дудара спрямоване проти тієї нечисті, яка приховано чи явно знищує Україну.

Зб. Скрайбінг. Фото Євгена Дудара, Остапа Вишні, Державного прапора і Державного герба України, слова *сміх, зброя, боротьба, воїн, перемога* тощо.

7. Мікрофон: у творі «Будьмо» автор виступає проти байдужості; у творі «Дерзай, Іване!» – проти нерузких рузкаязичників; у творі «Сволокайтесь і не вертайтесь» – проти манкуртів, яничарів; у творі «Лист запорожців» – проти рузких шовіністів і нацистів; у творі «До батька. І сповідь, і молитва» – проти малоросійства, у творі «Українці мої, українці» – проти суперфілантропії українців.

7. Рефлексія.

А. Євген Дудар – улюблений письменник моїх батьків. Пам'ятаю, як вони сміялися, вкотре читаючи «Клітку». Думаю, після таких гуморесок у кожного прибуде енергії, оптимізму, навіть хвороб поменшає. Такі веселі твори, безперечно, є зрозумілими і для світу. Отож Дудар – один із тих, хто прокладає мости дружби від України до всіх цивілізованих держав, представляє нас, українців, як людей добрих, щирих, радісних і розумних.

Б. Коли вперше читав гумореску про штани, які могли спричинити конфлікт з Гондурасом, то уявляв себе на місці чоловіка, що має одні штани і їх негайно слід висушити. Так, я сміявся, але потім задумався: хто цей пекар у своїй державі? Безправна особа, над якою влада може безкарно здійснити будь-які

найбезглуздіші дії. І зрозумів, що від цього гумориста слід чекати гострої, безкомпромісної сатири. І такими є твори Дудара, написані після проголошення незалежності.

В. На мою думку, твори «Лист запорожців», «Дерзай, Іване!», «Сволокайтесь і не вертайтесь», «Будьмо», «До батька. І сповідь, і молитва», а особливо «Українці мої, українці» треба чути і почути всім українцям. Щоб стати самодостатньою, залізною нацією, яка має почуття честі, гідності, совісти, відваги. Доки будемо несміливо вряди-годи помахувати пальчиком на тих, хто знищує нас, агресивно топче наші святині, безсовісно краде духовні і матеріальні скарби, ще й при цьому нас оббріхує і звинувачує у всіх нещастях світу?

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудар Є. До батька. І сповідь, і молитва. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=eJ514iVNN3Y>
2. Дудар Є. Українці мої, українці. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ui_i2BET0Mo
3. Дудар Є. Штани з Гондурасу. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3274&page=21>

Божаківська Мирослава Олександрівна,
викладач української мови і літератури,
зарубіжної літератури,
Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ УСТАНОВОК УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Мета дослідження: дослідити способи та моделі формування ціннісно-смыслових установок учнів 10–11 класів під час вивчення художніх творів. Цінності – ядро внутрішньої духовної складової особистості, а ціннісно-смыслова сфера особистості, особливо в період війни, є однією із найбільш активно досліджуваних царин. Поняття цінності, ціннісної орієнтації є мультинауковим, адже співвідносяться як із соціальними еталонами, так і з категоріями, котрі регулюють механізми поведінки та діяльності людини [1, 2].

Ціннісні орієнтації є системою усвідомленого ставлення індивіда до соціуму, інших окремих індивідів та самого себе. Питання ціннісно-сислової сфери цікавило і продовжує викликати інтерес багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених (Л.С. Виготський, А.М. Леонтьєв, Д.А. Леонтьєв, А. Маслоу, С.Л. Рубінштейн, В. Франкл та інші) [2].

Також поняття «цінність» тісно пов'язане з категоріями: потреба, інтерес, сенс, смисл. При трансформації потреби в стан зацікавленості першу скрипку грають такі характеристики мотивацій діяльності, де проявляється ставлення до соціальних інститутів. Духовні прагнення, ідеали, принципи, норми моральності належать до сфери дії інтересів. У сфері психології цінність трактується, як елемент структури свідомості особистості: інтереси, установки, принципи, переконання. Саме тому проблема сенсу вивчалася і продовжує вивчатися у рамках зарубіжної та вітчизняної психології, творчо осмислюється у літературі, та мистецтві в цілому. У психології сенс життя інтерпретують як базову мотиваційну тенденцію особистості, яка спрямована на усвідомлення сутності власного «Я», свого місця у світі, життєвого призначення [4]. Сенс задає певну лінію життєвого розвитку, дозволяє людині у пошуку свого місця у житті, у світі загалом; він неможливий без відповідальності особистості за свій вибір, а також свободи у здійсненні цього вибору [5, 6].

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти одним з головних аспектів у вивченні зарубіжної літератури вважає розвиток вміння аналізувати художні твори в різних інтерпретаціях, зокрема аксіологічному, історичному, культурному, релігійному, духовному та ін.; визначати естетичну цінність художнього твору [6]. У розділі «Мова та література» звертається значна увага на емоційне сприйняття тексту, його творче осмислення, визначення авторської позиції та окреслення власного ставлення до порушених автором проблем. Також серед основних вимог до вмінь і навичок учнів старшої школи є здатність до аналізу та інтерпретації змісту твору, визначення основної його проблематики та вміння зробити самостійні висновки на основі прочитаного. Метою та завданням літературної освіти є розвиток основних читацьких якостей школяра, зокрема уваги, творчої уяви, здатності до співпереживання; також уміння співставляти та аналізувати прочитане, самостійно оцінювати твори, осмислювати художні описи, конфлікти, ідеї [7].

Художній твір більшою мірою впливатиме на формування моральних цінностей старшокласників, за умови, якщо вони деталізуватимуть та уявлятимуть особисті риси героїв творів. Так учні чіткіше та глибше усвідомлять описувану ситуацію чи проблему [6].

Ціннісний потенціал художнього твору має свій позитивний вплив на читачів лише в тому випадку, коли він осмислений та прорефлексований. Осмислюючи ідейно-художній зміст будь-якого художнього твору, учні знаходять і пояснюють в ньому не лише основні компоненти та їх співвідношення, а й вивчають у тенденції побудови тексту, вчаться шукати авторський задум та способи його реалізації, формуючи власне ставлення до художньої картини світу. Таким чином реалізується аксіологічна функція літературного твору, бо базується на тому, що письменнику вдається донести читачам світоглядні ідеї та ціннісні орієнтації [7].

Формування та утвердження ціннісних орієнтацій особистості відбувається в процесі набуття та осмислення індивідуального та соціального досвіду. Система цінностей є головною характеристикою духовного світу людини, її здатності знаходити баланс між духовними та матеріальним. Вони формують свого роду внутрішній стрижень людини, у взаємозв'язку з яким, індивід будує свою життєдіяльність. У сучасній науці не існує уніфікованої, загальновизнаної класифікації цінностей, це створює простір для вчителя, викладача і психолога для творчого підходу до вирішення проблеми, наприклад:

- під час вивчення трагедії Й. В. Гете «Фауст» можна запропонувати учням написати хмару слів, визначивши цінності і сенси головного героя;
- під час вивчення роману О. Вайльда «Портрет Доріана Грея» запропонувати заповнити таблицю, де в першій колонці цінності головного героя, а в другій цінності учня; проблемне запитання: визначте, що головне в житті людини: гроші, кохання, краса?
- під час вивчення роману Фредеріка Стендаля «Червоне і чорне» учні заповнюють порівняльну таблицю сенси і цінності Луїзи і Матильди, аналізуючи, що з переліченого близьке кожному учню; дискусія: скажіть, чи мають дружина або чоловік право на життя за покликом власної душі?;
- завдяки є методу творчого читання можна на заняттях разом читати оповідання Г. Белля «Подорожній, коли ти прийдеш у Спа?..», Г. Маркеса

«Стариган із крилами», де вчитель акцентує увагу учнів на переломних моментах сюжету, учні в зошитах формують карту почуттів герої та їхні мотиви і цінності; (під час первинного сприймання твору, а саме читання варто звернути увагу на важливий вид навчальної діяльності – орієнтація на ціннісний потенціал твору, сформувавши тематично- ідейний зміст);

- під час вивчення роману «Чума» А. Камю досліджуємо цінності соціальних груп людей; а під час вивчення твору Кафки «Перевтілення» формуємо гроно сімейних цінностей Г. Замзи та його сім'ї.

Ціннісна орієнтація – внутрішній компонент свідомості й самосвідомості особистості. Високо духовні моральні та естетичні цінності формують продуктивну школу. Головне завдання сучасної школи – допомогти учням виявляти ціннісний сенс у своїй життєдіяльності, здійснювати самостійний моральний вибір стосунки з людьми та навколишнім світом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багацький В. В., Кормич Л. І. Культурологія: історія і теорія світової культури ХХ століття : Навч. посібник. Київ: Кондор, 2004. 304 с.
2. Бандура О. М. Міжпредметні зв'язки в процесі вивчення української літератури: Посібник для вчителя. Київ : Рад. шк., 1984. 167 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. Видання. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. Посібник. Київ: Либідь, 2003. 344 с.
5. Вітченко А.О. Теорія і технологія формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової драматургії : Монографія. Луганськ, 2007. С. 118–177.
6. Ніколенко О.М. Проблеми аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2003. № 3. С. 31–34.
7. Ружевич Я. І. Проблема формування ціннісних орієнтацій в учнів у методиці зарубіжної літератури. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць. за ред. В.Д. Будака, О.М. Пехоти*. 2011. Вип. 1.35. С. 141–144.

Борщук Людмила Михайлівна,
*учитель вищої категорії, вчитель зарубіжної літератури,
української мови та літератури,
Тернопільський академічний ліцей
«Українська гімназія» імені Івана Франка*

МИСТЕЦТВО БУТИ ЛЮДИНОЮ

«Мистецтво бути Людиною» – це тема мого уроку із розділу в програмі зарубіжної літератури для 7 класу «Сила дружби і кохання». Опрацьовуючи із дітьми зміст новели «Останній листок» О.Генрі, найперше поставила за мету формувати моральні, духовні цінності в ліцеїстів. Література ставить екзистенційні питання, і в процесі відповідей на них ми стаємо Людьми. Людство сьогодні, як ніколи, потребує усвідомлення вогню любові. В Ісуса був дерев'яний хрест і золоте серце, а зараз у багатьох золоті хрести й дерев'яні серця. Духовна порожнеча ніколи не пробуджувала любов. Саме це я хотіла донести до учнів.

На етапі мотивації використовую музику (мелодія щастя). Як вид мистецтва вона допомагає розкрити душу людини, її багатство. А людські душі в цей момент порівнюю з вікнами. Вони дуже схожі. Одні вікна зачинені, інші відчинені. В одних прозоре скло, інші зашторені. Одні назавжди розбиті, інші відбивають яскраві вогні. А ще бувають вікна в нікуди... Але у всіх є одна спільна особливість: коли настає темрява, їхня справжня краса відкривається завдяки світлу, що йде зсередини. Тож підсумовую: так і в людей: дуже часто сяйво душі можна побачити лише в темряві. Також звернула увагу на слова Екзюпері: «На світі є тільки одна проблема: як знову дати людству якусь духовну поживу, викликати неспокій духа...».

З метою формування почуття емпатії розповідаю про випадок із шкільного життя Бруно Ферреро. Його однокласником був хлопчик, який завжди носив у кишені дві хустинки. Вчителька запитала його, навіщо це. А він відповів: «Одна для носа, а інша – щоб витирати очі тим, хто плаче» [2, с. 281]. Емпатія – важливе поняття в гуманній педагогіці. Бажання допомогти іншим – хіба не любов? Тож звертаюся до дітей: «Сьогодні ми запитаємо себе: а чи ношу я, чи носиш ти у своїй кишені дві хустинки?».

Вважаю, що прекрасним є той урок, який проводиться не для дітей, а з дітьми. Тому мету і завдання формулюють самі учні (хочу дізнатися про те, чому Джонсі зневірилася; як листок може врятувати людину; чому Берман був таким дивним; очікую від сьогоднішнього уроку яскравих вражень і т.д.). Діти святі й чисті. Ми повинні їх огорнути відповідною атмосферою, де немає місця страху. Тому, мотивуючи учнів на успіх, ще перед уроком розклала перед кожним аркуші із зображенням кумедних тварин. У відповідний момент попросила перевернути листок. У всіх це викликало посмішку, зняло напругу.

Душею уроку можна назвати його епіграф. У нас це були слова О.Генрі «Треба бути людиною, незважаючи на всю жорстокість навколишнього світу, і це можливо». Запитую дітей, чи просто бути людиною в час, коли довкола жорстокість, аморальність. Діти відповідали по-різному, тож я одразу відчула, як вони мислять, і намагалася спрямувати далі урок в потрібному мені руслі. Це проблемне питання плавно перейшло до наступних: Чи бути людиною – це мистецтво? Берман – невдаха? Художник? Гуманіст? Відповідь на них даємо в кінці уроку. Щоб діти краще зрозуміли, що переживала героїня, уявили жорстокість містера Пневмонії, складаємо «Гронування»: добираємо з тексту епітети («недобрий чужинець», «крижані пальці», «старий бовдур», «замашні кулаки»). Розвинути любов до прекрасного допомагає хвилинка гармонії з природою, яка є джерелом творчості, натхнення й енергії (заплющіть очі й уявіть Неаполітанську затоку. Який колір був у вашій уяві?). Як одну із методик роботи використовую інсценізацію, яка допомагає дитині розкрити себе, проявити акторську майстерність, а глядачам дарує відчуття катарсису. Дівчатка на уроці перетвілювалися у Сью та Джонсі, яка рахувала опадаючі листки. Потім діти висловили свої думки з приводу того, чому Джонсі не бореться за життя.

Розвивати почуття емпатії – це завдання прийому «Коло думок». Часто помічаємо в нашому щоденному житті: важко сказати слова підтримки людині, яка цього потребує. Тож учні вчилися це робити («Люба Джонсі, не сумуй! Адже на тебе чекає Неаполітанська затока!» або «Я дуже хочу стати твоєю подругою й показати тобі своє руде кошеня, одужуй пошвидше!«).

Проявляючи свої здібності, ліцеїсти готують індивідуальні повідомлення, наприклад: розкрити символіку плюща. Дітям часто властиве нестандартне мислення, тому рольова гра «Розповідь мольберта» допомогла подивитися на

Бермана з іншої, предметної, точки зору. Учень у ролі мольберта розповідав про свого власника. Як перегук з осіннім мотивом новели даю завдання-валеохвилинку: скільки пташок ви бачите на картинці?

На уроці я увімкнула інтерв'ю, яке брали напередодні діти у фотографа, художника, актора, – людей, причетних до мистецтва. Вони давали відповідь на питання «Що для вас є шедевром»? Після цього учні ділилися своїми думками. Тож прийшло розуміння того, що шедевром може бути не тільки картина, виставлена в музеї, а й річ, зроблена із любов'ю, чи усмішка, добре слово, тобто те, що йде від душі. За словами Будди, «найважче мистецтво – це мистецтво творити добрі справи». Усім відома думка, що саме альтруїстичні люди будують світ. Малюнок листка не має мистецької цінності, але в контексті витвір Бермана – символ великого гуманізму й самопожертви. Свідченням того, як діти перейнялися долею героїв, як сильно їхніх сердець торкнулася ідея людяності, є творчі роботи учнів, які вони презентували на етапі вивчення нового матеріалу (кардмейкінг, ескіз і меморіальна дошка, власні шедеври).

Рефлексія показала, чи виправдані були сподівання учнів щодо цілей уроку, які вони ставили на початку.

Підбиваючи підсумки, згадую епіграф і говоримо про те, як він відображає нашу життєву дорогу. Які цінності ми вибрали сьогодні, у такий важкий час, щоб це дійсно була дорога до храму нашої душі?

Одна з учениць у вірші, складеному на уроці, написала такі рядки: «І ось по східцях паперових до небес я йду, збентежено тримаючи вітри». Це прекрасно, коли орієнтиром у житті дитини є ось такі паперові сходи: література, яка формує стійкі моральні принципи. Звернула увагу дітей на ключові тези уроку: нам потрібна докорінна зміна ставлення один до одного. Любити – означає бажати ближньому добра. За будь-яких обставин найвищим мистецтвом є мистецтво бути Людиною. Не конче писати книжку, картину. Усміхніться, відкиньте з душі зло. І не забувайте носити з собою другу хустинку.

На листочках плюща учні записали рису, яка, на їхню думку, повинна бути притаманна справжній Людині (добро, любов, справедливість, самопожертва, віра і т.д.). Застосовую індивідуальний підхід, оскільки кожна дитина – це світ у мініатюрі, тож домашнє завдання даю на вибір. Нехай прагнення до

прекрасного буде нашою повсякденною молитвою. «Не дозволяйте шуму чужих думок перебивати ваш голос серця» (Стів Джобс).

ЛІТЕРАТУРА

1. Ніколенко О.М. Великі пристрасті «маленьких» героїв О.Генрі. Зарубіжна література в навчальних закладах. 2001. №5. С.24-28.
2. О.Генрі. Дороги, які ми вибираємо, та інші оповідання. Київ: Знання, 2014. 206 с.
3. Ферреро Б. 365 коротких історій для душі. Львів: Свічадо, 2013. 456 с.

Гапон Леся Олексіївна,
*кандидат філологічних наук, консультант,
Тернопільський комунальний методичний центр
науково-освітніх інновацій та моніторингу*

АКТУАЛЬНІ ВИДИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

«Нова українська школа» – найпотужніша освітня реформа України, яка 2018 року ввійшла в повсякдення вчителів початкових класів, а з 2021 року активно імплементується в базовій середній школі. Одним із основних документів, що висвітлює концептуальні засади реформи і визначає розвиток освітньої галузі на найближче десятиліття, є Державний стандарт базової середньої освіти (2020). У ньому репрезентовано структурування змісту освіти за освітніми галузями; викладено перелік ключових компетентностей і наскрізних умінь, якими має володіти випускник школи; окреслено рівні навчальних досягнень, яких може досягнути учень завдяки сформованим у процесі навчання компетентностям. Компетентність у Концепції НУШ (2016) визначено як «динамічну комбінацію знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно проводити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [4, с. 17].

Формувати компетентності та визначати їх рівень сформованості можна лише шляхом залучення учнів/учениць до найрізноманітніших видів навчальної діяльності на уроці, адже лише беручи активну участь у здобутті знань, збираючи й опрацьовуючи інформацію, визначаючи й розв'язуючи проблеми,

досліджуючи й експериментуючи, застосовуючи знання на практиці, здобувач/здобувачка освіти зможуть відчутти компетентнісне зростання.

Реалізація діяльнісного й компетентнісного підходів на уроках НУШ активізувала поняття «види навчальної діяльності». «На відміну від форм людської діяльності (гра, навчання, праця), воно означає сукупність способів, моделей організації навчання (груп методів і форм навчання), що поєднані за певною ознакою», – зазначає О. Пометун [5, с. 163]. Спираючись на критерії активного навчання, дослідниця визначає види діяльності як групи способів навчання, виокремлюючи традиційне навчання (слухання, запам'ятовування), діяльність учнів з ІКТ (пошук і групування інформації, моделювання процесів і явищ), обговорення та дискутування (висловлення версій, формулювання позицій, аргументування), дослідження та експериментування (вивчення джерел, припущення, досліді, висновковування), кооперативне навчання (робота в парі, у групах).

Широкий спектр видів навчальної діяльності викладено в модельних програмах усіх галузей, зокрема й мовно-літературної. У пояснювальних записках до модельних початкових програм «Українська література. 5-6 класи», «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5-6 класи» авторських колективів під керівництвом Яценко Т.О. види організації навчальної діяльності класифіковано як *репродуктивні, пізнавально-пошукові, творчі*. У програмах «Українська література. 7-9 класи», «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 7-9 класи» згаданого вище колективу авторів до класифікації видів організації навчальної діяльності додано *дослідницькі*. При цьому вчителів орієнтовано на широке використання як традиційних, так і інноваційних методів, прийомів і форм роботи з художнім текстом, зважаючи на умови очного, дистанційного та змішаного навчання, відповідно до методичних уподобань педагогів [2].

Аналіз досвіду вчителів-словесників міста Тернополя засвідчив, що на уроках української літератури педагоги активно залучають учнів до різних видів навчальної діяльності, а саме:

1) *репродуктивних*: виразного читання творів (уголос ланцюжком, в особах), переказу твору (близько до тексту, стисло, вибірково, від імені одного з персонажів тощо);

2) *пізнавально-пошукових*: аналітико-синтетичної роботи з текстом творів (визначення теми, основної думки, елементів композиції і сюжету), складання плану твору (цитатного, простого чи складного), порівняльної характеристики героїв, роботи з цитатним матеріалом, дискусій (очно або в онлайн-середовищі);

3) *дослідницьких*: аналіз ліричних та епічних творів; інтерпретації тексту; самостійного збирання й опрацювання інформації;

4) *творчих*: реалізації індивідуальних і колективних мовно-літературних і літературно-мистецьких проєктів; унаочнення та візуалізації змісту почутого та/або прочитаного художнього тексту/медіатексту: створення карт подорожей героїв, ілюстрацій, візуально-сміслових презентацій, постерів і буктрейлерів до творів, лепбуків і ментальних карт за вивченою темою; сторителінгу (наприклад, перегляду без звуку буктрейлера, відеоролика чи музичного кліпу та складання історій на основі побаченого); написання мінітворів або створення постів для соцмереж, написання листів літературному герою/автору, створення сторінок автора/літературного героя в соцмережах, літературних блогів тощо [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Блог учителів української мови й літератури Тернополя. URL: <https://gapon.te.ua/clovo-vchyteliu/dosvid-i-innovatsii>
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
3. Модельна навчальна програма «Українська література. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І. А.). URL: https://osvita.ua/doc/files/news/896/89669/Ukrayinska_literatura_7-9-kl_Yatsenko_ta.pdf
4. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Пометун О. В. Види діяльності учнів у контексті нового Державного стандарту освіти. *Психодидактика*. Збірник тез конференції. 21-22.05. 2021р. С. 161 – 166.

Гоголь Наталія Валеріївна,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови,
літератури та методики навчання,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ АРХЕТИПІВ НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНИХ ПІДРУЧНИКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Усвідомлення специфічності світогляду-сприйняття народу можливе лише на основі осягнення культурних смислів, символічних знаків та національних образів. Важливою ментальною ознакою українців є їхнє естетичне ставлення до світу в усіх сферах життєдіяльності. Архетипи народної культури є універсальними образами, сюжетами та мотивами, вони відображають базові структури людського досвіду й закорінені у фольклорі, міфології та традиціях. Народні архетипи, такі як образ матері, землі, вогню, води, дерева, мають глибокий зв'язок із українською історією, культурою та ментальністю.

Проблема відображення архетипів народної культури знайшла своє належне місце на уроках української літератури та в мистецькому контексті сучасних навчальних книг. Опанування учнями архетипів народної культури на уроках української літератури відіграє надзвичайно важливу роль у процесі формування юної особистості, адже саме під час вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі закладається фундамент для розуміння себе, власного коріння та свого місця у світі. Архетипи народної культури – це не лише частина нашої історії, але й потужний інструмент для побудови майбутнього, де кожен молодий українець зможе бути сильним, впевненим у собі та відкритим до світу.

У сучасних підручниках української літератури [2; 3; 4] з метою поглиблення уявлення учнів про образну природу українського фольклору його вивчення поєднується із мистецьким контекстом. В інформатиному, аналітичному та ілюстративному блоках навчальних книг представлено широкий пласт народної творчості та традиційної української культури. На сторінках чинних підручників відповідно до розгортання сюжету твору, в рубриках, запитаннях і завданнях до текстів уміщено довершені зразки

образотворчого мистецтва (К. Білокур, М. Примаченко, В. Шупляк, В. Проців, І. Рап'яник, І. Горобчук, А. Монастирський, С. Поляков, М. Пимоненко, І. Гончар, В. Томашевський, М. Прушковський, Т. Шевченко та ін.), що філігранно відтворюють фольклорні мотиви та народні сюжети.

Варто наголосити й на доцільності запитань і завдань, спрямованих на проведення мистецьких паралелей, зокрема жанрами усної народної творчості чи художньої літератури та довершеними зразками образотворчого мистецтва, у яких відтворено українські національні архетипи, як-от: архетип природи, із яким в народній творчості пов'язаний флористичний орнамент; архетип краси, що виявляється в естетиці українського традиційного та сучасного житла; архетип дому, в якому українська хата утілювала ідею родини, її зв'язків із пращурами й нащадками, архетип простору поза домом, який визначав приналежність родини до певного місця перебування у вигляді двору тощо. Тож, уміщені до чинних підручників української літератури запитання та завдання до суміжних образотворчостей спонукають учнів до широкого діалогу з текстом, дозволяють розглядати художній твір із його рецепціями в літературі чи фольклорі та інших видах мистецтва.

Сучасний підручник української літератури поєднує традиційне навчання з інноваційними технологіями. Використовуючи смартфони, учні можуть отримувати детальну інформацію про мистецькі надбання України. Це допомагає глибше зрозуміти ідейно-художній зміст фольклорних і літературних творів, провести мистецькі паралелі, застосовувати набуті інформаційно-комунікаційні компетентності для власного розвитку. Особливо варто відмітити дієвість цифрового додатку, наскрізно представленого на сторінках навчальних книг, у якому візуалізація інформативного матеріалу витончено й філігранно передає суголосні теми, що уплітаються в єдину канву сприйняття юними особистостями мистецьких шедеврів. Запропоновані для сприйняття твори різних видів мистецтва не тільки уможливлюють релаксаційну функцію, а й відкривають перед учнями зразки довершеного мистецтва. Так, наприклад, підлітки можуть поринути в світ музичного мистецтва: послухати концерти Ярослава Музики, гімн України у виконанні співаків-професіоналів чи всесвітньо відомого «Щедрика» у виконанні творчих колективів різних країн світу; українські народні пісні чи пісні літературного походження у виконанні

аматорських колективів або сучасних виконавців; помилуватися живописними полотнами українських художників тощо.

Цифровий додаток суттєво розширює можливості навчальної книги, сприяє формуванню в учнів інформаційно-комунікаційної компетентності. Наприклад, на сторінках сучасних підручників запропоновані лише окремі живописні полотна Є. Гапчинської, В. Пузиркова, В. Крижанівського та ін., а в медіатеці учні можуть побачити цілу галерею мистецьких полотен українських художників, дізнатися про їхню творчу лабораторію. Також учні можуть переглянути низку кінофільмів, побачити опери та балети за творами українських письменників, дізнатися про міста, музеї, замки, історичні місця, пам'ятники монументальної архітектури України тощо [1, с. 186]. Безумовно, така розлога медіатека та запитання і завдання до неї сприяють формуванню вмінь учнів компетентно й цілеспрямовано орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, використовувати цифрові технології для власного розвитку та спілкування, активно застосовувати їх в навчанні та інших життєвих ситуаціях.

Отже, на уроках української літератури важливе значення має комплексний підхід у використанні культуротворчого впливу різних видів мистецтва, необхідних для формування в учнів цілісної художньої картини світу. Юний читач осягає ціннісний зміст тексту та суміжних образотворчостей, їх культурний пласт, вступає в діалог про світ, про людину, про культуру; у процесі цього діалогу формується особистість, її гуманне мислення, ціннісна система. Вивчення архетипів народної культури допомагає учням опанувати літературу не лише як окремий предмет, а як частину культурного контексту. Використання архетипів народної культури в ілюстративному матеріалі, методичному апараті сучасних навчальних книг, тематично-стильовій різноманітності пропонованих для розгляду фольклорних і художніх творах у єдності із суміжними образотворчостями сприяє інтенсифікації національної ідентичності юних читачів, спонукає їх до пізнання себе, свого характеру, своєї родини як частини нації, уможливорює пошанування національних традицій і культури.

Осмилення архетипів народної культури в мистецькому контексті сучасних підручників української літератури дасть можливість учителю-словеснику працювати творчо, широко застосовувати методи, прийоми, види та форми роботи з урахуванням змісту навчального матеріалу, використовувати

твори мистецтва з їх потужною силою емоційного впливу. Запропоновані інформаційні матеріали, різнорівневі запитання і завдання допоможуть учням досягнути промовисті виражальні художні деталі, які використали митці для втілення власних ідей та образів, призвичають їх не тільки аналізувати суміжні види мистецтва, а й осмислювати архетипи народної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоголь Н.В. Відображення архетипів народної культури в підручниках української літератури з інноваційними технологіями: методичний аспект. *Moderní aspekty vědy: LII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2025. str. 408. С. 179–213. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/FMfcgzQZSjdHCGXcJprVKWdgDChCJNt?projector=1&messagePartId=0.1> (дата звернення: 16.01.2025).*
2. Яценко Т. О. Українська література: підруч. для 5 класу закладів загальної середньої освіти / Т. О. Яценко, В. І. Пахаренко, О. А. Слижук. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2024. 256 с.
3. Яценко Т. О. Українська література: підруч. для 6 класу закладів загальної середньої освіти / Т. О. Яценко, В. І. Пахаренко, О. А. Слижук. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2023. 256 с.
4. Яценко Т. Українська література: підруч. для 7 кл. закл. загальн. середн. освіти / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Олеся Слижук, Ірина Тригуб. Київ: Грамота, 2024. 288 с.

Гоголь Максим Русланович,
аспірант спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

Культурна компетентність є ключовим компонентом професійної підготовки майбутніх учителів-філологів, адже їхня діяльність безпосередньо пов'язана з передачею культурних цінностей через мову, літературу та культуру. У процесі навчання в ЗВО важливо забезпечити комплексний підхід

до розвитку цієї компетентності, включаючи теоретичний та практичний складники. Компетентність вчителя-філолога є сукупністю актуальних для його спеціальності компетенцій, що дозволяють ефективно навчати інших мовно-літературній майстерності під час здійснення педагогічної діяльності.

У наукових та навчально-методичних працях українських дослідників різноаспектно розглядаються питання формування загальнокультурної, культурологічної, міжкультурної та соціокультурної компетентності, зокрема майбутніх учителів української мови та літератури (Л. Базиль, Н. Гоголь, О. Горошкіна, Н. Голуб, О. Семенов, В. Шуляр, Т. Яценко та ін.), зарубіжної літератури (А. Вітченко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, І. Ціко та ін.), іноземної мови (І. Закір'янова, І. Кушнір, Т. Несвірська, С. Яблоков та ін.).

Культурна компетентність – це сукупність знань про культуру, яка допомагає відобразити єдину, узагальнену картину світу та розкрити важливість освітніх компонентів в осягненні цієї картини. Вона передбачає сформованість гуманістичного світосприйняття, духовно-естетичних і моральних цінностей, власної думки й переконання; усвідомлення необхідності саморозвитку духовного світу та культури людини з метою створення злагоджених відношень особистості з навколишнім світом; здатність критично мислити й протистояти антигуманістичним віянням у культурі [2; 3]. Ми розуміємо культурну компетентність майбутнього вчителя-філолога як інтегративну, особистісну новобудову, яка є показником успішної професійної підготовки в закладі вищої освіти, результативність якої обумовлена загальним рівнем сформованих компетенцій, що допомагають особистості в соціалізації, розвитку світоглядно-професійних поглядів, сприяють формуванню креативного мислення та педагогічної майстерності, здатності до самореалізації й саморозвитку.

Поняття «компетентність» є наскрізним у підготовці майбутнього вчителя-філолога: і в осмисленні індивідуальної професійної траєкторії, і у фаховій діяльності. Культурна компетентність майбутнього вчителя-філолога має багатовимірну структуру, яка включає кілька ключових компонентів [1]. Вони взаємопов'язані й забезпечують здатність педагога ефективно передавати культурні знання, формувати в школярів ціннісне ставлення до мов і літератур, а також сприяти їхньому духовному розвитку.

Коротко схарактеризуємо структурні компоненти культурної компетентності, які є важливими в професійному становленні майбутнього вчителя-філолога.

1. Змістовно-знаннявий компонент включає такі складники, як знання української та іноземних мов, необхідних для глибшого розуміння лексико-граматичної, стилістичної та інших мовних структур; національної та світової літератур, важливих для аналізу та інтерпретації літературних текстів; розуміння культурних кодів, символів, традицій, притаманних різним епохам і народам.

2. Ціннісно-світоглядний компонент орієнтує на усвідомлення значення мов і літератур як носіїв культури та ідентичності й передбачає формування у майбутніх учителів-філологів толерантності та поваги до міжкультурного розмаїття, розвиток естетичних і моральних орієнтирів, що сприяють вихованню гуманістичних цінностей.

3. Мотиваційно-емоційний компонент уможливорює стійку мотивацію до популяризації культурних здобутків через викладацьку діяльність, інтерес до культурних феноменів та їхнього інтегрування в освітній процес, емоційну чутливість до естетичної краси текстів і здатність передавати це учням.

4. Комунікативний компонент орієнтований на формування вмінь комунікувати міжкультурно, розуміти та інтерпретувати різні культурні тексти; розвиток мовленнєвої культури та вміння працювати з текстами, враховуючи їхній соціокультурний контекст; здатність адаптувати навчальний матеріал до потреб учнів із різним рівнем культурного досвіду.

5. Методичний компонент спрямований на оволодіння здобувачами вищої освіти необхідних компетентностей щодо формування культурної компетентності учнів; розвиток здатності інтегрувати міжпредметні зв'язки, поєднуючи мови, літератури та інші види мистецтва.

6. Практично-діяльнісний компонент передбачає розвиток умінь аналізувати культурні феномени та інтегрувати їх в освітні програми; розроблення та реалізацію проєктів, спрямованих на популяризацію культурної та мовно-літературної спадщини України та світу; використання сучасних технологій для поширення знань про мови, літератури та культури.

7. Рефлексивний компонент забезпечує здатність до критичного осмислення власної діяльності у сфері популяризації мов, літератур і культур, самоосвіти та постійного вдосконалення професійних компетентностей.

Отже, формування культурної компетентності майбутніх учителів-філологів – це складний, але надзвичайно важливий процес. Він не лише сприяє професійному зростанню, а й допомагає майбутнім педагогам виховувати учнів як свідомих носіїв культурних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варнавська І. В. Структурна характеристика культурної компетентності. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/15447> (дата звернення - 12.12.2024 р.).

2. Квітка О. О. Формування загальнокультурної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей в освітньому просторі університету : дис... канд. пед. наук: 13.00.09 / Інститут педагогіки НАПН України. Київ, 2020. 297 с.

3. Яблоков С. Формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами інноваційних технологій: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2016. 298 с.

Давидова Вікторія Олегівна
*аспірант, кафедра української та зарубіжної літератури і
методиик їх навчання,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

ЗНАЧЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У МЕТОДИЦІ ШКІЛЬНОГО ВИВЧЕННЯ АНТИКОЛОНІАЛЬНОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ

Важливим для сучасної освіти є введення інтеграційних технологій у методологію шкільного вивчення антиколоніального дискурсу в українській прозі. Це зумовлено необхідністю вдосконалення навчально-виховного процесу в умовах реалізації реформування української школи, передусім у старшій ланці закладів загальної середньої освіти. Формування та становлення в учнів

історичної та національної свідомості за сучасних умов передбачає потребу в пошуках модерних педагогічних рішень, спрямованих як на оптимізацію змісту освіти, так і на удосконалення методик викладання.

На сучасному етапі реалізації освітньої реформи є нагальна потреба у впровадженні інтеграційних технологій, які дозволяють максимально ефективно реалізувати міжпредметні зв'язки, насамперед історії, літератури та громадянської освіти. Ці технології сприяють глибшому осмисленню учнями змісту антиколоніального дискурсу в українській прозі, а отже — вихованню свідомого громадянина, який житиме та творитиме задля мирного, безпечного майбутнього своєї суверенної країни.

Інтеграція – поняття, яке сьогодні використовується у всіх галузях життєдіяльності людини й охоплює такі сегменти, як екологія, економіка, євроінтеграційні процеси та навчання. Інтеграція, саме як освітня складова, за визначенням Л. Овдійчук – це «процес, у якому поєднуються (інтегруються) діяльність суб'єктів навчання, обстановка, де організовано навчання, та різні засоби навчання. Таким чином, інтегроване навчання відбувається за інтеграційним принципом, ґрунтується на системному підході, тобто змістовій та діяльнісній інтеграції» [3, с. 25]. Варто зазначити, що інтеграція в літературній освіті відповідно до сучасних стандартів є важливою домінантою успішності знань здобувачів. Це зумовлено тим, що такий вид навчання є набагато цікавішим за традиційний. Враховуючи це, більша кількість учнів стає зацікавленою у вивченні предмета, а також демонструє свої сильні сторони, які, завдяки інтеграційним процесам, здатні розкрити особистість учня та дозволяють більш глибоко використовувати набуті раніше знання. Під час вивчення літератури учні стикаються з історичними особливостями тієї чи іншої епохи, соціальним побутом, культурою — усе це створює цілісну картину сприйняття учнями твору, а також формує критичне та логічне мислення.

Багато науковців пропонують дефініції інтеграційних технологій, наприклад, О. Мариновська визначає їх як «побудову навчального процесу на основі виявлення в різних навчальних дисциплінах однотипних елементів і поєднання їх у якісно нову цілісність з метою створення життєствердного образу світу учня» [2, с. 3]. Зокрема, у процесі навчання літератури С. Герасименко виокремлює такі типи інтеграції [1, с. 60]:

- Літературно-музична композиція – передбачає інтегрування на уроки літератури музичного супроводу або використання тематичних музичних композицій.

- Літературно-художній салон – інтегрування художніх витворів на уроки, які можуть пояснити контекст твору, або проведення тематичних зустрічей, наприклад, із письменниками-воїнами чи волонтерами.

- Презентація культурно-історичної доби – передбачає інтегрування історії, вивчення передумов та наслідків, які сприяли подіям у вибраному творі.

- Українська та світова література – інтеграція творів відомих світових авторів, які збігаються за хронологічними межами або жанровими особливостями із творами українських авторів.

- Українська література та географія – інтеграція регіональних особливостей під час викладання літератури, наприклад, здійснення порівняльного аналізу творів антиколоніального дискурсу з різних регіонів України.

Окрім цього, до інтеграційних технологій можна віднести:

- Використання мультимедійних технологій – презентацій, відео, які допомагають учням візуалізувати вивчене, знаходити логічні зв'язки та асоціювати вивчене в межах міжпредметного інтегрування.

- Використання цифрових платформ для проведення інтегрованих інтерактивних уроків, такі як Padlet, Miro, Wordwall, Kahoot, Genially, тощо.

- Проектна діяльність – залучення учнів до творчого підходу у вивченні літератури: створення плакатів, постановка вистав за мотивами творів, тощо.

- Дискусії та дебати – технології, що розвивають аргументаційні навички, особливо серед учнів старшої школи.

Отже, інтеграційні технології в процесі вивчення антиколоніальної прози української літератури (на прикладі таких творів як «Тигролови» І. Багряного, «Поза межами болю» О. Турянського, «Арслан-Киз або Дівчина-левиця» І. Гаспринського, та деякі інші) є доцільними й ефективними. Вони сприяють поглибленню раніше набутих знань, заохочують учнів до взаємодії під час уроків та мотивують до самостійного опрацювання матеріалу. Крім того, вивчення антиколоніальної прози, зокрема у старшій школі, сприяє формуванню національної свідомості та ідентичності учнів. Застосування

сучасних інтеграційних технологій робить вивчення зазначеного виду прози не лише результативним, а й цікавим для учнів, забезпечуючи комплексний підхід до розвитку їхнього світогляду та патріотичних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Герасименко С. Інтеграційні процеси у мистецько-літературному концепті викладання української літератури у закладах фахової передвищої освіти. *Publishing house «Ukrlogos Group»*, 2024. С. 60–66.
2. Мариновська О. Інтегральна технологія навчання: від теорії до практики. *Початкова освіта*, № 32 (608). Івано-Франківськ, 2011. С.3–5.
3. Овдійчук Л. М. Психолого-педагогічні основи застосування інтегрованого навчання в освітній сфері. *Освітні обрії*. 2023. №1. С. 20–26.
<https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/7075/7305>

Димовська Анна Костянтинівна,
кандидат філологічних наук,
викладач вищої кваліфікаційної категорії,
циклова комісія філологічних дисциплін,
Комунальний заклад «Балтський педагогічний
фаховий коледж»

ФОРМУВАННЯ У БАКАЛАВРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 013 ПОЧАТКОВА ОСВІТА УЯВЛЕНЬ ПРО ПОДОРОЖ ГЕРОЯ ЯК НАСКРІЗНИЙ СЮЖЕТ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Усі студенти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта в Україні вивчають дисципліну «Дитяча література» (можливі варіації – «Українська література для дітей», «Зарубіжна література для дітей», «Історія літератури для дітей та юнацтва» тощо). На деяких освітніх програмах ця дисципліна є вибірковою, та в більшості все ж – нормативною. Це природно з огляду на важливість формування читацької компетентності в учнів початкових класів і величезний потенціал текстів для дітей, створених упродовж тисячоліть існування людства. У процесі вивчення дисципліни неодмінно акцентується той факт, що література для дітей та юнацтва є

складником усієї літератури, вона «...взаляжнюються від законів, властивих художній словесності взагалі» [4, с. 5] – це значить, що на цю літературу поширюються загальні родо-видові та жанрові характеристики, а також сюжетно-композиційні прийоми, властиві т.зв. дорослій літературі (безперечно, з урахуванням вікових і психологічних особливостей потенційних читачів).

У зв'язку з вищесказаним постає необхідність розглядати дитячу літературу (у нашій розвідці вживаємо цей термін як синонімічний до терміна «література для дітей та юнацтва») у контексті актуальних літературознавчих та культурологічних концепцій сучасності. До таких, на нашу думку, належить концепція Подорожі Героя (мономіф) Дж. Кемпбелла, висвітлена у його фундаментальній праці «Тисячолікий герой» (1949).

Суть цієї концепції, як відомо, полягає в обґрунтуванні того факту, що міфи різних народів світу відтворюють схему єдиного сюжету – мономіфу – про мандрівку міфологічного героя, його ініціацію та повернення додому. Апелюючи до психоаналітичних досліджень Фрейда, Юнга та їхніх послідовників, Дж. Кемпбелл стверджує, що «...логіка міфу, герої і подвиги міфу живуть і в нашій сучасності» [3, с. 12]. Цю тезу послідовно відстоює К. Воглер, рецензент у студії Walt Disney, у праці «Подорож письменника. Міфологічна структура для письменників»: деталізуючи схему мономіфу, запропоновану Дж. Кемпбеллом, він наводить сотні прикладів її використання як у класичних елітарних творах літератури чи кіномистецтва, так і в популярних продуктах, розрахованих на масового споживача. К. Воглер наполягає на тому, що мономіф у розумінні Дж. Кемпбелла є «точною моделлю роботи людського розуму», «правдивою картою психіки», що й пояснює «універсальну силу таких історій» [1, с. 5]. Письменники, сценаристи та режисери, які керуються схемою Подорожі Героя, зазвичай створюють справді культові тексти, оскільки реципієнти (читачі, глядачі) підсвідомо вловлюють закладену в них архіїчну логіку розвитку подій, яка відгукується їм на архетипному рівні. Варто зазначити, що концепція мономіфу справила настільки потужний вплив на сучасників, що в подальшому на її ґрунті постали аналогічні теорії Х.Л. Борхеса (про 4 базові сюжети), К. Букера та Д. Джонсона (по 7 основних сюжетів), Ж. Польті (36 драматичних ситуацій) тощо.

У концепції Дж. Кемпбелла все починається з міфу – саме порівняння сотень міфів різних народів з найвіддаленіших куточків світу дає авторові змогу виявити сюжетні подібності та висунути припущення про єдину схему побудови історій. Тому, на нашу думку, під час вивчення міфів народів світу (зазвичай це одна з перших тем у курсі «Дитячої літератури», який найчастіше побудовано за хронологічним принципом) доцільно знайомити студентів з концепцією Дж. Кемпбелла та її впливом на світову наукову думку XX-XXI ст.

Неспростовним є той факт, що міфи «...істотно вплинули на розвиток літератури середніх віків, епох Відродження, романтизму», «...знайшли відображення в літературі для дітей та юнацтва у вигляді міфем, розгортання традиційних сюжетів міфологічного походження <...>, міфологічних богів та героїв <...>, епізодів тощо» [2, с. 29–30]. Вивчення їх у курсі «Дитячої літератури» дає змогу не лише ознайомити здобувачів освіти з фабулою окремих міфологічних оповідок різних народів, а й значно поглибити уявлення про міфи, змінити оптику рецепції – зазвичай шкільний курс літератури формує у більшості уявлення про міфи як різновид казок, вельми слабо диференціюючи ці жанри; без гуманітарної вищої освіти більшість людей упродовж життя не змінює своїх примітивних уявлень про міф, у кращому випадку пов'язуючи його з язичницькими віруваннями доісторичних часів.

У цитованій праці К. Воглера, яка є фактично розгорнутим коментарем до «Тисячолікого героя» Дж. Кемпбелла, наведено приклади алюзій до відомих міфологічних сюжетів у книжках і фільмах, які складають класику XX століття («Янки з Коннектикуту при дворі короля Артура», «Чарівник країни Оз», «Офіцер і джентельмен», «Зоряні війни», «Рембо. Перша кров», «Касабланка», «Індіана Джонс» (цикл фільмів), «Король лев» та ін.). Сюжети усіх цих історій (чи-то літературних, чи-то кінематографічних) організовано за схемою мономіфу: виправа – ініціація – повернення (як і подорожі давньогрецьких героїв – Одиссея, Тесея, Персея, Ясона, Едіпа тощо), а герой кожної історії, як пише К. Воглер, «...це посвячений, якого знайомлять із таємницями життя і смерті» [1, с. 17]. Зауважимо, що наведення таких прикладів у процесі літературознавчого аналізу міфів значно підвищує інтерес здобувачів освіти до матеріалу, часто стає для них відкриттям через несподівану можливість подивитися на давно знайомі сюжети сучасної культури (значно ближчої їм за

формою, аніж міфологія) під іншим кутом зору. Внаслідок цього актуалізуються спроби студентів по-новому прочитати та інтерпретувати хрестоматійні тексти літератури для дітей та юнацтва, наприклад, «Гидке качення», «Русалоньку» або «Снігову королеву» Г.К. Андерсена, «Попелюшку», «Хлопчика-мізинчика» чи «Бременських музикантів» братів Грімм, «Каліфалелеку» чи «Холодне серце» В. Гауфа, «Алісу в дивосвіті» Л. Керрола, «Хроніки Нарнії» К.Ст. Льюїса, «Кораліну у світі кошмарів» Н. Геймана, септологію про Гаррі Поттера Дж.К. Ролінг та ін. Відстежені в текстах алюзії до міфологічних сюжетів приносять щиру радість пізнання, збагачують кругозір здобувачів освіти, підвищують їхній інтелектуальний рівень, сприяють зростанню мотивації до вивчення дитячої літератури.

Таким чином, усе вищесказане засвідчує важливість вивчення міфів у курсі «Дитячої літератури» у кореляції з концепцією Подорожі Героя (мономіфу) Дж. Кемпбелла. Ознайомлення здобувачів освіти з основними постулатами його праці «Тисячоликий герой», застосування в практиці літературознавчого аналізу міфологічних оповідей схеми мономіфу, відстеження етапів Подорожі Героя в текстах – спершу міфів, надалі – будь-яких творів різних епох та жанрів (казки – фольклорної та літературної, повісті, фентезі, фантастики, горору тощо) – сприяє формуванню в них чітких уявлень про Подорож Героя як наскрізний сюжет світової літератури, складником якої є література для дітей та юнацтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воглер К. Подорож письменника. Міфологічна структура для письменників / пер. з англ. Я. Машико. Київ: ArtHuss, 2023. 528 с.
2. Качак Т., Круль Л. Зарубіжна література для дітей: підручник. Київ: Академвидав, 2014. 416 с.
3. Кемпбелл Дж. Тисячоликий герой / пер. з англ. О. Мокровольського. Львів: Видавництво Terra incognita, 2021. 416 с.
4. Кизилова В.В. Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс: навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закл. Старобільськ: Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2015. 236 с.

Доброскок Світлана Олександрівна,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури,
Запорізький національний університет*

ВИКОРИСТАННЯ ІМЕРСИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ

Сучасні реалії диктують свої правила: дистанційний формат здобуття освіти сьогодні вже неможливо уявити без інформаційних технологій. В умовах війни не менш важливо дотримуватися безпекових вимог організації освітнього процесу. Водночас актуалізується проблема мінімізації освітніх втрат та ефективного формування ключових компетентностей. Перспективним у цьому контексті видається використання імерсивних технологій, або технологій занурення – засобів, що «дозволяють інтегрувати віртуальний вміст і фізичне середовище таким чином, щоб підтримувати взаємодію користувача зі змішаною реальністю, яку в результаті цього отримуємо» [2, с. 37]. Це сучасні інструменти, які створюють відчуття занурення в інше, реалістичне середовище. Вони дозволяють користувачам відчувати себе частиною цифрового світу, що робить навчання більш захоплюючим і результативним. До найпоширеніших типів імерсивних технологій відносять:

- віртуальну реальність (VR) – занурення користувача в синтетичний 3D-світ за допомогою спеціальних окулярів;
- доповнену реальність (AR) – накладення цифрових об'єктів на реальний світ за допомогою камер смартфонів або планшетів;
- змішану реальність (MR) – об'єднання віртуальних і реальних об'єктів в єдиний простір.

Останнім часом імерсивні технології в контексті організації освітнього процесу активно аналізуються вітчизняними дослідниками (О. Буровим, С. Литвиною, Н. Рашевською, І. Сальник, Ю. Трачем та ін.), адже в багатьох закладах освіти діє змішаний формат навчання, позаяк поєднання віртуальної та доповненої реальності динамізує процес навчання, мотивує здобувачів освіти,

покращує рівень засвоєння матеріалу. Однак їхні дослідження здебільшого стосуються використання цих технологій при вивченні природничих або прикладних дисциплін. Відтак про широку апробацію віртуальної або доповненої реальності при вивченні художніх творів наразі не йдеться. Натомість Ю. Носенко [1, с. 33] наводить переконливу статистику: 2022 року ринок імерсивних технологій складав 5,3 мільярда доларів; враховуючи темпи його зростання, за 10 років він збільшиться до 40,7 мільярдів. Сприятимуть цьому і українські реалії. За даними опитування серед вчителів із 24 регіонів, яке в 2024 році проводили представники Інституту цифровізації з освіти НАПН України, 70% здобувачів освіти навчаються в змішаному форматі, 30% – за традиційною моделлю, 3% – дистанційно.

Переконані, що імерсивні технології вже сьогодні можуть істотно підвищити ефективність проведення уроків української літератури, адже сучасних вимогливих учнів доволі складно мотивувати читати програмові твори, використовуючи лише традиційні підходи. Вони потребують так званого WOW-ефекту, коли постать письменника дійсно запам'ятається, діяльність літературного угруповання викличе захоплення, а прочитана повість наштотує на роздуми. Впоратися з таким надзавданням спроможні віртуальні екскурсії, інтерактивні ігри та 3D-моделі. Їхнє вправне використання дозволить ефективніше залучити учнів, щоб вони відчували себе учасниками подій, змальованих у творі або життєписі письменника; поглибить розуміння традиційно складних тем; дозволить використати отримані знання на практиці; покращить комунікацію вчитель-учень, учень-учень.

Ігрові технології, симуляції та інтерактивні дошки персоналізують навчання, сприяють «включенню» в процес рецепції твору, надають візуальне підтвердження змодельованих автором історичних явищ, процесів, епох. Так, наприклад, проєкт «Автентична Україна» (<https://authenticukraine.com.ua/>) знайомить з нематеріальною культурною спадщиною України (дерев'яними церквами, оперними театрами, музеями просто неба та ін.). Так в контексті

вивчення літератури можна віртуально відвідати з учнями Запорізьку Січ, Резиденцію Богдана Хмельницького, Шевченківський гай та інші знакові місця.

Інший проєкт PROSLOVO (<http://proslovo.com/map>) пропонує візуалізовану літературну мапу Харкова 20-30 років XX століття з конкретними локаціями, де, наприклад, збиралися письменники з угруповання «Гарт» (вул. Сумська, 13), проводилися плужанські «понеділки» в Селянському будинку (вул. Університетська, 18) або розміщувалося видавництво «Червоний шлях» (Мала площа, 10), де засідали М. Яловий і М. Хвильовий. Цей же проєкт моделює екскурсію відомим осередком письменників «Розстріляного Відродження» – будинком «Слово». На сайті можна дізнатися про архітектурний проєкт будинку, ідеєю створення якого офіційно стало бажання влади забезпечити письменникам гідні умови життя, а насправді – стежити за ними, принцип розподілу квартир, перше заселення, подальші доноси сусідів на Остапа Вишню, Павла Тичину, а також те, як зрештою склалася доля усіх мешканців.

Освітня платформа з розширеної реальності Mozaik (<https://ua.mozaweb.com/>) пропонує цифрові уроки (на жаль, лише із зарубіжної літератури), ігрові технології та, що особливо цікаво в контексті теми нашої розвідки, 3D-сцени. Їх можна обертати, масштабувати, озвучувати та анімувати. Учні, безсумнівно, зацікавлять житлові споруди різних періодів, концентраційні та виправні табори, де були ув'язнені цілі покоління української інтелігенції, Запорізька Січ, зброя та укріплення часів козаччини, древній Софіївський собор та інші зразки історичної топографії.

Перш ніж приступити до вивчення твору, учні повинні отримати чітке уявлення про історичний період, про який ідеться. Маємо на увазі ознайомлення з історичними подіями, культурними та соціальними умовами того часу. У цьому контексті знадобляться додатки для створення мальовисів (Pixton, Canva, Bitmoji), часових ліній (Story Map, Sutori, Precedent, SmartDraw), уявного спілкування з письменником (Character.ia, «Чарівний Кобзар»).

Незважаючи на очевидні переваги використання імерсивних технологій у викладанні української літератури, їх використання наразі дещо обмежене через вартість (не всі платформи є безкоштовними або надають обмежений функціонал): акцент на прикладних сферах (математика, фізика, біологія); відсутність потрібного технічного забезпечення (3D-сцени супроводжуються звуковими спецефектами, потребують швидкісного інтернету); цифрову компетентність учителя. Попри це імерсивні технології мають глибокий потенціал для покращення якості навчання української літератури в школі. За допомогою віртуальної, доповненої, змішаної реальності та інших імерсивних технологій можна зробити навчання дійсно захоплюючим, ефективним та інтерактивним. Важливо пам'ятати, що успішне впровадження імерсивних технологій вимагає ретельного планування, відбору технологій та відповідної апробації в освітньому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Носенко Ю. Імерсивні технології для підтримки змішаного навчання у вітчизняних закладах загальної середньої освіти. *New pedagogical thought*. 2025. Т. 120, № 4. С. 32–38.
2. Сальник І., Фоменко О. Імерсивні технології в умовах дистанційного та змішаного навчання. *Physics and educational technology*. 2023. № 2. С. 36–44.
3. Трач Ю. Імерсивні VR-застосунки як інструмент ознайомлення з об'єктами культурної спадщини. *Питання культурології*. 2023. № 41. С. 134–145.
4. Immersive technologies in education: the collection of materials. III Міжнародна науково-практична конференція з міжнародною участю «Імерсивні технології в освіті». 2023. URL: <https://doi.org/10.33407/lib.naes.737753> (дата звернення: 27.01.2025).

*Дячок Світлана Олександрівна,
кандидат філологічних наук, директор,
учитель-методист української мови та літератури,
Лицей №1 м. Хоростків Хоростківської міської ради
Тернопільської області*

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ І ЗДОБУВАЧОК ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ЗАЛУЧЕННЯ ЇХ ДО STREAM-ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

У сучасному світі інформаційні технології та креативні підходи до навчання успішно відіграють важливу роль у формуванні ключових компетентностей. Освітній процес потребує інноваційних рішень, які не тільки сприяють освоєнню знань, а й розвивають критичне мислення, творчість, комунікацію та співпрацю. Одним із перспективних підходів є використання STREAM-технологій (Science, Technology, Reading/Writing, Engineering, Arts, Mathematics), які інтегрують різні галузі знань і дозволяють учням та ученицям креативити. На уроках літератури STREAM-методика відкриває широкі можливості для формування ключових компетентностей. Залучення учнів та учениць до таких технологій дозволяє не лише поглибити їхні знання про літературні твори, а й сформувати навички роботи із художнім текстом та на основі прочитаного, проаналізувавши, критично осмисливши, створити власний неповторний продукт. Література стає платформою для інтеграції технологій, мистецтва та творчих завдань, що дає змогу стимулювати інтерес до навчання та допомагати учням та ученицям розвиватися.

Молоде покоління варто готувати до майбутнього уже зі шкільних років. Окрім аналітичного та критичного мислення, формувати креативне! Україні потрібні не люди-роботи (активність ІІІ-технологій у різних професіях це показала), а креативні працівники, із критичним та медіаграмотним мисленням. А ці всі аспекти ми, педагоги, успішно закладаємо саме на уроках літератури.

До теми STEM-технологій саме в літературі звертаються сміливо налаштовані науковці та методисти [3]. Є серед педагогів когорта тих, хто впевнено торує цей шлях саме на уроках мовно-літературної галузі. Тож, як показує практика, це дієво. Запрезентовані напрацювання в науково-методичній та навчальній літературі.

Так, у підручнику «Українська література» для 5 класу НУШ Олесі Калинич та Світлани Дячок (за науковою редакцією професора Юрія Ковбасенка) після тексту казки «Яйце-райце» подана інформація про професії майбутнього, які визначає Національне агентство кваліфікацій. Зрозумілим є те, що неможливо знати, яким буде майбутнє, але навчаючи молоде покоління, педагоги із упевненістю стверджують, що без науки, технологій, інженерії та математики, які тісно пов'язані із читацькою компетентністю, воно немислиме. І тут же автори пропонують завдання п'ятикласникам та п'ятикласницям: «Доведи, що вивчення української літератури важливе для кожного спеціаліста будь-якої професії як сучасності, так і майбутнього» [1, с.35]. Також автори скеровують гімназистів до форзацу і пропонують скористатися алгоритмом, що в Додатку 5. До речі, саме вміння працювати із алгоритмами, схемами формується в процесі впровадження STEM-технологій.

Уже через декілька сторінок, у підручнику, запропоновано учням і ученицям виконати проєктну роботу на тему «Цілющі властивості рослин із грядки Мар'яни» (за твором Лесі Українки «Лелія»). У жодному разі ми не заперечуємо розвиток медицини, лише підкріплюємо знання та практичні вміння українськими звичаями та традиціями в цій галузі. Напевно, не буде зайвим наголосити, що рослини, які ростуть на території України (на клумбах, у лісах, на полянах, на грядках, урешті у вазонах), мають лікувальні властивості. Але лише правильно і вчасно їх зібравши, промивши і просушивши, ми матимемо якісний лікарський засіб. В електронному додатку до підручника подано процес сушіння, зберігання та сортування рослин на Поділлі одним із відомих підприємців. Учні та учениці, переглянувши запропонований матеріал, із цікавістю виконують завдання проєктної роботи [1, с. 62] та спробують себе в цій діяльності.

Завданнями, які водночас формують інформаційно-комунікаційну, підприємницьку компетентності і розвивають креативне мислення, це створення у 3-D форматі пам'ятника тому чи тій письменнику чи письменниці або облаштуванню кімнати, у якій би митець чи мисткиня жили в наш час. Використовуються найпростіші комп'ютерні програми на уроках і під час виконання домашніх завдань із української літератури. Так повільними, але

впевненими кроками прямуємо до успішного працевлаштування випускників і випускниць закладів освіти у майбутньому.

Концепція створення підручників авторського колективу сучасних педагогинь Олесі Калинич та Світлани Дячок із науковим керівником Юрієм Ковбасенко, полягає в тому, що розділи підручників української літератури розпочинаються із презентації результату того чи того виду мистецтва. Так, у підручнику 5 класу подано яскраві приклади витинанок українських мисткинь. А розділ «Україна і я» розпочинається світлиною, радо наданою для розміщення у підручнику педагогинею із Тернопільщини Марією Юрчишин, яка у 2021 році побувала у м.Дубай (ОАЕ) і зафіксувала презентацію українських витинанок на Всесвітній виставці EXPO-2021. На сторінках підручника подано вірш Кобзаря і Богдана Лепкого «Шевченкова верба», що також є вдалим матеріалом для формування ключових компетентностей із використанням STREAM-технологій.

Відповідно шестикласники і шестикласниці, розгортаючи підручник «Українська література», милуються петриківськими розписами, а семикласники і семикласниці – полотнами художниці Марії Голуб.

Після вивчення твору «Захар Беркут» Івана Франка у 7 класі, автори підручника пропонують гру [2, с.86], яку можна «залити» у зручну комп'ютерну програму, наприклад Scratch чи застосунок Canva тощо.

Діяльність, пов'язана із природничими науками та інженерією на уроках літератури, логічно може бути продовжена під час вивчення твору «Мене звати Варвара» Дзвінки Матіяш у 8 класі. Учням та ученицям пропонується прослідкувати за процесом – життям рослини, і обов'язково це зобразити за допомогою програмування, побудови графіків або проєктування зображень. На прикладі літературного твору аналогічне дослідження запрезентоване авторкою «Драconi, вперед!» Катериною Штанко, а відповідний уривок твору подано у підручнику для 7 класу «Українська література» [2, с. 238].

Щоби остаточно не загубитися у вирі інновацій та інтеграцій, учителям літератури варто не стояти осторонь, а почати на своїх уроках упроваджувати елементи STREAM-технологій. Так ми зуміємо через захоплення художнім текстом привернути увагу до природничо-математичних наук, сформувати всі ключові компетентності та, найважливіше, підготуємо конкурентноспроможних випускника і випускницю закладу освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калинич О., Дячок С. Українська література: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. // За редакцією проф. Ю.Ковбасенка. Тернопіль : Астон, 2022. 280 с.
2. Калинич О., Дячок С. Українська література : підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти. // За редакцією проф. Ю.Ковбасенка. Тернопіль: Астон, 2024. 304 с.
3. Корицька Г., Долга У. Активізація пізнавальної діяльності здобувачів освіти засобами STEAM. *Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.* 2023. № 7. С. 253-260.
4. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2024/2025 навчальному році. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/928/92801/List_IMZO_Metodichni_rekomendaciyi_STEM-.pdf
5. STEM освіта – платформа для освітян щодо впровадження системних STEM-рішень для початкової та середньої школи на базі інноваційних програм Фінляндії, США та Ізраїлю. URL: <https://intboard.ua/pres-sluzhba/blog/stem-osvta-chomu-varto-zaprovaditi-v-kozhni-shkol/>

Копчак Ірина Василівна,
викладач – методист, викладач зарубіжної літератури,
Теребовлянський фаховий коледж
культури і мистецтв

МАРТІН ІДЕН – ГЕРОЙ-ОДИНАК (ЗА РОМАНОМ ДЖЕКА ЛОНДОНА «МАРТІН ІДЕН»)

На одному з екземплярів свого роману «Мартін Іден» Джек Лондон написав у квітні 1910 року: «Це – книга, яку не зрозуміла більшість критиків. Написана як обвинувачення індивідуалізму, вона була витлумачена, як обвинувачення соціалізму... Якби Мартін Іден був соціалістом, він би не загинув».

Роман Джека Лондона «Мартін Іден» починається з опису першого візиту головного героя до респектабельного буржуазного будинку Морзів, де він зустрічає Рут, сестру студента, якому він допоміг, також студентку

університету. Це «бліде, тендітне створіння з великими мрійливими блакитними очима» з першої миті справило на Мартіна незабутнє враження не лише своєю зовнішністю, але й знанням поезії, умінням легко і вільно висловлювати свої думки та ерудованими розмовами про мистецтво і літературу. Її гра на фортепіано приголомшила Мартіна. Знайомство з Рут і всією родиною Морзів стало важливим поворотним моментом в особистому і громадському житті Мартіна Ідена. І спочатку стосунки між Мартіном і Рут, здавалося, розвивалися нормально, наскільки зазвичай розвиваються стосунки між молодими людьми з різними характерами, вихованням і походженням. Коли Рут ще не до кінця усвідомила свої почуття до Мартіна, вона вирішила «виліпити цю людину за зразком тих, хто її оточує». Але Мартін, сповнений життєвих сил, не був натхненний такою перспективою. Він не збирався відмовляти собі в усьому заради заробітку, який не принесе йому ніякого задоволення в старості. Ні, у нього була зовсім інша мрія: «... Він буде писати. Він буде одним із тих людей, чийми очима світ бачить, чийми вухами чує, чийм серцем відчуває. Він буде писати усе: поезію і прозу, романи і нариси, і п'єси, як Шекспір... Адже письменники – гіганти світу...».

Тут важливо відзначити ще одну обставину. Адже старшому з Морзів доводилося заплющувати очі на те, що Мартін був моряком-одинаком, і вже тільки з цієї причини він не годився для дочки, яка претендувала на роль інтелектуалки з респектабельної буржуазії. Важливо інше: Мартіна не можна переробити жодним чином, не можна змусити його покинути свої «марні писання» і взятися за «нормальну роботу». Соціальне походження Мартіна, його близькість до звичайних людей – це те, чого Морзи не можуть терпіти. Нарешті колеса долі повернулися на користь Мартіна. Після років впертих відмов редакторів, усі його роботи були прийняті, майже без перевірки. Одне з великих видавництв прийняло його критично-філософську роботу «Сором сонця» і опублікувало її невеликим накладом. Вона одразу ж викликала фурор. Книгу перевидали у Великій Британії, переклали французькою, німецькою та скандинавськими мовами. Видавці запропонували Мартіну великий аванс за наступну книгу, без жодних умов щодо змісту. Таким чином Мартін Іден став визнаним популярним письменником.

На початку 1960-х років відбулися дві події: його розрив з Рут і самогубство Расса Бріссендена, з яким він колись познайомився в Морзів.

Спочатку Бріссенден здався Мартіну нудним і нецікавим персонажем. Однак розмова з поетом, який хворів на туберкульоз, незабаром переконала його в протилежному. Цей чоловік мав «вогонь, надзвичайну проникливість і сприйнятливність, а також особливу волю до польоту. Його духовний погляд був подібний до дива, проникаючи в далечінь, недоступну людському досвіду, межу, недосяжну для звичайної мови». Мартін болісно роздумував про сенс людського існування, про власну роль у всьому, що відбувається. Людина, яка власною працею та інтелектом піднялася з дна капіталістичного суспільства на вершину, раптом виявила на цій вершині все те ж «смердюче болото» капіталістичної дійсності. Мартін не знав, чим заповнити цю порожнечу. Походи по ресторанах і колекціонування єгипетських папірусів не приносили втіхи. Гроші, яких у нього тепер було вдосталь, не робили його щасливим. Він щедро роздавав їх своїм сестрам, своєму другові з пральні Джо та орендодавцю. Але що далі? Навіть Рут, його майбутня дружина, не радує його. Роман з нею давно похований у його свідомості. Йому здавалося, що найкращим виходом із ситуації, що склалася, буде повернення до колишньої професії. Але прірва між витонченим модним письменником і простим моряком була надто глибокою. Його колишній рай був уже безповоротно втрачений. А нового раю, незважаючи на багатство і славу, він так і не знайшов. Ззовні все виглядало цілком нормально. Його постійно запрошували на обіди і вечері, з ним хотіли познайомитися, на нього задивлялися красиві жінки. Але його душа не знаходила задоволення в цьому міщанському житті. Він не міг зрозуміти, що змінилося в ньому, що змусило всіх запрошувати його на обід. Адже всі його твори були написані двома роками раніше, і він зовсім не змінився з того часу, але тоді навіть родичі і близькі друзі не запрошували його на вечерю, і він днями не їв хліба. Тепер, однак, навіть суддя Блаунт запрошує його на обід. Саме він колись образив його в будинку Морзів і розірвав стосунки з Рут. Незабаром Мартін розуміє, що його ставлення до нього змінилося, оскільки його книга була опублікована і він отримав суспільне визнання. Мартін думав, що Рут відповідає на його почуття.

Насправді ж ставлення Рут до Мартіна ніколи не було однозначним. Розуміючи його неординарність, відчуваючи в ньому певну магічну силу і захоплюючись його наполегливістю і працьовитістю, Рут не поділяла його прагнень і не розуміла його внутрішньої потреби бути письменником. В

результаті Мартін Іден мимоволі опинився на двох стільцях. Він залишався реалістом, вільним від звичаїв і забобонів буржуазії. Але за рівнем доходів і новим способом життя він тепер належав до буржуазії. І це протиріччя потрібно було вирішити. Таким чином, природа таланту не відіграє жодної ролі у визначенні долі талановитих людей у буржуазному суспільстві. Мартін Іден був письменником, але він міг бути талановитим музикантом, скульптором чи лікарем. Трагедія долі і життя письменника Мартіна Ідена є типовими для капіталістичної дійсності Д. Лондон щиро дивувався, чому так багато критиків вважали Мартіна Ідена борцем за соціалістичні, робітничі ідеали. Адже в романі прямо сказано, що Мартін вірить не в соціалізм, а в теорію англійського філософа Спенсера - виживає найсильніший. На його думку, Мартін був зятим індивідуалістом, і в цьому полягала його трагедія, яка призвела до загибелі його світогляду. Письменник, схоже, не погодився з образом Ідена, відобразивши в ньому риси характеру і мислення, якими не володів сам письменник. Д. Лондон розумів, що людина творчої праці не повинна замикатися у власному маленькому світі і виключно відгороджувати свої досягнення від зовнішнього світу і суєти повсякденного життя. Він це усвідомлював. Роман закінчується трагічно. І читач мимоволі запитує себе. Чому Мартін Іден наклав на себе руки в момент повного тріумфу? Яка справжня причина смерті Мартіна Ідена як людини і письменника? Що хоче сказати Джек Лондон цим фіналом і романом загалом?

ЛІТЕРАТУРА

1. Давиденко Г.Й., Стрельчук Г.М., Гричаник Н.І. Історія зарубіжної літератури ХХ ст.: Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 504 с.
2. Денисова Т.Н. Джек Лондон. Життя і творчість. Київ: Дніпро, 1978. 125 с.
3. Зарубіжні письменники. Енциклопедичний довідник. У 2 т. Т.2: Л – Я / за ред. Н. Михальської та Б. Щавурського. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 864 с.
4. Усі зарубіжні письменники / Упоряд. О.Д. Міхільов та ін. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. 384 с.

Кулик Тетяна Василівна,
*учитель зарубіжної літератури,
Добровеличківський ліцей «Гармонія»
Добровеличківської селищної ради
Новоукраїнського району Кіровоградської області*

КВЕСТ-ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Квест-технології – це сучасний метод організації уроку, який залучає учнів до інтерактивної ігрової діяльності. На уроках зарубіжної літератури квест дозволяє не тільки розвивати особисті творчі здібності учнів, але й глибше розуміти зміст творів, аналізувати образи, досліджувати моральні проблеми й інтегрувати сучасні технології в освітній процес.

Що таке квест на уроці? Квест на уроці – це інтерактивна форма навчання, яка поєднує елементи гри, розв'язання завдань і співпрацю учнів для досягнення спільної мети. Основою квесту є добре продумана система завдань, об'єднаних спільною ідеєю, темою або сюжетом. Головна мета учасників – досягти певного результату (розгадати загадку, знайти вихід, виконати завдання), рухаючись крок за кроком через серію завдань. У процесі проходження квесту учні розгадують загадки, шукають підказки, аналізують текст, виконують творчі чи дослідницькі завдання, що сприяє формуванню навичок роботи з інформацією та розвиває критичне мислення. Плануючи проведення квесту, варто пам'ятати, що гра має обмеження в часі для виконання різних завдань, вимагає злагодженої командної роботи та чітко сформульованої мети.

Переваги квестів на уроках зарубіжної літератури

1. **Мотивація:** Квести активізують інтерес до вивчення художніх творів.
2. **Робота в команді:** Розвивають навички співпраці та взаємодопомоги.
3. **Творчість:** Дають можливість розкрити креативність учнів через різні формати завдань.

4. **Інтеграція знань:** Поєднують літературу з іншими предметами (історією, мистецтвом, інформатикою та ін.).

5. **Інтерактивність:** Використання сучасних технологій робить урок динамічним і сучасним. Розробка сценарію є основою квесту і починається з вибору виду сюжету, термінів і місця проведення. На уроках літератури, як правило, використовують лінійний сюжет, який передбачає, що рух від однієї точки (станції) до іншої відбувається послідовно: щоб потрапити на наступну станцію, учасникам необхідно виконати завдання попередньої, і так доти, доки не пройдуть весь маршрут.

Етапи створення квесту

1. **Обрання теми та мети:** Наприклад, для вивчення повісті Ніла Геймана «Кораліна» мета квесту може полягати в дослідженні випробувань героїні та її морального дорослішання.

2. **Розробка сюжету:** Квест має сюжетну лінію, яка об'єднує всі завдання. Наприклад, учні стають «дослідниками «іншого світу», допомагають Кораліні знайти батьків, розкрити таємниці фантастичного світу, перемогти «іншу маму».

3. **Поділ на етапи:** Кожне завдання – це крок до досягнення мети. Завдання може бути пов'язане з розгадуванням шифрів, пошуком ключів у тексті, творчими вправами тощо.

4. Створення завдань:

Завдання повинні бути різноплановими, наприклад:

- Аналіз тексту: знайти опис певної події чи героя.
- Розв'язання загадок або ребусів, пов'язаних із сюжетом.
- Виконання творчих завдань: написання діалогу з героєм, створення зображень тощо.

5. **Підготовка матеріалів:** Використовуйте інтерактивні платформи (наприклад, Kahoot, Quizizz, Padlet) або традиційні засоби (карти, карти, конверти з підказками).

6. **Заключний етап:** Учні мають досягти фінальної мети квесту (наприклад, «звільнити справжніх батьків Кораліни» або «закрити двері до «іншого світу»).

Приклад квесту за повістю Ніла Геймана «Кораліна»

Тема: «Рятівна подорож Кораліни»

Сюжет: учні отримують лист від Кораліни, в якому вона звертається за допомогою, бо її справжні батьки опинилися в «іншому світі». Для цього діти мають виконати серію завдань, щоб зібрати «ключі», які дозволять розгадати головну таємницю, здолати «іншу маму» та визволити батьків.

Завдання квесту:

1. Ключ 1. Знайти двері до «іншого світу»

➤ Учні мають знайти цитати з тексту, що описують двері й «інший світ».

2. Ключ 2. Здобути силу протистояти «іншій мамі»

➤ Питання: Що допомогло Кораліні подолати страх? Як би ви вчинили на її місці?

➤ Практичне завдання: створити символічний амулет для захисту (наприклад, малюнок чи опис).

3. Ключ 3. Визволення душ дітей-привидів

➤ Учні розв'язують загадки, пов'язані з привидами дітей (наприклад, які символи (предмети) в повісті, пов'язані з ними?).

4. Ключ 4. Закриття дверей

➤ Завдання: створити план дій Кораліни для захисту свого світу та закриття дверей до «іншого світу».

Фінал квесту:

Учні розповідають, які випробування Кораліни вразили їх найбільше і чому. Висновок: який урок ви винесли з історії Кораліни?

Форми роботи в квесті

Індивідуальна: Розв'язання загадок самотійно.

Парна: Учні в парах шукають відповіді чи створюють мініпроекти.

Групова: Робота над складними завданнями, обговорення ідей.

Інструменти для квесту

1. Онлайн-платформи:

- Google Forms: створення інтерактивних тестів.
- Padlet: віртуальна дошка для збору ідей.
- Canva: розробка карт і завдань.

2. Традиційні засоби:

- Картри пригод.
- Конверти з підказками.
- «Таємні листи» від персонажів.

Підсумок.

Квест-технологія на уроках зарубіжної літератури – це дієвий спосіб зацікавити учнів і зануритись у вир пригод! Уявіть, як ваші семикласники поринають у фантастичний світ, де вони самі стають героями, які допомагають Кораліні врятувати батьків. Квест – це більше, ніж навчання. Це гра, дослідження, командна робота і, що найголовніше, – яскраві емоції, які залишаються з учнями надовго. Такі уроки допомагають дітям відчувати літературу, заглибитися в історію і зрозуміти героїв. Це дієвий спосіб показати, що книги – це не лише текст, а цілий світ, який можна прожити разом. Тож спробуйте квест-технологію, і ви побачите, як ваші учні з нетерпінням будуть чекати наступного уроку!

ЛІТЕРАТУРА

1. Мірошник С.І. Організація квесту у вивченні літератури. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5363 (дата звернення: 24.01.2025)
2. Навчальний квест: навчати, шукати, грати. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/1443-navchalnyi-kvest-navchaty-shukaty-hratty> (дата звернення: 24.01.2025)
3. Стань гуру квестів. URL: <https://osvita.ua.com/2017/07/58608/> (дата звернення: 24.01.2025)

Літвінюк Ольга Володимирівна,
*викладач української мови і літератури,
 викладач-методист, спеціаліст вищої категорії,
 циклова комісія філологічних дисциплін,
 Відокремлений структурний підрозділ
 «Тернопільський фаховий коледж
 Тернопільського національного технічного
 університету імені Івана Пулюя»*

ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: З ВЛАСНОГО ДОСВІДУ

Підготовка сучасного висококваліфікованого фахівця вимагає найновіших педагогічних технологій – інтерактивних форм і методів, які дозволяють вдосконалити навчально-виховний процес [1]. Сьогодні у викладача є багато можливостей та інструментів для створення навчальних матеріалів, удосконалення і використання інноваційних методик.

Цікавою є технологія «перевернутого класу» – принцип навчання, за яким основне засвоєння нового матеріалу студентами відбувається вдома, а час аудиторної роботи виділяється на виконання практичної частини роботи [3]. Технологію «перевернутого класу» використовую вже багато років. У закладах фахової передвищої освіти дуже насичена програма, отож основна підготовка до заняття проводиться вдома. Здобувачі передвищої фахової освіти самостійно готують біографії письменників, опрацьовують теоретичний матеріал до вивчення текстів, читають художні твори. Для цього вони використовують електронну платформу Eguu, з якою працюємо вже декілька років. До всіх тем розроблені дидактичні матеріали (конспекти занять, опорні конспекти, презентації, матеріали для підготовки до НМТ), додані презентації з інтернету, відеофільми, буктрейлери тощо. Привчаю студентів переглядати ці матеріали для кращого розуміння теми. На заняттях закріплюємо здобуті знання, обговорюємо текст, виконуємо різні завдання.

До прикладу візьму тему «Психологічна новела М. Коцюбинського «Intermezzo». Під час підготовки рекомендую опрацювати матеріал в Eguu:

- прочитати матеріал з підручника О. Авраменка 10 клас;
- прочитати новелу;

▪ переглянути відеоурок «Символічні образи в новелі М. Коцюбинського «Intermezzo».

Огляд біографії письменників зазвичай проводжу під гаслом: «Хто хоче поета зрозуміти, той повинен поїхати в його країну (Гете)». Найкраща «країна» кожного митця – це його рідне місто чи село, де він народився, де проходило його дитинство. Тому для опрацювання нового матеріалу часто застосовую прийом «віртуальної екскурсії». Особливо це подобається студентам спеціальності 242 Туризм, які виробляють навички проведення екскурсій. Так, під час опрацювання біографії письменника пропоную індивідуальні завдання: підготувати віртуальні екскурсії Вінницьким літературно-меморіальним музеєм М.М. Коцюбинського, де він народився, і Чернігівським літературно-меморіальним музеєм-заповідником М. М. Коцюбинського. Особливо слухачів вражає інформація про те, що ввечері 6 березня 2022 року під час облоги Чернігова садиба була пошкоджена внаслідок обстрілу російськими військами [2]. Їх цікавить і подальша доля музею.

Насамперед проводжу роботу в малих групах. Студенти дають відповідь на проблемне запитання з біографії письменника: «Чим може зацікавити Михайло Коцюбинський сучасного читача? Назвіть 5–7 причин». Представник кожної групи записує на дошці одну причину і коментує її.

Орієнтовані відповіді:

1. М. Коцюбинський – один з перших письменників-імпресіоністів.
2. Тип українського європейця.
3. Душевне благородство і зовнішня краса.
4. Любов до квітів і дерев.
5. Уміння пожертвувати тимчасовим почуттям заради родини.
6. Великий Сонцепоклонник.
7. Автор неповторної повісті «Тіні забутих предків».

Перед обговоренням змісту новели запитую, чи все зрозуміло. І деколи чую відповіді: «Текст важкий», «Я нічого не зрозумів». Тоді починається важка і одночасно цікава робота над текстом. У даному випадку доречно використовувати метод проблемних питань. Під час роботи над текстом твору здобувачі освіти дають відповіді на проблемні питання:

1. Які автобіографічні моменти розкриті в новелі?

2. Чому цей твір є імпресіоністичним? Назвіть основні ознаки.
3. Назвіть дійових осіб твору. Чим є вони для вас незвичними?
4. Як лікував свій депресивний стан ліричний герой? Чи вважаєте ви це правильним?
5. Як змінювалися кольорові гами настрою ліричного героя? Намалюйте їх.
6. Проаналізуйте розмову ліричного героя із селянином. Про що герой дізнався?
7. Як змінився душевний стан нашого героя? Чи готовий він до зустрічі з людьми?
8. Чи може людина бути самотньою у суспільстві?
9. Як навчитися виходити з депресивного стану? Назвіть приклади відомих вам людей, які перебороли цей стан.
10. Яку музику до твору ви підібрали б?

Такі питання дають можливість висловити свої думки, проводити паралель між твором і сучасністю, ліричним героєм і реальними людьми.

Часто використовую на заняттях метод незакінченого речення, за допомогою якого здобувачі освіти висловлюють власні думки, порівнюючи їх з іншими. Продовження речення не повинно повторюватися. Студенти спочатку розгублюються, повторюють раніше сказане, а потім шукають варіанти відповідей. Приклади незакінчених речень:

- Я відкрив для себе Коцюбинського через...
- Душевне благородство – це...
- Для мене природа – це...

Під час узагальнення знань доречним є метод «ПРЕС», який використовується, коли виникають суперечливі питання і потрібно чітко аргументувати визначену позицію з певної проблеми.

Метод «ПРЕС» має таку структуру:

Я вважаю, що ...

Тому що ...

Наприклад ...

Отже ...

Мета цього методу – надання студентам можливості під час занять висловлювати власну думку з дискусійного питання аргументовано, чітко та стисло [1]. Вважаю, що застосування інноваційних методів викладання на заняттях української літератури дає можливість підвищувати якість навчально-освітнього процесу у фаховій передвищій освіті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Значенко О. Інтерактивні технології навчання. *Збірник наукових праць ПНПУ*. Полтава. 2010. С. 202. URL: https://metodichka.at.ua/interactiv_upr/03metod_pres.html (Дата звернення 20.01.2025)
2. Молодіжний центр, бібліотека Короленка і музей Коцюбинського: злочини проти культурної спадщини. URL: <https://web.archive.org/web/20220411162028/https://suspilne.media/227407-molodiznij-centr-biblioteka-korolenka-i-muzej-kocubinskogo-zlocini-proti-kulturnoi-spadsini/> (Дата звернення 20.01.2025)
3. Як перевернути клас? Дистанційний курс «Змішане навчання в сучасній школі». URL: <https://teach-hub.com/perevernutyj-klas/> (Дата звернення 19.01.2025)

Мельник Анжела Олегівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра методики викладання іноземних мов і світової літератури,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ПЕДАГОГІКА ЗДИВУВАННЯ АБО ПРО WOW-ЕФЕКТ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

Один із найзначніших мислителів другої половини ХХ ст., відомий передусім як засновник «філософської герменевтики», Г. Г. Гадамер у своєму інтерв'ю сказав: «Людина навчається лише завдяки здивуванню». Суголосну думку висловлював і вітчизняний педагог і філософ В. Курінський, який наголошував, що «вся педагогіка повинна будуватися на технологічній базі, яку можна було б назвати "організація здивування"» [4, с. 63]. Для нашого сьогодення складно підшукати кращу педагогічну сентенцію, адже навчання без здивування – марна справа, особливо, якщо йдеться про навчання сучасних

учнів, які перенасичені інформацією, буквально «живуть в інтернеті» і не терплять монотонних уроків. Особливо актуальним використання педагогіки здивування, яка пов'язана з позитивними емоціями, є під час війни, коли всі учасники освітнього процесу переживають травматичні події й перебувають у довготривалому емоційному стресі.

Здивування – когнітивна емоція, яка виникає у несподіваній ситуації. Психологи так описують її механізм: коли щось відбувається не так, як ми очікували, наш мозок переключається в режим активного сприйняття. Це активізує емоційні центри, викликаючи радість, захват, інтерес [3]. Американський психолог П. Дж. Сільвія відносить *здивування* (разом з *інтересом*, *збентеженням*, *трепетом*) до *емоцій знань*, оскільки вони виникають тоді, коли щось порушує наші очікування, і таким чином спонукають до пізнання [7].

Під *педагогікою здивування* ми розуміємо систему методів і прийомів навчання, яка ґрунтується на когнітивній емоції *здивування* й спрямована на активізацію пізнавальної діяльності учнів.

Одним із методичних прийомів *педагогіки здивування* науковці називають *wow-ефект*, який прийшов в освіту з маркетингу й означає здивування клієнта з метою підвищення рівня продаж. «Wow-ефект як методичний прийом, спрямований на те, щоб викликати в учнів подив, сконцентрувати увагу, активізувати їхню пізнавальну активність», – зазначають О. Аксьонова, Ю. Півненко та А. Косман. Дослідниці розглядають його реалізацію за такими елементами: *подив фактом, методом, освітнім середовищем, власним потенціалом учня* [1]. Ми доповнюємо цей перелік таким елементом, як *подив особистістю вчителя*, і, звісно, якщо йдеться про уроки літератури, то варто додати й *подив літературним твором*. Розглянемо реалізацію цих елементів на конкретних прикладах.

Подив фактом на уроці літератури передбачає повідомлення цікавих фактів з біографії письменників, перекладачів, з історії написання або перекладу твору, з національної культури, з відлуння твору в різних мистецтвах тощо.

Найбільш вражаюче виглядають повідомлення або інфографіка «Письменник у цифрах». Так, О. Вайлд написав роман «Портрет Доріана Грея» усього за 3 тижні, Ч. Дікенсу знадобилося 6 тижнів на його «Різдвяну історію»,

а Гюстав Флобер писав роман «Пані Боварі» довгі 5 років. Розповідаючи про сучасного американського письменника Дж. Гріна, автора роману «Провина зірок», учитель може звернути увагу на його активність у соціальних мережах, де літератор має мільйони підписників. Висвітлюючи основні факти про перекладачів, варто звернути увагу на кількість іноземних мов, якими володів перекладач, і кількість перекладених ним творів, що у багатьох випадках є вражаючою. Наприклад, М. Лукаш, блискучий поет і лінгвіст, знавець більше 20-ти мов, залишив по собі унікальний спадок – більше тисячі текстів світової літератури, які переклав з 18-ти мов.

Подив літературним твором виникає як під час самостійного читання твору учнями, так і під час його розгляду на уроках. Будь-який високохудожній твір особистісно сприйнятий і глибоко пережитий викликає здивування й зацікавленість. Дивувати можуть непередбачувані сюжетні повороти, художні колізії й літературні характери, оригінальна поетика, неочікувані фінали й незвична форма творів, вишуканість індивідуального стилю письменника. Розповідаючи про сербського письменника М. Павича, учитель може акцентувати увагу учнів на експериментах автора з формою твору (Павич написав роман-словник, роман-кросворд, роман-посібник та інші). Здивує учнів і сам текст оповідання «Скляний равлик», який побудований у вигляді гіпертексту, що дає можливість читачу самому вирішувати, у якій послідовності читати текст і який фінал оповідання обрати.

Подив методом означає використання цікавих, нестандартних методів і прийомів на уроках. Оригінальні мультимедійні презентації, відеоролики, інтерактивні та ігрові технології, квести, проєктна діяльність – це те, що сьогодні захоплює учнів. Один із навчальних проєктів, що може здивувати учнів, – це «Бодібіографія особистості». Методику його організації описує вчителька зарубіжної літератури Ірина Мегедь [6]. Бодібіографія (або «біографія тіла») – це організована за певними правилами візуалізація особистості, яка поєднує у собі текст (цитати, коментарі) й зображення (ілюстрації, символи). Вивчення особистості письменника або перекладача, характеристика персонажа у такий неординарний спосіб порушує очікування учнів від звичної методики, спонукає до пошуку нової інформації, розвиває критичне й креативне мислення, емпатію.

Подив освітнім середовищем передбачає фізичне оформлення простору для навчання. Це може бути стилізація культурно-історичної епохи, національної культури або художнього твору, що вивчається. Таке освітнє середовище не тільки здивує й зацікавить учнів, а й сприятиме глибшому зануренню в епоху, культуру, твір. На уроках літератури можна використовувати елементи костюмів або аксесуари, подібні до тих, які були в письменників або персонажів, наприклад, капелюх Шерлока Холмса, окуляри Гаррі Поттера, парасолька Мері Поппінс та ін.

Подив особистістю вчителя. Кожний учитель – це унікальна особистість, він має ті чи інші таланти, якими дивує й захоплює своїх вихованців. Хтось з учителів літератури гарно співає чи грає на музичному інструменті, хтось неперевершено декламує вірші, а у когось талант до імпрровізацій або неймовірне почуття гумору. Але найперше, чим має дивувати вчитель літератури – це щирість вражень і незалежність думок. Важливо, щоб учитель розказував, які емоції й враження він переживав при читанні, що йому найбільше запам'яталося, що приймає і з чим не погоджується. Це сприятиме встановленню між учителем й учнями діалогічних стосунків, що ґрунтуються на довірі й взаєморозумінні, спонукатиме учнів до формування самостійних суджень і висловлення власних думок.

Подив власним потенціалом учня – це здивування учня від досягнення поставлених цілей, його власний успіх, що мотивує на подальший ріст. Особливу роль у досягненні успіху школярів відіграє педагог. Корисними для вчителів-початківців будуть поради психологині А. Мірошнікової, як делікатно вказати учневі на помилку, щоб не образити дитину, а додати натхнення до навчання [5].

Французький філософ і літератор К. Гельвецій сказав: «Щоб здивуватися, потрібна мить, а щоб зробити дивовижну річ, потрібні роки терпіння і наполегливої праці» [2]. Сьогодні українські вчителі творять справжні освітянські дива, коли попри всі жахіття війни, навчають, підтримують і надихають своїх вихованців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксьонова О., Півненко Ю., Косман А. Методичні особливості використання wow-ефекту на уроках основ здоров'я. *Молодь і ринок*. 2021. №7-8 (193-194). С. 93-98. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.239672>.
2. Збірник цитат і висловів. URL: <https://surl.li/nqipfz>.
3. Здивування. *Український психологічний хаб*. URL: <https://surl.li/xpawxq>.
4. Курінський В. О. Самоосвітні роздуми. Київ, 2001. 227 с.
5. Мірошнікова А. 30 фраз-мотиваторів замість «Неправильно». URL: <https://surl.li/bniynq>.
6. Мегедь І. Проєктна технологія бодібіографії при вивченні зарубіжної літератури: презентація виступу. URL: <https://surl.li/ggpsex>.
7. Silvia P. Knowledge emotions: feelings that foster learning, exploring, and reflecting. In R. Biswas-Diener & E. Diener (Eds), Noba textbook series: Psychology. Champaign, IL: DEF publishers. 2025. URL: <http://noba.to/f7rvqp54>.

Овчаренко Олена Анатоліївна,
*асистент академічних програм,
 факультет бізнес адміністрування,
 Меморіальний університет Ньюфаундленду (Канада);
 здобувачка третього освітньо-наукового рівня вищої освіти,
 ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

ПРИНЦИПИ ГЛОБАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В АКАДЕМІЧНОМУ КУРСІ ЛІТЕРАТУРИ

У сучасному світі проблема формування глобальної компетентності займає одно з провідних місць. У наукових дослідженнях існує багато підходів до її визначення. Але основою для всіх є актуалізація глобальної освіти у глобальному світі. Науковці пишуть про необхідність сучасної людини приєднатися до процесу глобалізації, розвивати толерантність до інших культур, здатність співпрацювати з представниками різних національностей, розуміти й належним чином приймати розбіжності між людьми. Процес навчання в університеті повинен допомогти студентам сформувати глобальну

компетентність. Це дозволить здобувачам вищої освіти стати професіоналами у своїй галузі, допоможе досягти більшого успіху в сучасному середовищі.

Дослідники Hunter B., White G.P., Godbey G.C. та ін. пишуть, що компетентність, яка є глобальною, допомагає прийняти чужу точку зору, донести власний світогляд, успішно співпрацювати в глобалізації.

Нас цікавить точка зору американського вченого Ламберта, який є одним із перших дослідників вивчення глобальної компетентності. За його словами, важливо перейти від «етноцентризму» до «етнорелятивізму». Під етноцентризмом автор розуміє акцентування власних національних особливостей. У той же час, сприйняття власної культури, як однієї з багатьох, сприяє формуванню етнорелятивізму. Ламберт стверджує, що формування відкритості мислення, розуміння та прийняття культур інших людей та національних характеристик можливо реалізувати через так званий «експериментальний шлях». Тобто завдяки здобуткам певного досвіду, який досягається за допомогою різних шляхів: міжнародної мобільності, навчання в групі з іноземними студентами, вивчення іноземних мов тощо. Очевидно, що й вивчення академічного курсу літератури дозволяє отримати глобальну компетентність.

Університетські курси світової мають багато завдань та цілей. Сьогодні існує розуміння того, що це не лише хронологічне вивчення здобувачами совіти біографії письменників та творів літератури. Зміст літературних творів дозволяє студентам розглянути різні проблеми, які мають національну особливість і можуть бути актуальними для сучасного глобального світу. Ось кілька прикладів тем для лекцій та практичних занять, які сприяють формуванню глобальної компетентності серед студентів. Вивчення французького класицизму неможливо без вивчення творів Ж.-Б. Мольєра. Його комедія «Дон Жуан» є актуальною сьогодні. Цей твір дозволяє побачити не лише національні характеристики героя, але й зрозуміти, чому його ім'я використовується у багатьох країнах світу для характеристики особистостей певного складу. Тому ми пропонуємо на лекції розглянути національні особливості образу Дон Жуана у французькій (Мольєр), англійській (Дж. Байрон), українській (Леся Українка) літературі. Трагедія Гете «Фауст» також надає широкі можливості для формування глобальної компетентності у здобувачів освіти. Розуміння

гуманістичного компонента образу Фауста, глибокого філософського та релігійного значення твору дозволяє студентам розвивати якості, необхідні для формування глобальної компетентності. На наш погляд, літературні твори XIX–XX століть сприяють розумінню необхідності оволодіння глобальною компетентністю. Ось приклади авторів та художніх творів, яким потрібно приділити особливу увагу: твори Г. Логфелло, Ф. Стендаля, жіночі образи у романах Дж. Остін та сестер Бронте, твори Ф. Кафки та Т. Манна.

Отже, ми актуалізували творчі здобутки тих авторів світової літератури, які дозволяють формувати глобальну компетентність в академічному курсі літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hunter B., White G. P., Godbey G. C. What does it mean to be globally competent? URL: https://www.researchgate.net/publication/258158051_What_Does_It_Mean_to_Be_Globally_Competent

2/ Lambert R. International education and international competence in the United States. *European Journal of Education*,/ 1993. № 28(3). P. 309–325.

Пасічник Олена Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
циклова комісія гуманітарних дисциплін,
Фаховий коледж Кременецької обласної
гуманітарно-педагогічної академії
ім. Тараса Шевченка

УРОК ЛІТЕРАТУРИ: ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО

За твердженням відомої методистки Н. Волошиної, «урок літератури сьогодні – це витвір мистецтва, в якому присутні краса, і натхнення думки, і радість пошуків, створені спільними зусиллями учня і вчителя» [3]. Урок літератури має сприяти пізнанню себе і світу через читання художніх творів.

Для того, щоб сучасний учень взяв у руки книгу, почав її читати, йому потрібно знати, для чого він це робить. На думку А.-М. Богосвятської, вчителям-філологам необхідно визначити не тільки пізнавальну та естетичну, а й практичну, утилітарну користь від читання художніх творів. Науковиця

стверджує, що, коли ми читаємо художню літературу, то отримуємо щонайменше десять унікальних можливостей для життя й успіху, а саме: тренування розуму, розвиток інтелекту; розширення кругозору; самовдосконалення; розвиток мовлення, збільшення словникового запасу; знання, ерудицію; розвиток уяви, творчості; поліпшення пам'яті; розвиток EQ; задоволення; антистрес [1, с. 10-15].

Отже, головна мета уроку літератури сьогодні – продемонструвати, що мистецтво слова є важливою частиною сучасного світу, спосіб пізнання його та себе.

Завданнями уроку літератури за сучасних вимог є просвітити й естетично збагатити учнів; сприяти формуванню їхніх комунікативних умінь та якостей; навчити учнів дискутувати, вміти висловлювати свою думку; аргументувати й відстоювати свою позицію.

Література – це наука й мистецтво, що впливає на формування духовного світу людини. Урок літератури має бути емоційним, інформаційно насиченим, сприяти активізації пізнавальної та естетичної діяльності учнів. Його виховна функція полягає, зокрема, у сприянні формуванню духовно ціннісних орієнтацій та естетичних потреб у нашому сучасному світі. Г. Токмань вважає, що «на уроці має бути створена не просто робоча обстановка, не тільки увага до того, що відбувається, а й певний емоційний тон, настрій, суголосний емоційний домінанті твору, що вивчається» [3]. Завдання, специфічне саме уроку літератури. Головною умовою ефективності сучасного уроку є використання таких методичних підходів, які передбачають позицію учня як активного співтворця уроку літератури.

Традиційна класифікація уроків літератури В. Голубкова, О. Гузь, Г. Кірілова, М. Кудряшева, Л. Мірошніченко, І. Огороднікова, І. Соболева та інших методистів враховує основну дидактичну мету, специфіку предмета, особливості взаємодії вчителя та учнів, місце уроку в системі уроків літератури, особливості психології учня, роль уроку літератури в розвитку його логічного та образного мислення тощо. Проте О. Куцевол стверджує, що «сучасний урок

зарубіжної літератури повинен бути нешаблонним, недогматичним – таким, що ґрунтується на співтворчості вчителя та учнів [3].

На зміну стандартним урокам літератури приходять новаторські навчальні заняття, що містять нетрадиційну, нешаблонну структуру. Учитель–новатор викликає інтерес до пізнавального спілкування, розвиває читацьку, комунікативну, культурологічну, інтелектуальну, емоційну та інші компетентності, творчі здібності учнів.

Новаторські типи уроків, їхні різновидності – це уроки-портрети, уроки-подорожі, уроки-квести, уроки-пошуки, інтегровані уроки, уроки-майстерні, уроки діалоги та диспути, театралізовані уроки, нестандартні уроки-лекції та бесіди, уроки-ігри, мультимедійні уроки та інші [4]. Наприклад, ознайомлюючи учнів із життєписом митця слова, вчитель – новатор може провести урок – творчий портрет або урок–інтерв'ю з письменником, поетом або драматургом.

Популярними є уроки–подорожі. Це і віртуальні подорожі, історичні подорожі й заочні екскурсії. Так, ознайомлюючи учнів із театром абсурду та його представниками, можна провести урок–квест. На таких уроках учні здійснюють уявну подорож за творами літератури, пов'язують теоретичні і практичні знання.

Заслужовують на увагу інтегровані уроки, на яких поєднується інформація з різних навчальних предметів. Наприклад, вивчаючи тему «Романтизм у світовій культурі та літературі», вчитель–новатор проведе урок – літературно-музичний салон або урок–концерт. У першу чергу, такі уроки актуальні на базі Обласного літературно-меморіального музею Юліуша Словацького. Учні можуть відчувати добу романтизму в салоні Соломеї Бекю, слухаючи поезію Юліуша Словацького, твори композиторів-романтиків, оглянувши експозицію музею.

Розповісти учням про певну історико-культурну добу краще на уроці–презентації з використанням мультимедійних засобів.

Після перегляду вистав або екранізації певних творів, зокрема, позакласного читання, учням можна запропонувати скласти рецензії і провести заняття з літератури як урок–рецензію.

Розвиваючи творчі здібності учнів, можна провести урок–майстерню за творчістю Гійома Аполлінера і т. ін.

Отже, нетрадиційні типи уроків мотивують до навчальної діяльності, до літератури, до саморозвитку учнів, їхньої реалізації у творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богосвятська А.-М. Традиційна книга в епоху інформаційного цунамі, або Навіщо читати художню літературу. *Зарубіжна література в школах України*. 2018. № 2. С. 10–15.
2. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: Підручник. Київ: Вища школа, 2007. 415 с.
3. <https://naurok.com.ua/novitni-tehnologi-yak-zasib-provedennya-suchasnogo-uroku-zarubizhno-literaturi-345903.html>
4. <https://vseosvita.ua/library/embed/0100595p-4bd3.docx.html>

Сидоренко Юлія Олександрівна,
доктор філософії,
циклова комісія соціально-гуманітарних дисциплін,
Відокремлений структурний підрозділ
«Ніжинський фаховий коледж НУБіП України»

СЛОВЕСНО-МІФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ НОВЕЛИ В. СТЕФАНИКА «КАМІННИЙ ХРЕСТ» НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Новела В. Стефаника «Камінний хрест» – один з програмових творів української літератури, що характеризується наявністю експліцитно представленої міфологічної образності. У мовній площині новели функціонують дві ключові міфологеми-символи – хрест і камінь. Саме вони використані автором у назві твору. Тож якісне вивчення новели В. Стефаника «Камінний хрест» потребує належної уваги до цих концептуально значущих

мовних одиниць авторського тексту. Адже «образи-символи обов'язково повинні потрапляти в процес контекстного вивчення, коли вся художня картина, яку створив письменник, виконує роль середовища, у якому сформовано ці образи, а тому їх треба розглядати виходячи з тієї системи значень, яку закладено у твір» [1, с. 22-23].

Перспективним, на наш погляд, стане застосування словесно-міфологічного аналізу літературного тексту [4]. Цей різновид опрацювання художнього твору сприяє розвитку критичного мислення здобувачів освіти та виробляє у них важливі вміння:

- знаходити в літературних джерелах ключові міфологеми-символи, визначати їхнє походження, виявляти змістову наповненість, символічну роль;
- виявляти особливості авторського використання міфологем;
- усвідомлювати міфологізовану назву твору;
- розуміти зв'язок ключових мовних виразів міфологічного змісту з різними структурними рівнями літературного джерела.

Словесно-міфологічний аналіз ґрунтується на опрацюванні учасниками навчального процесу мовних засобів вираження міфомислення в художній формі: ключових міфологем, міфологізованих символів та назв, висловів міфологічного походження та визначення їхніх художніх функцій.

Перший етап словесно-міфологічного аналізу новели В. Стефаника «Камінний хрест» полягає в уважному прочитанні художнього джерела, виявленні у мовній площині твору міфологем та з'ясування їхньої семантики. Для тлумачення значення ключових міфологем доцільно провести словникову роботу, адже міфологема хрест – багатозначний символ. У «Релігієзнавчому словнику» подано визначення хреста як «предмета релігійного культу, який наділяється особливою магічною силою. У християнстві є священним символом, а в католицизмі, православ'ї та лютеранстві – й об'єктом поклоніння. Церковна традиція пов'язує це поклоніння зі смертю Ісуса Христа на хресті, освяченням останнього кров'ю Сина Божого» [3, с. 366]. Дослідник давньоукраїнської міфології В. Войтович зазначає, що «хрест – один із

найдавніших сакральних знаків, культовий предмет, знак Сонця і вогню, що виник задовго до поширення християнства. Хрест – це й символ вічного життя, й оберіг від темних сил. Його використовували при кожній житейській потребі» [2, с. 568].

Другий етап – опрацювання міфологічних виразів в мовній тканині твору. Коментоване читання фрагментів новели з міфологемами хрест і камінь допоможе уникнути труднощів розуміння художнього матеріалу.

У процесі осмислення літературних творів на основі аналізу міфологічних маркерів застосовуємо колективне обговорення ключових міфологем чи міфологічних паралелей до зображуваного в тексті. Головне завдання етапу – детально проаналізувати мовні вирази міфологічного змісту, визначити їхню художню роль у тексті. Тому проводимо текстуальне дослідження: пропонуємо учням знайти та виписати з новели вислови, у яких є слово «хрест» і вислови зі словом «камінь» та пояснити значення кожного вислову в контексті текстового фрагмента.

Наведемо приклад текстуального дослідження ключової міфологеми новели «камінь». Скажімо, коментоване читання виділених фрагментів тексту (*«Стояв перед гостями, тримав порцію горівки у правій руці і, видно, **каменів**, бо слова не годен був заговорити»* [6, с. 69], *«То як часом якась долішня хвиля викарабути́ть великий **камінь** із води і покладе його на беріг, то той **камінь** стоїть на березі тяжкий і бездушний. Сонце лунає з нього черепочки давнього намулу і малює по нім маленькі фосфоричні звізди. Блимає той **камінь** мертвими блискатами, відбитими від сходу і заходу сонця, і **кам'яними** очима своїми глядить на живу воду і сумує, що не гнітить його тягар води, як гнітив від віків. Глядить із берега на воду, як на утрачене щастя»* [6, с.69], *«Отак Іван дивився на людей, як той **камінь** на воду»* [6, с.69]) проводимо за планом:

1) Поясніть значення знайдених висловів (каменіти, бездушний камінь, блимає камінь мертвими блискатами, кам'яні очі).

3) Чи увиразнює міфологічний символ «камінь» емоційно-експресивне забарвлення виділених висловів?

4) Порахуйте, скільки випадків використання символіки каменя у творі.

Аналогічну роботу проводимо з міфологемою хрест. Обов'язково аналізуємо такі фрагменти: *«Хоч би Іваниха **хрестом** стелилася, то не допомгло»* [6, с. 69]; *«Ви знаєте, що я собі на свої горбі **хресток** камінний поклав»* [6, с.73]; *«Нагадав-єм собі за свій **хрест** та й мене геть відійшло»* [6, с.73]; *«... їй, як не побіжу, як не побіжу на свій горб! За годину вже-м сидів під **хрестом**»* [6, с.73]; *«Просю я вас за це дуже грішно, аби-сте мені мого **хреста** ніколи не минали»* [6, с.73]; *«Будуть вас люди нагадувати та й **хреста** вашого на світу неділю не минуть»* [6, с.74]; *«Аж як усі зупинилися перед **хрестом**, що Іван його поклав на горбі, то він трохи прочунав і показував старій **хрест**: - Видиш, стара, наш **хрестик**? Там є вібито і твоє намено. Не біси, є і моє, і твоє...»* [6, с. 76].

Особливу увагу здобувачів освіти звертаємо на значення міфологічної назви, адже «саме в назві часто сконцентровано суть твору. Якщо розкрив підтекст заголовка – уважай, що головну частину аналізу ти здійснив» [5, с. 202]. Старшокласники готові самостійно з'ясувати семантику винесених у заголовок слів, але їхню роботу спрямовуємо конкретними завданнями: «Як ви розумієте символ «камінний хрест»?», «Чому хрест Івана Дідуха камінний?», «Як заголовок новели допомагає розкрити головну тему та проблему твору?» В результаті здобувачі освіти осмислюють трагедію масової еміграції галицького селянства крізь призму міфолого-символічної образності твору, пояснюють наскрізні міфологеми «хрест» і «камінь» як ключі до розкриття проблемно-тематичного змісту новели.

Отже, словесно-міфологічний аналіз новели В. Стефаника «Камінний хрест» націлює учасників навчального процесу збагнути головну тему та проблеми твору крізь призму міфологічної образності. Його застосування допомагає сформувати в здобувачів освіти спеціальні уміння аналізу художнього використання міфологем символічного змісту, установлювати паралелі між створеною письменником художньою дійсністю та введеною в текст міфологічною образністю. Також належна увага до мовних деталей

стимулюватиме вироблення сталої звички до вдумливого читання художньої літератури і формування читацької компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко А., Бондаренко Ю. Опрацювання образів-символів на уроках української літератури. Витоки педагогічної майстерності, 2024. №34. С. 18–24. URL: <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2024.34.317661>
2. Войтович В. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2017. 664 с.
3. Релігієзнавчий словник. [за ред. А. Колодного і Б. Лобовика]. Київ: Четверта хвиля, 1996. 390 с.
4. Сидоренко Ю. Методика вивчення літературних творів із міфологічними структурами експліцитного типу на уроках української літератури в 9–11 класах: дис. ... доктор філософ.: 014 / Ніжин, 2023.
5. Степанишин Б. Викладання української літератури в школі. Київ, 1995. 256 с.
6. Стефаник В. Новели. Ужгород: Карпати, 1977. 176 с.

Степанишин Світлана Богданівна,
викладач зарубіжної літератури,
спеціаліст вищої категорії,
циклова комісія філологічних дисциплін,
Відокремлений структурний підрозділ
«Тернопільський фаховий коледж
Тернопільського національного технічного
університету імені Івана Пулюя»

ТРАГІЧНІСТЬ ЗНЕЦІНЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ В ОПОВІДАННІ ФРАНЦА КАФКИ «ПЕРЕВТІЛЕННЯ»

Поява на світовому літературному полі творчості Франца Кафки припадає на час, коли народжувалася нова література, що пройшла випробування революціями та війнами. Визначальними настроями багатьох творів стали суворі дійсність, песимізм, невпевненість у майбутньому, втрата значимості людського життя. Усе це, в свою чергу, зумовило появу таких авангардистських течій як експресіонізм, сюрреалізм тощо. Об'єктом

дослідження митців початку XX ст. стала сучасна їм людина, яка відчувала себе пригніченим і знеособленим «гвинтиком» суспільної машини. «Як допомогти людині?», «Як зберегти світ і мир у ньому?», «Як повернути людину до стану гармонії?» – питання, відповіді на які намагалися відшукати літератори і які залишаються актуальними й донині. Кафка вразив світ химерністю та трагізмом свого світобачення. Його твори складні, неоднозначні, похмурі, але спонукають читача замислитися над причинами метаморфоз, що відбуваються з нашим світом, що призводять його до абсурду, якому, здається, нема кінця-краю.

Знайомство з твором варто розпочати з особистості самого автора. Активізація діяльності розпочинається одразу на стадії візуального аналізу портретного фото Франца Кафки (студентам пропонується дати відповідь на питання: «Що можна сказати про цю людину?», «Чи можна стверджувати, що ця людина щаслива?»). Це пробуджує емпатію та сприяє розвитку критичного мислення. У результаті такого обговорення вимальовується образ скромного, чутливого юнака, інтелігента: він вродливий, усміхнений, але очі його сповнені страху. Саме таким був Кафка у роки своєї юності.

На стадії дослідження біографії письменника паралельно з'ясовуються обставини, які відіграли значну роль у формуванні його творчої спрямованості (взаємини з батьком, стан здоров'я, стосунки з жінками, низька соціалізація та ін.). Внутрішній контакт зі світом і реальністю закінчився крахом як для Кафки, так і для його героя Грегора Замзи. Працюючи над твором, маємо можливість застосовувати розмаїття інтерактивних технологій. Особлива увага відводиться запитанням, які спонукають мислити, розмірковувати, відтворювати, уявляти, зважувати тощо. Доля Грегора не залишає студентів байдужими. Новела описує боротьбу героя за право вважатися людиною. Характеристика членів родини підводить до висновку, що сімейної злагоди, тепла, любові тут нема, їх еднають лише роздуми про матеріальний добробут. Перелік причин метаморфоз, які відбулися з головним героєм, змушує замислитися над його збідненим і безрадісним існуванням:

- непорозуміння членів родини, самотність у сім'ї;

- духовне зубожіння, мізерність інтересів героя;
- абсурдний, жорстокий світ зі своїми законами;
- зацькованість і втома на роботі;
- відсутність справжніх людських стосунків, духовних зв'язків [1, с.2].

Чи є вина Грегора у тому, що з ним сталося? – Так.

Роки жертвовного життя героя штовхнули його у прірву самотності та знецінення. Він не розглядає себе як самодостатню, варту уваги, часу, любові людську особистість. Він не замислюється над тим, що у гонитві за заробітками, клопотами про добробут своїх рідних він порушує плани Бога на своє життя, фактично відмовившись від нього. Але чи приносить Грегор цією надмірною опікою користь своїй сім'ї? Якщо порівняти життя родини до та після перетворення героя на комаху, то прийдемо до малоочікуваних висновків. Усі герої змушені залишити той лагідний оазис лінивого існування і зануритися життя реальне. Щоденна праця, постійний рух зробили метаморфози і з цими байдужими один до одного людьми. Так, батько оздоровився, помолодшав; хвороба матері послабшала, якщо не відступила; сестра втрачає ілюзії стосовно своїх музичних здібностей та йде працювати.

Можливо, такі зміни у фізичному просторі героїв сприятимуть у майбутньому пробудженню їхньої духовності? Можливо, щире бажання Грегора допомогти стало вироком для розвитку і зростання його рідних? Хтозна... Питання залишається відкритим. На жаль, Грегорові це вже не допоможе. Любов, співчуття, розуміння – ці істинні людські цінності, які могли б повернути героя до життя, відсутні у його середовищі. «Возлюби ближнього свого, як самого себе,» – важлива заповідь, але Грегор її не виконав, бо виростити любов до себе він не зумів. Знецінивши власне життя, Грегор Замза був викинутий зі світу людей та приречений на страждання у світі, сповненому жахів та абсурду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк Я. Жорстокий світ самотності. Оповідання Ф.Кафки “Перевтілення”. *Зарубіжна література*. 2002. № 4. С.28-30.

Черниш Наталія Володимирівна
 кандидат педагогічних наук, доцент,
 кафедра української і зарубіжної літератури
 та методики навчання,
 Університет Григорія Сковороди в Переяславі

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ШЛЯХИ І ПЕРСПЕКТИВИ

У кожної дитини є природний потяг до творчості, вчителєві-філологу слід звернути увагу на поетичні здібності учнів, сприяти їх розвитку. Особливо у підлітковому віці учнів можна захопити різними видами літературної творчої діяльності – поетичною, літературно-критичною, перекладацькою та виконавчою. Саме в цей період з'являється нахил до написання перших поезій, нарисів, прагнення виступати перед аудиторією, перекладати вірші. Учителє повинен систематично стимулювати та допомагати розвивати літературні здібності школярів, реалізувати засади особистісно-орієнтованого навчання: він має враховувати індивідуальні здібності всіх учнів, застосовувати диференційний підхід до них, забезпечувати умови для розвитку природних задатків кожної дитини. Саме таке навчання створює умови для всебічного розвитку творчих здібностей школярів.

Поетичні здібності розвиваються завдяки творчим завданням, які формулює вчитель. Можна використовувати такі прийоми навчання, спрямовані на розвиток поетичних здібностей підлітків.

Приєм «Склади вірш». На екрані учні бачать слова, що римуються. Вони повинні скласти вірш за поданими римами.

... квіточка

... водою

... ниточка

... вербою.

Приєм «Підбери рими». На моніторі з'являється стовпчик слів. До кожного з них учень повинен підібрати якомога більше рим.

Сонечко –

Річка –

Сніг –

Сміється – .

Школярам, які вдало та швидко навчаються придумувати рими, буде легше писати власні вірші. Прийом «Підбери рими» розвиває поетичні здібності учнів, а також стає місточком у поетичну лабораторію майстрів, адже вчитель пояснить вихованцям різницю між граматичною і неграматичною, банальною і свіжою, точною і неточною римами.

Прийом «Придумай порівняння (епітет, метафору тощо)». На екрані (дошці) містяться слова, з якими школярі повинні утворити порівняння (епітети тощо). Наприклад: море, руки, сни, зима, дівчина, верба, сніг, веселка та інші.

Прийом «Напиши строфу (вірш)». Педагог дає учням завдання написати строфу (вірш) на якусь тему (наприклад, «Краса і слава України», «Осінь – золота пора», «Моя родина» та інші); з певним ключовим образом (наприклад, можуть бути такі образи: мати, калина, улюблений мультиплікаційний герой тощо); з визначеним настроєм (наприклад, сумний, веселий, мрійливий та інші). Обдарованим дітям даємо складніше завдання: написати вірш із обумовленим стилем, ідеєю, формою, мотивом.

Крім поетичної, учитель-словесник повинен розвивати в учнів виконавчу та літературно-критичну творчість. У кожному класі є діти, які артистично декламують поетичні твори. Їх виконавчу творчість педагог має помітити якомога раніше та допомагати їм у її розвитку: на уроках вивчення ліричних творів слід давати завдання виразно прочитати вірш, напередодні підготувати декламування якоїсь поезії та виконати її замість учителя, брати участь у конкурсах на краще виразне читання ліричних творів тощо.

Можна використати *прийом «Мистецтво живого слова»*. Учні готуються заздалегідь до конкурсу на краще виконання поетичного твору. Формується журі, яке буде оцінювати учасників. Спочатку всі школярі класу, які виявили бажання, декламують вірші, далі визначаються переможці, які набувають можливості виступити перед учнями інших класів та батьками під час літературного вечора.

Літературно-критична творчість полягає у написанні школярами письмових робіт (твори, нариси, есе тощо). Є. Пасічник підкреслив їх важливість: «Вони сприяють поглибленню знань з літератури, вихованню необхідних умінь і навичок аналізувати художні твори в єдності змісту і форми.

Письмові роботи служать засобом перевірки як учень засвоїв ту чи іншу тему. Тому ними часто завершується вивчення окремих розділів шкільної програми. Важливе значення мають письмові роботи у формуванні теоретико-літературних понять, виявленні рівня грамотності учнів, загальних та індивідуальних особливостей сприймання ними художньої літератури з метою наукового коригування цих процесів» [2, с. 340]. Письмові творчі роботи розкривають індивідуальні здібності дітей, їхні можливості.

Часто діти, написавши вірш, есе тощо, соромляться читати їх уголос, тому ефективним є використання прийому листування, який дає змогу дітям висловити те, що вони не наважуються сказати.

Зокрема, можна застосувати *прийом «Напиши листа другові (поетові)»*. Учитель дає школярам завдання написати лист другові (письменникові). У своєму листі діти можуть викласти роздуми про вірш, поділитися переживаннями, подібними до тих, які поет виразив у творі, довірити аркушу самостійно написану поезію тощо. Підписуватися за бажанням (хто хоче може написати анонімного листа). Потім педагог озвучує епістолярні спроби школярів та закликає до їх обговорення. Найкращі, найцікавіші та найоригінальніші листи вчитель оцінює.

Також слід залучати учнів до перекладацької творчості. Ж. Клименко зазначила, що «[...] художній переклад – це і літературне явище, і творчий процес, результат якого залежить від майстерності перекладача» [1, с. 178-179]. Вчена підкреслює, що особливої майстерності та особливих зусиль потребує переклад саме ліричних творів, оскільки крім знання мови, також слід дбати про збереження рими, ритму, віршового розміру. Тому це важка та копітка робота, яка потребує поетичного таланту. Всі діти вивчають іноземну мову, можна запропонувати їм зробити переклад вірша автора, якого вивчають, або власного, використовуючи *прийом «Переклади вірш іншою мовою»*. Перш ніж приступити до перекладу учень повинен прочитати, проаналізувати твір, щоб зрозуміти його зміст. Можна запропонувати дітям приклади перекладів майстрів цієї справи. Цей прийом дає можливість розвинути перекладацькі здібності обдарованої дитини, застосувати на практиці знання рідної та іноземної мов, зрозуміти особливості праці перекладачів і глибше усвідомити сам твір. Поетичну, виконавчу, літературно-критичну, перекладацьку творчість

доцільно розвивати як на уроках літератури, так і під час позакласних заходів: на заняттях гуртка любителів поетичного слова, на зустрічах з письменниками, на літературних вечорах тощо. Для учнів, які мають літературно-творчі здібності, організовуються різні конкурси, олімпіади, вечори учнівської творчості, видання альманаху, виставки робіт тощо.

Отже, одне із завдань учителя-словесника – сприяти розвиткові творчих здібностей учнів. Шкільне вивчення лірики дає багато можливостей для вияву та вдосконалення поетичних, літературно-критичних, виконавчих і перекладацьких здібностей школярів. У цьому йому допоможуть запропоновані нами прийоми навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко Ж.В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи : дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02. Київ, 2007. 455 с.
2. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 2000. 384 с.

Ягнич Мар'яна Євгеніївна,
аспірант, кафедри української та зарубіжної літератур і
методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

КОМІКС ЯК ІНТЕРМЕДІАЛЬНИЙ ПРОДУКТ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ВІД ІДЕЇ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

В умовах швидкого розвитку цифрових технологій, коли сучасні школярі активно використовують візуальні матеріали, створення коміксів стає новою та захопливою формою навчання. Комікс є унікальним інструментом на сучасних уроках української літератури, який поєднує в собі літературне слово, образотворче мистецтво та наративний підхід. Як інтермедіальний продукт, комікс дозволяє занурювати учнів у глибини літературного тексту через інші засоби, сприяючи кращому розумінню літературних творів, розвитку

креативності та мотивації до навчання, відкриває нові можливості для інтерпретації та глибокого розуміння художніх творів, оскільки дозволяє проводити міжмедійний аналіз. У межах такого аналізу художній текст розглядається не тільки через призму вербальних образів, але й через візуальні, графічні та символічні засоби. Цей підхід дає змогу учням усвідомити складні літературні явища за допомогою зображень, які підкреслюють, доповнюють і навіть декодують ідеї, закладені автором.

Інтермедіальний аналіз передбачає інтеграцію різних видів медіа, що дозволяє уникнути традиційного, суто текстового підходу. У форматі коміксу образи втілюються у серії ілюстрацій, які дозволяють відчувати атмосферу твору на новому рівні. Ідея використання коміксу як навчального інструменту виникає з потреби зробити літературний матеріал ближчим і зрозумілішим для сучасного учня. Традиційні методи вивчення тексту, як-от аналіз творів або переказ, часто обмежуються лише вербальною складовою. Однак багато учнів краще засвоюють інформацію, коли вона подана у візуальній формі, і саме тут комікс стає потужним інструментом. Завдяки коміксу художній твір отримує нову інтерпретацію, де текст набуває об'ємності через образи та послідовні ілюстрації. Це не просто переказ сюжету, а спроба передати настрій, ідеї та символи твору в доступній для школярів формі.

Процес створення коміксу на уроці української літератури може стати справжньою творчою майстернею. У роботі над коміксом учні розвивають навички не тільки читання й аналізу, а й художнього мислення. Розділити роботу над створенням коміксу на уроці української літератури можна умовно на три етапи.

Перший етап – це вибір сюжету, епізоду або персонажа з твору, який стане основою коміксу. Наприклад, якщо на уроці розглядається творчість Лесі Українки, то для коміксу можна обрати її поему-казку «Давня казка», яка вивчається учнями у 8 класі, зосередившись на основних конфліктах і моральних дилемах героя. Учні обмірковують, які саме моменти краще ілюструють ідеї твору та допомагають передати його настрій.

На наступному етапі школярі працюють з художнім текстом, визначають ключові репліки, описи, які можна використати для діалогів і коротких підписів у коміксі. Тут важливо підібрати слова так, щоб вони відповідали образам і стилю художнього твору. Підготовка коміксу сприяє розумінню структурної та змістової композиції літературного тексту, адже учні навчаються виділяти головне, скорочувати деталі, залишаючи тільки ті, які найкраще передають суть.

Ключовим моментом є художнє оформлення. Не кожен учень володіє навичками малювання, але сучасні технології дозволяють обійти цю перешкоду. Існують різноманітні програми та онлайн-інструменти для створення коміксів, де можна вибирати готові фони, героїв, змінювати їх емоції та пози, додаючи текстові бульбашки для діалогів. Це значно полегшує процес, особливо для тих, хто не впевнений у своїх художніх здібностях, і дозволяє зосередитися на побудові сюжету. Так, корисними для вчителів стануть наступні онлайн-інструменти для створення коміксів, такі як Pixton [2], Canva [1], Witty Comics [5], Storybird [3], Toony tool [4] тощо. Проте, для тих, хто хоче спробувати малювати самотійно, створення коміксу стає додатковим майданчиком для розвитку їхніх творчих здібностей. Крім художнього розвитку, комікс на уроці літератури має ще один важливий аспект – критичне мислення. Учні аналізують, як за допомогою зображень і тексту можна передати думку, що її хотів донести автор, розмірковують, які конфлікти варто виділити, як показати взаємовідносини між персонажами через їхню міміку, жести, дії.

Завершальний етап – це презентація створених коміксів. На уроці можна організувати виставку робіт або обговорення, де учні діляться своїм досвідом, пояснюють, чому вони обрали саме такі епізоди, якими засобами намагалися передати ідеї твору. Така робота стимулює учнів до більшої відкритості, допомагає їм відчувати цінність їхніх творчих зусиль та краще зрозуміти свої сильні сторони у навчальному процесі (див. рис. 1).

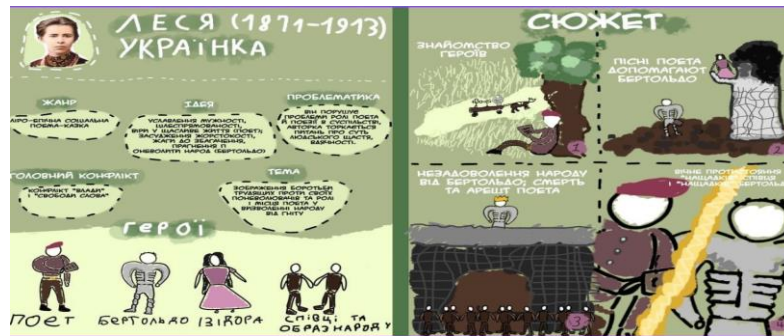

Рисунок 1. Комікс учня до поеми-казки Лесі Українки «Давня казка»

Таким чином, комікс як інтермедіальний продукт на уроках української літератури має багато переваг. Він дозволяє поєднати традиційні методи викладання з інноваційними, стимулюючи інтерес до навчання. Комікси допомагають учням краще розуміти тексти, розвивають творче та критичне мислення, а також сприяють освоєнню сучасних цифрових інструментів. Такий підхід відкриває нові можливості для викладачів та учнів, роблячи вивчення української літератури цікавим, інтерактивним і пізнавальним процесом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Canva. URL: <https://www.canva.com/>
2. Pixton. URL: <https://www.pixton.com/welcome>
3. Storybird. URL: <https://m.storybird.com/>
4. Toony tool. URL: <https://www.toonytool.com/>
5. Witty Comics. URL: <https://www.wittycomics.com/>

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО КУРСУ ЛІТЕРАТУРИ

Бартіш Світлана Володимирівна,
*кандидат філологічних наук, викладач,
кафедра української та зарубіжної літератур і
методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЦИФРОВИХ МЕДІА У НАВЧАННІ ЛІТЕРАТУРИ

Наявність технічного обладнання та доступ до цифрових медіа в школах не гарантує їх активного використання в навчальному процесі. Більше того, сама лише наявність технічних засобів не може автоматично підвищити успішність учнів. Використання комп'ютера в класі, наприклад, для демонстрації фільму, не обов'язково означає активну цифрову участь учнів. Питання інтеграції цифрових технологій в освітній процес вивчали українські науковці Н. Саєнко, Т. Голуб, Ю. Лавриш, В. Лук'яненко, І. Литовченко та ін.

Важливим аспектом впровадження цифрових медіа є висування на перший план питання «Як?» Вирішення цього питання передбачає врахування навчальних передумов учнів, дидактичний аналіз цифрових медіа, їхню функцію в навчальному процесі, а також такі аспекти, як захист даних та авторське право.

Як зазначає Т. Мьобіус, використання цифрових медіа лише тоді може сприяти підвищенню ефективності навчання, якщо комп'ютери чи інші цифрові інструменти застосовуються не лише як засіб передачі знань, а як інструменти для глибшого засвоєння матеріалу. Індивідуальна взаємодія з цифровими робочими інструментами зрештою може сприяти розвитку самостійного та індивідуального навчання [2, с. 341].

М. Керрес запропонував три основні дидактичні перспективи використання цифрових медіа в навчанні літератури: технічна перспектива (ІТ-грамотність),

фахово-дидактична перспектива, медіаосвітня перспектива (особистісний розвиток) [3, с. 27-29]. Аналізу цих перспектив і присвячена наша розвідка.

Технічна перспектива (ІТ-грамотність) спрямована на забезпечення базових технічних навичок, необхідних для ефективного використання цифрових медіа. Вона включає опанування цифрових інструментів та розуміння цифрових структур (учні повинні навчитися працювати з різними цифровими пристроями (комп'ютерами, планшетами, інтерактивними дошками) та програмним забезпеченням (текстові редактори, мультимедійні платформи, системи керування навчанням); вони повинні знати принципи функціонування інтернету, баз даних, алгоритмів та цифрового контенту); учні мають навчитися створювати, редагувати та поширювати цифровий контент у різних форматах, наприклад, текст, аудіо, відео, графіка) та цифрову безпеку (особливу увагу приділяють питанням захисту персональних даних, безпечної поведінки в мережі та етичного використання цифрових ресурсів). Технічна грамотність є основою для успішного впровадження цифрового навчання, оскільки без відповідних навичок учні не зможуть повноцінно працювати з цифровими ресурсами.

Фахово-дидактична перспектива розглядає цифрові медіа як засіб ефективної передачі навчального матеріалу та підтримки навчального процесу. Цифрові технології дозволяють створювати інтерактивні завдання, які роблять навчання цікавим і мотивуючим, наприклад, використання відеоуроків, онлайн-вікторин, інтерактивних карт та тестів. Вони сприяють індивідуалізації навчання. Учні можуть опановувати матеріал у власному темпі, використовуючи адаптивні навчальні платформи, які підлаштовуються під їхній рівень знань і потреби. Різноманітність форматів подачі літературного матеріалу може (аудіокниги, електронні тексти, інтерактивні комікси та мультимедійні презентації) сприяє кращому розумінню змісту. Завдяки цифровим технологіям учні можуть співпрацювати в групах через онлайн-платформи, що розвиває їхні комунікативні навички та вміння працювати в команді. Таким чином, цифрові медіа розширюють можливості викладання, роблячи навчання більш різноманітним і доступним для різних категорій учнів.

Медіаосвітня перспектива зосереджується на формуванні критичного та свідомого ставлення до цифрових медіа, розвитку особистісних якостей і соціальних компетенцій. Вона охоплює: критичне мислення (учні вчаться аналізувати та оцінювати інформацію з різних цифрових джерел, розпізнавати фейки, маніпуляції та дезінформацію); рефлексію (використання цифрових ресурсів допомагає учням аналізувати власний прогрес, відстежувати результати навчання та визначати слабкі місця; етичне використання медіа (розуміння авторських прав, принципів коректного цитування, а також відповідальної поведінки в мережі (наприклад, уникнення кібербулінгу); соціальну взаємодію (цифрові платформи надають можливість брати участь у дискусіях, спільно створювати контент і обмінюватися думками, що сприяє розвитку комунікативних навичок); саморегульоване навчання (учні стають більш самостійними, оскільки їм надається доступ до великої кількості ресурсів, що допомагає формувати навички самоосвіти). Ця перспектива сприяє формуванню відповідальних та обізнаних користувачів цифрового простору, які можуть ефективно використовувати технології для особистого розвитку.

Інтеграція цифрових медіа в навчання літератури може значно підвищити ефективність навчального процесу, якщо вона базується на комплексному підході з урахуванням технічної, фахово-дидактичної та медіа освітньої перспектив.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інтеграція цифрових технологій в освітній процес: виклики та перспективи: монографія / Саєнко Н.С., Голуб Т.П., Лавриш Ю.Е., Лук'яненко В.В., Литовченко І.М. Київ: Вид-во «Центр учбової літератури», 2022. 220 с.
2. Möbius T. Empirische Forschung zum Einsatz digitaler Medien im Deutschunterricht. Ein Überblick. Digitale Medien im Deutschunterricht. 2018. Band 8. S. 340-345.
3. Kerres M. Medienentscheidungen in der Unterrichtsplanung. Zu Wirkungsargumenten und Begründungen des didaktischen Einsatzes digitaler Medien. Bildung und Erziehung. 2000. Band 53. S. 19-40.

Вишневська Галина Богданівна,
*кандидат філологічних наук, викладач,
кафедра української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

СУЧАСНІ МЕІДА Й ОСВІТА: РОЛЬ БЛОГІНГУ У ЛІТЕРАТУРНОМУ ВИШКОЛІ

Блогінг розглядають як інформаційний простір. Так, блоги не лише пропонують інформацію, а й формують довкола себе спільноти за інтересами, оскільки регулярні публікації, активна комунікація в коментарях, проведення прямих ефірів або вебінарів поглиблюють зв'язок між автором та аудиторією. Для освітнього середовища це особливо цінно, адже спільноти, об'єднані довкола певної тематики (наприклад, літератури чи науково-популярних досліджень), можуть перетворитися на майданчик для обміну досвідом, порадами, думками.

Мета запропонованої роботи – з'ясування ролі **блогінгу як засобу популяризації літератури для здобувачів освіти.**

Запропонована мета передбачає висвітлення таких **завдань:**

1. З'ясувати роль блогінгу у сучасному світі.
2. Розкрити його суть та перспективи у освітньому процесі.
3. Висвітлити зазначене явище як засіб популяризації літератури.

«Блог (англ. blog, від «web – павутина», «log – журнал»)» [1]. Під терміном розуміють: «тип вебсайту, основний зміст якого – записи (текст, зображення, покликання, мультимедіа), що додаються регулярно й мають назву «пости». Подають у зворотному порядку» [6].

Усталеному терміну «блог» передував «вебблог» (1997, Йорн Баргер), згодом спостерігали відокремлення термінів і вживання як іменника та дієслова (1999, Еван Вільямс), перший блог був новинним (1992, Тім Бернерс-Лі), особисті блоги ведуть своє літочислення із 1994 року (Джастін Голл, Links.net). Із початком нового тисячоліття з'явилося поняття «влогінгу» (щоденник із відеоматеріалами).

«Блоги нині варто вивчати не лише з позиції сторінки в мережі, а й жанрової категорії, що визначає його текст як художньо-публіцистичний жанр,

який має потужний рівень суб'єктивізму» [4, с. 239]. У своїх наукових працях студіювали: К. Боярова, О. Власова, А. Досенко, С. Демченко, К. Левченко, І. Погребняк.

У межах дослідження пропонуємо класифікацію блогів, яка ґрунтується на принципі опозицій, що відображають їхні першопричини та визначальні характеристики (Рис. 1).

Рисунок 1. Класифікація сучасних блогів

Зосередьмо увагу на блоги у освітньому процесі. Висвітлення саме такого жанру втілювали у своїх студіях такі науковці: А. Брант, О. Кононова, Р. Приходько та ін.

Спостерігаємо, що у контексті книжкового ринку блогери стають важливими учасниками популяризації читання. Рубрики на кшталт «Що

почитати?», «Книжкові добірки місяця» чи «Читаємо разом» спонукають аудиторію до читання новинок, класики або спеціалізованої літератури. Для учнів і студентства таке рекомендаційне середовище важливе, адже допомагає зорієнтуватися у розмаїтті книжкових пропозицій, а також стимулює критичне мислення та аналіз змісту.

Так, «дедалі більше педагогічних працівників використовують Інтернет-сервіси з метою урізноманітнення роботи вчителя, трансляції певних знань не тільки в класній аудиторії, а й за її межами» [6]. Ознайомившись із роботами сучасних букблогерів, а також розвідками А. Єфремової «Книжковий bookstagram: топ-10 українських блогерів» [3], Д. Попіль «Культура онлайн: українські книжкові блоги» [5], Х. Гаджій «Книжковий Instagram в Україні: ще 10 блогерів, на яких варто підписатися» [3], переконались, що більшість із книг можна знайти у шкільній програмі та університетських курсах. Пропонуємо детальніше розглянути основні жанри, а також запропонувати способи зацікавлення юнацької аудиторії літературою.

Авторські огляди. Детальні рецензії, аналіз змісту та контексту книг у своїх блогах. Професійний погляд на літературні твори.

Інтерв'ю з авторами. Блоги можуть стати платформою для публікації інтерв'ю з письменниками, видавцями або навіть редакторами. Це дозволяє створити персональний зв'язок між авторами та їхньою аудиторією.

Рекомендації читання за темами. Журналісти-блогери можуть створювати добірки книг на певну тему, наприклад, «Кращі романи про війну», допомагаючи аудиторії знайти потрібні матеріали.

Сторітелінг про процес створення книги. Шлях від ідеї до публікації. Це може зацікавити читачів і збільшити їхнє бажання ознайомитися з твором.

Обговорення сучасних літературних трендів. Обговорення популярних жанрів або стилів письма – все це може бути цікавим контентом для блогу.

Відеоблоги (влоги) про книги. Відеоформат дозволяє створювати яскраві огляди книг, записувати зустрічі з авторами або показувати процес підготовки книг до публікації.

Розповіді про літературні заходи. Журналісти можуть висвітлювати книжкові ярмарки, презентації нових творів чи зустрічі з письменниками через блоги, залучаючи більше уваги до цих подій.

Рецензії у вигляді порівняння. Порівняння нових книг із класичними творами чи іншими популярними роботами допоможе аудиторії зрозуміти, чим книга відрізняється та чому варта уваги.

Блоги з залученням аудиторії. Організація дискусій, опитувань або конкурсів у блозі, пов'язаних із конкретними книгами чи літературними темами, може стимулювати цікавість до твору.

Розгляд соціально важливих тем через книги. Журналісти можуть аналізувати, як книги розкривають суспільно значущі питання, наприклад, рівність, екологія чи війна, і таким чином зацікавлювати аудиторію.

Розкриття особистого досвіду через книги. Блогери можуть писати про те, як певна книга вплинула на них особисто, створюючи глибший емоційний зв'язок із читачами.

Просування локальних авторів. Створення блогів, які популяризують місцевих письменників, може стати важливим кроком для розвитку літературної спільноти регіону.

Отже, переконані, що блогінг має стрімко розвиватися у царині літературного вишколу, щоб запобігти проблемі зменшення кількості

інтелектуально розвинених, працьовитих і відповідальних людей, що дозволить не лише просувати книги, але й створювати професійний майданчик для обговорення літератури та культурного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блог. Вікіпедія. URL: <https://surl.li/qheffg> (дата звернення: 01.01.2025).
2. Гаджій Х. Книжковий Instagram в Україні: ще 10 блогерів, на яких варто підписатися. URL: <https://surl.li/xnsmvt> (дата звернення: 05.01.2025).
3. Єфремова А. Книжковий bookstagram: топ-10 українських блогерів. URL: <https://surl.li/ethyfm> (дата звернення: 10.01.2025).
4. Погребняк І. Блогінг як форма сучасного мережевого художньо-публіцистичного жанру. *Прикладні соціально-комунікаційні технології*. Том 31 (70). № 3 Ч. 3 2020. С. 229–233.
5. Попіль Д. Культура онлайн: українські книжкові блоги. URL: <https://surl.li/ttbzij> (дата звернення: 25.01.2025).
6. Що таке блог? У країні Інформатика. URL: https://teach-inf.blogspot.com/p/blog-page_24.html (дата звернення: 15.01.2025).

Горіна Жанна Дмитрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра української філології і
методики навчання фахових дисциплін,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського»

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО КІНООБРАЗУ

Сучасна аудіовізуальна культура через різного роду цифрові медіа, телевізійні, кінематографічні, відеохостинги YouTube і TikTok, стрімінгові платформи, використання штучного інтелекту й технологій VR отримала все більший вплив і неабияку популярність у підлітковій і молодіжній аудиторії. Модернізація традиційного освітнього процесу включає в себе пошук та

інтеграцію таких медіаформатів і технологій, які підходили б для навчання нового покоління, що вже виросло в цифровому середовищі. Від того, які медіатехнології застосовують у навчанні цього покоління школярів, яке інакше сприймає та засвоює інформацію, і чи відповідають вони запитам часу, інформаційній безпеці залежатиме й ефективність навчання загалом (С. Бойко, В. Іванов, Т. Іванова, М. Слюсаревський, Г. Онкович, О. Пометун, Г. Почепцов, Л. Петрик, О. Рекурн, Л. Найдьонова, С. Терно, Н. Череповська, В. Юрженко).

Інтеграція інфо-медійної грамотності в освітній процес сучасної мовно-літературної галузі, на думку дослідників, відкриває нові можливості як для вчителів-словесників, так і для учнівської молоді (Л. Бондаренко, О. Глазова, Н. Гоголь, Н. Грицак, Н. Грона, О. Деркачова, А. Землянська, О. Ісаєва, Ж. Клименко, О. Кулик, О. Кучерук, О. Мхитарян, Л. Овдійчук, О. Семенов, О. Слижук, Т. Шарова, Т. Яценко). Окреме місце приділено проблемам об'єднання різних шкільних предметів з основами інфо-медійних знань, з тим що сучасні учні нині мають постійну справу з обробленням величезних обсягів інформації й повинні опановувати сучасні засоби, методи і технології роботи з ними в будь-якій предметній галузі, «це допомагає створити контекстуалізоване та цілісне уявлення про медійну культуру та інформаційне суспільство» [1, с. 293]. Принагідно зазначимо, що вітчизняні педагогічні технології вже давно апробовують дві моделі інтеграції: інтегрований курс як новий навчальний предмет або окремі інтегровані уроки зі шкільного предмета. Ведучи мову про інтеграцію основ медіаосвіти і шкільних предметів «Українська мова», «Українська література» або «Зарубіжна література» у старших класах, відзначимо значні освітні перспективи цього напрямку модернізації мовно-літературної галузі завдяки поєднанню з освітньою галуззю «Мистецтво», що разом із напрямом «Технології» або «Інформатика» належить до переліку вибірково-обов'язкових навчальних предметів у 10-11-х класах. Реалізація аспектною моделі медіаосвіти, таким чином, розкриватиметься шляхом організації навчання на міжпредметній основі (напр., «Українська мова» – «Мистецтво» або «Українська література» – «Мистецтво» чи «Зарубіжна

література» – «Мистецтво») як одного з провідних принципів структурування навчального матеріалу в межах проведення інтегрованого уроку.

Контент-аналіз шкільних підручників із української літератури засвідчив, що в рубриці «Культурно-мистецький контекст» широко представлені практико орієнтовані завдання з ознайомлення десятикласників із кінематографом – одним із жанрів екранного мистецтва. І це не дивно, адже сучасний кінематограф, навіть попри безліч жанрових різновидів, лишається найбільш літературоцентричним у своїй основі, і кіно, як найбільш інформативне медіа за своєю звуко-зоровою природою, отримало значну популярність саме завдяки своїм оповідальним властивостям, завдяки можливостям занурювати глядача в інший світ, розповідаючи йому екранну історію. Жодне мистецтво не було настільки міцно взаємопов'язаним із українським кіно, як була і залишається художня література. Вона завжди надихала кінематографістів, була часом ледь не єдиною платформою для втілення авторського художнього бачення в умовах жорсткої цензури та напівсвободи. Отож, розвиток критичного мислення старшокласників щодо механізмів створення художнього кінообразу в процесі реалізації аспектної моделі медіаосвіти, на нашу думку, має на меті засвоєння учнями базових принципів функціонування кіномови: драматургія, візуальне (образотворче) рішення, звукове оформлення і техніки монтажу. «На відтворення смислової палітри, закладеної літературним першотвором, працюють усі компоненти кіномови: візуальна естетика кадру (його внутрішня композиція, кольорова і світлова схеми), музично-шумове оформлення, особливості роботи акторів і система вербальних знаків» [17, с. 57]. Один з аспектів формування візуальної культури кольорової перцепції художнього тексту запропоновано в алгоритмі декодування драматургії кольору: *дизайн обкладинки* ⇆ *візуальні опори* ⇆ *кінематограф (анімація)* ⇆ *літературно-мистецький напрям (течія)* ⇆ *мультимедійна презентація* [2, с. 20].

Наразі головним чином наша увага зосереджена на ігровому кіно, адже більшість технік, що застосовують, мають місце і в анімаційному, і в документальному кіно. Чільне місце відведене принципам монтажу як способу

викладення сюжету. Подібно до того, як літературний текст складається зі слів, фраз, епізодів, ліричних відступів, композиція екранного твору вибудовується із кадрів, монтажних фраз, сцен і епізодів. Але якщо в літературному творі автор може перенести читача з одного місця або

часу в інше, вводити в текстову канву роздуми, спогади, асоціації, то особливість будови аудіовізуального витвору полягає в тому, що він будується поепізодно за своєю образотворчою стилістикою. Головну увагу слід акцентувати на тому, що саме з допомогою монтажу можливо зробити будь-який візуальний об'єкт або привабливим, або, навпаки, відразливим в очах глядацької публіки. Персонажа можна подати як доброго або злого, чесного або улесливого, як затятого злочинця, боягуза або справжнього героя – все це досягається за допомогою будови кадру, а особливо завдяки поєднанню різних кадрів.

Так, хрестоматійним прикладом шедеврів світового кінематографу є довгі поетичні кадри з яблуками О. Довженка. На початку фільму ми бачимо дитину, яка намагається їсти яблуко: *«У траві серед яблук-надалок сиділо одне наше дитинча, яке зовсім ще не розуміло життя. Тримаючи в руках яблуко, воно вперто намагалось вкусити його двома своїми першими зубками, але яблуко було чимале, а ротика на нього дитині ще не ставало»* та її діда, який помирає у кругу сім'ї: *«А в саду, якраз коло погребні, під яблунею, серед яблук і груш, на білому стародавньому рядні, в білій сорочці, весь білий і прозорий від старості й доброти, лежав мій дід Семен, колишній чумак»*. Цей класичний зразок кінематографічного прочитання літературного сюжету, приклад того, як розповідь переноситься зі сфери літератури, словесного викладення, у сферу екранної культури, сферу розповідання цієї ж історії в кіно або на телебаченні. Коментуючи слайди мультимедійної презентації, зазначаємо, що ця дуже

відома ще з часів Біблії метафора, пізніше використовувалася в багатьох екранізаціях сюжетів, як літературних, так і суто кінематографічних у вигляді посилення на літературний текст кіноповісті «Земля» Олександра Петровича Довженка. У ретроспективі, аналізуючи зі старшокласниками поетичну мову Довженка, бачимо, що ця метафора йде наскрізною лінією крізь увесь фільм: яблуко-від-яблуні – дід та онук, їжа вирощена з землі дає життя і в той же час, дід, який їсть фрукт, незабаром сам стане добривом. Найвідоміший і багаторазово цитований кадр «Землі» – яблука, що заливає дощем природа, яка тужить за вбитим головним героєм. Формулюємо завдання для самостійної роботи: «У цьому фільмі на багатьох кадрах Ви бачите Довженкові яблука, тож, перегляньте його в онлайн-кінотеатрі Довженко центру і декодуйте їх зміст у композиції кадру».

Другим невід'ємним складником художнього кінообразу після зображення є звук. Хоча сучасне кіно насамперед сприймають як візуальне мистецтво, проте звуки відіграють у ньому не меншу, а часом навіть більшу роль порівняно із зображенням, а німе кіно хоч би як натякає на їх наявність. Як приклад класичного кінематографу, читаємо текстовий фрагмент і паралельно дивимося епізод кінострічки «Земля» зі сценою, де головний герой іде сільською дорогою пританцьовуючи, аж раптом падає. Далі – кадр, у якому кінь, що, очевидно, пасся десь неподалік, піднімає голову, наче щось почувши. Глядач, знаючи контекст історії, розуміє, що, швидше за все, увагу тварини привернув звук постріла. Попри те, що формально ми його не чуємо, він все одно ніби постає в нашій уяві, доповнюючи зображення. З погляду режисури, напевно, вбивство героя можна було б подати й інакше, скажімо, помістивши в кадр зброю, з якої стріляють, або показавши злочинця, який прицілюється із засідки. Але це тоді викликало б у глядача зовсім інші емоції, а факт убивства виглядав би не настільки драматичним і несподіваним. Режисер Довженко подає це тонше і винахідливіше, як справжній художник. Він малює картину спокійного сільського ранку, умиротворену тишу якого порушує гучний постріл, що є абсолютною несподіванкою для глядача, який ще секунду тому

був занурений у досвітню ідилію. Таким чином, уявний звук у цьому випадку працює на загальну драматургію набагато більше, ніж суто візуальне рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко С. Т. Медіаграмотність в освіті: ключові виклики та перспективи. *Національна наука і освіта в умовах війни РФ проти України та цивілізаційних викликів*: мат. V всеукр. міжгалуз. наук.- практ. онлайн-конф. Київ (27 бер. – 2 кв. 2024 р.) / ред. упор. Л.І. Ткаченко. С. 289 – 297.
2. Горіна Ж. Д., Герасименко К. В. Візуальна культура кольорової перцепції модерністського художнього твору (за результатами експериментального дослідження): [колективна монографія]. *Нова лінгвістична парадигма: напрями і перспективи* / За ред Н. В. Кондратенко. Вінниця: ТВОРИ, 2024. С. 12-31. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/20159>
3. Лисенко Л. І. Екранізація на уроці: проблеми інтерпретації. *Актуальні проблеми журналістики в контексті сучасних соціальних комунікацій*: зб. наук. пр.: за матеріалами кафедральних семінарів / за ред. Н.Ф. Баландіної. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. № 5. С. 53-59.

Гудз Марія Степанівна,
асистент, кафедра української та зарубіжної
літератур і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ЛЕКТРОННИЙ ДОДАТОК ДО ПІДРУЧНИКА З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ 5 КЛАСУ

Складні реалії сьогодення поглиблюють проблему неконтрольованого впливу інформації на життя і становлення особистості. Про потребу розвитку медіаграмотності, як основної навички для побутування у соціумі, говорять усі і, цілком очевидно, що цей процес повинен розпочинатись якомога раніше. Тому зосереджуємось на впровадженні медіаосвіти у всі сфери життя, зокрема,

і шкільну, бо вона «сприяє формуванню тих умінь та навичок учнів, які є ключовими для медіапростору» [1].

Проблема розвитку медіаграмотної особистості в школі надзвичайно актуальна сьогодні. Особливу увагу привертають дослідження О. Баришполець, Н. Гоголь, Н. Грицак, М. Куропатника, Г. Островської, Г. Онкович, О. Пометун, О. Слижук, Т. Яценко тощо. Досі не запропоновано єдиного визначення поняття «медіаграмотність». Тому у нашому дослідженні будемо послуговуватись твердженням В. Різуна: «медіаграмотність – це сукупність знань, здобутих у процесі навчання, що дає змогу споживачам критично аналізувати медіаповідомлення з тим, щоб бачити там пропаганду, цензуру, односторонність у новинах і програмах суспільного інтересу» [3]. Ми переконані, що заклад загальної середньої освіти – це сприятливе місце для організації комфортного середовища для формування і поглиблення медіаграмотності дітей, а «уроки української літератури є вагомим інструментарієм у цьому процесі» [1]. Сьогодні, незважаючи на стрімку цифровізацію, основними джерелом інформації на уроці залишається шкільний підручник. Та під впливом різних обставин він зазнає змін і трансформацій. Однією із них є поєднання традиційного підручника з електронним додатком (далі – е-додаток).

Е-додаток – електронне навчальне видання, складова підручника, яка розширює його функціональні й змістові можливості, містить різні типи мультимедійного контенту та інтерактивні функції [4]. Аналіз змістового наповнення цього терміну дає змогу припустити, що е-додаток стане ефективним засобом формування медіаграмотності у процесі вивчення української літератури. Оскільки Міністерством освіти і науки України було створено та затверджено проєкт «Вимоги до інтерактивного електронного додатку до підручника», е-додатки почали розробляти автори-методисти до своїх підручників. У 2024 році такі додатки до навчальної книги вперше почали отримувати гриф МОН.

У своєму дослідженні будемо говорити про е-додаток до підручника з української літератури для 5 класу Т. Яценко, В. Пахаренка і О. Слижук. Цей

авторський колектив розробив медіапродукт з різноформатним наповненням, опираючись на принципи наочності, доступності, мотивації пізнавальної діяльності, активності, самостійності, практичної спрямованості навчання, свідомості тощо.

Перш за все, хочемо наголосити, що продуманий дизайн та чітка структура дозволяють швидко та легко знайти потрібний матеріал, що тісно пов'язаний за змістом із підручником. Так, матеріали структуровані на три частини «Читацьке дозвілля», «Медіатека», «Методична скарбничка». У контексті нашого дослідження особливу увагу звертаємо на їхній зміст.

Рубрика «Читацьке дозвілля», яка доповнює інформаційний блок підручника, містить:

- робочі аркуші (до теми «Іван Франко», «Добрі справи. Благодійні акції»);
- фрагменти фільмів/мультфільмів («Сторожова застава», «Звірополіс» тощо);
- віртуальні екскурсії («Екскурсія Дніпровським національним історичним музеєм імені Д. І. Яворницького», «Музей Нечуя-Левицького»);
- комп'ютерні анімації (до казки Лесі України «Лелія»);
- художні тексти (Оксана Іваненко «Лісові казки», чеська народна казка «Дванадцять місяців» тощо);
- довідкова інформація («Боротьба як бойове мистецтво», «Аніме-образи. Самурай Шева-кун» тощо) [5].

Проаналізувавши цю рубрику можемо говорити про інформативність, інтеграцію тексту та мультимедіа у е-додатку, економію часу під час підготовки до уроків як педагогів, так і учнів, що мотивує до навчання, активізує цей процес та сприяє кращому рівню засвоєння навчального матеріалу.

«Медіатека» – ще одна важлива рубрика е-додатка, на яку звертаємо особливу увагу, оскільки вважаємо, що саме вона досить масштабна і містить різноманітні джерела інформації (додаткова інформація до сторінок традиційного підручника «Про електронні інтерактивні книжки», тексти для

опрацювання, буктрейлери, фільми, пісні, аудіокнижки, інтерв'ю тощо), що дає можливість п'ятикласникам розвивати свої навички роботи з технічними засобами навчання, аналізу та синтезу інформації, самостійної роботи, пошуково-дослідницькі уміння і медіатворчості, працювати з новою інформацією різних мистецьких видів, формувати естетичний смак і вміння бачити тему цілісно.

Практично корисною для учителів-практиків стане «Методична скарбничка». Це – своєрідне зібрання науково-методичного апарату, (матеріалів, документів тощо). Так, у третій рубриці знаходимо Модельну програму, календарне планування, Зошит для формувального оцінювання, Методичний посібник. Хочеться узагальнити, що виділення окремо під методичне забезпечення колонки, сприяє економії часу при підготовки до уроку вчителів, детальнішого знайомства з усіма моментами програми тощо.

Підводячи підсумки треба сказати, що е-додаток – це частина навчально-методичної бази. Використання його на уроці у тандемі з авторським підручником, дидактичними матеріалами сприяє детальнішому розкриттю тієї чи іншої теми, її системнішому засвоєнню, розвитку творчих здібностей, формуванню критичного мислення, навичок роботи з медіаресурсами, технічними засобами, читацької та інших ключових компетентностей тощо. Слідуючи за науковою позицією К. Корсака, вважаємо, що «тільки такий «розширений» підручник зможе конкурувати з електронними джерелами» [2]. Так, проаналізувавши зміст е-додатка до підручника з української літератури для 5 класу Т. Яценко, В. Пахаренка і О. Слижук, розуміємо, що наповнення цікавими різноформатними медіаматеріалами дає нові можливості учителям й учням в організації освітнього процесу, зокрема і у формуванні медіаграмотності учнів чи не на кожному уроці української літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудз М., Грицак Н. Формування медіаграмотності учнів на уроках української літератури у 6-му класі. *Studia Methodologica*. 2024. № 57. С. 279-287 DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1222.2024-57-29>

2. Корсак К.В. Традиційний підручник в епоху цифрових інформаційних технологій. *Проблеми сучасного підручника: Зб. наук. пр.* 2000. Вип.2. С. 18- 21.
3. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навчально-методичний посібник / О.Т. Баришполець та ін. Київ: Міленіум, 2010. 440 с.
4. Про затвердження Вимог до інтерактивного електронного додатка до підручника: наказ Міністерства освіти і науки від 07.05.2024 р. № 656/42001. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-vymoh-do-interaktyvnoho-elektronnoho-dodatka-do-pidruchnyka-zareiestrovanyi-v-ministerstvi-iustyttsii-ukrainy-07-travnia-2024-roku-za-65642001> (дата звернення 01.02.2025)
5. Цифровий додаток до підручника «Українська література для 5 класу» Т. Яценко, В. Пахаренка, О. Слижук. URL: <http://inform1.yakistosviti.com.ua/ukrainska-literatura/5-klas>

Зарихта Ольга Володимирівна,
вчитель-методист,
учитель української мови й літератури,
Тернопільський академічний ліцей
«Українська гімназія» імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАПРОСТОРУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЛІЦЕЇСТІВ

Науково-технічний прогрес та стрімка інформатизація нашого суспільства зумовлюють необхідність інноваційної діяльності вчителів-словесників, якщо вони безпосередньо зацікавлені в тому, щоб їхні вихованці були здатні самостійно і активно діяти, приймати рішення, легко адаптуватися до умов життя, що постійно змінюються. Але якщо хочемо змінити наших учнів, то насамперед мусимо мінятися самі. Як бачимо, зміна парадигми освіти в останні роки висуває перед школою вимогу вдосконалення підготовки майбутніх учителів, становлення

їх як професіоналів, педагогічно компетентних, здатних використовувати інноваційні форми, засоби і методи навчання. Тож застосування засобів мас-медіа у навчальному процесі, на моє глибоке переконання, якраз і сприяє підвищенню змістової ємності та ефективності навчання, дозволяючи більш ефективно управляти пізнавальним пошуком ліцеїстів, оперативно відстежувати результати освітнього процесу, вживати обґрунтованих і доцільних заходів з метою підвищення рівня їхніх знань. Поряд з тим це дозволяє і самому вчителю цілеспрямовано вдосконалювати власну методичну майстерність, маючи оперативний адресний доступ до управлінської інформації навчального закладу.

Варто наголосити, що використання медіапростору – це не лише технічні й технологічні аспекти роботи з комп'ютерними засобами, а насамперед коректне і змістовне формування, відбір і доцільне використання освітніх електронних ресурсів [1]. Сучасний педагог, поза всяким сумнівом, повинен не тільки володіти знаннями в галузі інформаційних технологій, але й бути спеціалістом із застосування нових інформаційних технологій у своїй професійній діяльності. Коли вживаєш поняття медіаосвіта, перше, що спадає на думку – це навчання за допомогою медійних засобів (преси, радіо і телебачення), тобто своєрідна медіаграмотність. Це поняття не нове. Уперше термін з'явився у 1973 році і передбачав формування інформаційної культури особистості, яка живе в інформаційному суспільстві [1]. Але оскільки в тодішніх умовах інформація була спотворена, заангажована і політизована, то це поняття було підмінене і являло собою певну медіапропаганду. Тоді інформація була дозована, тепер інформації багато і різної. Коли ж було легше і що нам робити сьогодні? Я погоджуюся із тими науковцями, які виділяють чотири основні пріоритети медіаосвіти: медіаімунітет, медіаобізнаність, медіаграмотність і медіаторчість [3]. Медіаосвіта – це складний процес, що передбачає використання різних джерел інформації (традиційних, віртуальних, друкованих і електронних), технологічних та аудіовізуальних засобів та представлення або презентацію власного медіапродукту.

Використовувати медіапродукти в освітньому процесі можна по-різному. Зрозуміло, що кожен учитель обирає для себе найбільш прийнятні та ефективні, відповідно до цілей та мети конкретного уроку. Це можуть бути друковані ЗМІ, інтернет чи аудіомедія (відеофільми). Проте, на жаль, не усі вчителі готові до використання медіапродуктів і здебільшого неохоче використовують елементи медіаосвіти. Причин багато, але виокремлю найпоширеніші відмовки: немає бажання, відсутня матеріальна зацікавленість, підготовка до таких занять займає багато часу.

Література – це мистецтво, а мистецтво розраховане передусім на почуття людей. Я глибоко переконана, що література як навчальний предмет аж ніяк не передбачає, щоб через багато років уже доросла людина зможе розповісти біографію кожного вивченого письменника чи поета, визначити тему та ідею, створених ними художніх творів, зуміє пояснити ті чи інші літературознавчі терміни. Тому ставлю перед собою завдання – вчити своїх ліцеїстів думати, співпереживати, відстоювати власні погляди та переконання, роблячи висновки. Будь-яка творчість передбачає любов, тому і діяльність учителя-словесника немислима без неї. Доброзичливе, щире, відкрите, емоційне спілкування – ось що таке для мене уроки літератури. При цьому переслідую конкретну мету: змусити своїх вихованців прагнути до пізнання світу і самих себе, не боячись бути смішними у вияві власних почуттів. Тому на уроках часто наголошую, що вони – молоді, енергійні, завзяті і закохані у життя. Отже, не варто обділяти себе, обмежуючись монітором особистого гаджета, а навпаки – активно використовувати різноманітну інформацію з соціальних мереж, щоб сформувати стійкий медіаімунітет.

Зауважу, що використовувати медіапродукти можна по-різному. Зрозуміло, що кожен учитель вибере для себе найбільш прийнятні та ефективні, відповідно до цілей та мети того чи іншого уроку літератури. Це можуть бути друковані ЗМІ, інтернет та аудіомедія (відеофільми). Хочу запропонувати яскравий приклад створення подібного медіапродукту. Аналізуючи з одинадцятикласниками сатиричну п'єсу Миколи Куліша «Мина Мазайло», я

запропонувати своїм ліцеїстам відеоряд, який би яскраво продемонстрував унікальність українців як нації. Тому звернулася до них із проханням переглянути фільм «Код нації». (Я сама обрала для них інформацію – моя власна медіаобізнаність). Потім запропонувала їм продемонструвати їхню медіаграмотність, вибравши із нього найважливіше – базові цінності українців, завдяки яким ми – єдина нація (земля, територія, свобода і мова). Наступний етап найскладніший – це медіаторчість (ще більше звузити коло, залишивши у фільмі тільки те, що стосується мови та її впливу на підсвідомість людини). І лише після цього ми вже цілком предметно дискутували стосовно того, чи мова має значення. І таких прикладів є чимало. Переконана, що більшість учителів роблять щось подібне, пропонуючи своїм учням використовувати як готові медіапродукти, так і створювати власні, адже найголовніше в медіаосвіті – розвивати у наших дітях вміння брати із засобів масової інформації найцінніше, відкидаючи так зване «медіасміття».

Звичайно, час формує нове покоління учнів. І завдання вчителя, зокрема вчителя-філолога, прищепити їм любов до рідного слова, виховувати (що дуже актуально сьогодні) почуття патріотизму, і найголовніше – робити усе можливе і неможливе теж, щоб достукатися до кожного учня. Ми з вами живемо у третьому тисячолітті. Це вже не час для становлення. Це своєрідна альтернатива: бути чи не бути. Необхідне нове мислення, щоб не минуло формувало сучасний тип українця, а щоб сучасний українець був здатен формувати майбутнє. А це наші з вами учні, яких треба цьому навчити, яким треба дати хорошу базу і сприяти формуванню у них національної гідності та християнських чеснот. Тому робимо все, аби йти в ногу з часом і отримувати задоволення від результатів власної праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуріненко І.Ю. Медіаосвіта як засіб професійної підготовки фахівця цивільного захисту. Інформаційні та телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: зб. наук. праць / за ред. М.М. Козяра та Н.Г. Ничкало. Львів: ЛДУ БЖД, 2009. Ч. 1. 253 с.

2. Семакова Т.О. Роль засобів медіаосвіти у формуванні самоосвітніх умінь студентів технічних коледжів. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2011_89/semak.pdf

3. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник [ред.-упор. В.Ф. Іванов, О. Волошенюк; за науковою редакцією В.В. Різуна]. Київ: Центр Вільної Преси, 2013. 352 с.

Порубльова Ірина Михайлівна,
викладач, Професійно-технічне
училище №50 м. Карлівка

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ: ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКИХ, КРИТИЧНИХ ТА АНАЛІТИЧНИХ НАВИЧОК

Сьогодні, коли будь-яка інформація є доступною в необмеженій кількості та у найрізноманітніших форматах, формування медіаграмотності учнів стало важливим і необхідним аспектом освітнього процесу, адже саме молодь є найактивнішими споживачами медіаконтенту. Інформаційна освіченість дозволяє людині критично мислити, аналізувати прочитане чи побачене в мережі, відрізняти факти від фейків та ефективно взаємодіяти в медіапросторі.

Медіаграмотність – це не лише вміння правильно й розумно користуватися контентом, це розвиток здатності людини сприймати, створювати, аналізувати, оцінювати інформацію, розуміти соціокультурні й політичні контексти функціонування медіа, а також чинити спротив маніпуляціям. У формуванні медіаграмотності важливе значення мають когнітивні процеси: критичне мислення (аналіз різних видів аргументів, виявлення упередженості, оцінка достовірності джерел інформації), візуальний аналіз (розуміння впливу візуальних елементів на сприйняття даних), інформаційна грамотність (вміння знаходити, оцінювати та використовувати інформацію з різних джерел).

Література як унікальний вид мистецтва здатна творчо відображати й переосмислювати життя за допомогою художнього слова, а також розвивати критичне мислення, уяву та емпатію. Інтеграція медіаграмотності у вивчення літератури допомагає не тільки глибше розуміти художні твори, а й розвивати навички, необхідні для успішного життя в суспільстві. Також позитивним фактором впливу медіа на учнів є розширення кругозору, адже завдяки інформаційній освіченості учні можуть отримувати доступ до різноманітної інформації про різні культури і країни, що сприяє їхньому особистісному розвитку, формуванню світогляду та стійкої громадянської позиції. Аналіз літературних творів у контексті їхньої культури та епохи допомагає учням краще розуміти значення твору та його вплив на суспільство.

Сучасні технології надають педагогу безмежні можливості для вивчення літератури. Цифрові інструменти не лише полегшують доступ до текстів, а й дозволяють глибше зануритися в їхній аналіз, отримувати різноманітні інтерпретації твору, виявляти авторські прийоми. Книги, статті, відео, презентації, постери, буклети, інтерактивні робочі аркуші та плакати, інфографіка, інтерактивні дошки, онлайн-бібліотеки, інтернет-вікторини, онлайн-вправи, кросворди, ребуси, пазли – все це може бути використано з метою розвитку медіаграмотності.

Важливе завдання викладача літератури – постійно спонукати, заохочувати, стимулювати учнів до обговорення прочитаних чи переглянутих у мережі матеріалів на літературну тематику, обміну думками та враженнями, висловлення своїх думок та їх обґрунтування. Наприклад, запропонувати здобувачам освіти порівняти обкладинку книги певного автора та постер фільму, знятого за мотивами цього твору. Учні мають визначити й пояснити, які елементи візуального дизайну використано для залучення уваги аудиторії та як ці елементи пов'язані з тематикою твору. Порівняння літературних творів з їх екранізаціями дозволяє учням виявляти спільні та відмінні риси, аналізувати різні способи оповіді, обговорювати, як змінюється сприйняття тексту при його адаптації до іншого формату.

У процесі вивчення літератури важливо обговорювати з учнями актуальні соціальні проблеми, порушені автором у творах, спонукати здобувачів освіти до пошуку відповідної інформації у різних медіа з її подальшим обговоренням та аналізом. У процесі формування медійної грамотності доцільним є використання прийому «Fact-checking» – перевірка учнями історичних фактів, згаданих у літературному творі з використанням різноманітних джерел інформації, потім їх обговорення, узагальнення та висновки. Також можна запропонувати учням дослідити життя письменника чи особливості конкретного літературного періоду, використовуючи різноманітний контент.

Дієвим прийомом у процесі формування медіаграмотності є порівняння літературних образів і реальних подій. Наприклад, аналіз роману Джорджа Орвелла «1984» дозволяє зрозуміти, як автор описує маніпуляцію інформацією та її вплив на суспільство. Учні можуть аналізувати політичні романи або твори, що відображають соціальні проблеми, виявляти в них пропагандистські прийоми, які використовуються для маніпулювання свідомістю читача.

Онлайн-середовище також може бути одним із способів привернення уваги молоді до книги. Наприклад, залучення до промоції читання відомих блогерів, флешмоби та челенджі, пов'язані з літературою. Використання сучасних технологій (створення електронних бібліотек, мобільних додатків для читання, книжкових клубів та читацьких блогів у соцмережах, літературних YouTube-каналів) може зробити читання більш доступним і цікавим. А вміння оцінювати інформацію, що надходить з різних джерел, допоможе учням усвідомити важливість читання як інструменту самопізнання.

Медіаграмотність – це також створення здобувачами освіти власного навчального контенту (це можуть бути парні та групові міні-проекти) на основі літературних творів (мультимедійні презентації, відеоматеріали, буктрейлери (творче переосмислення книги та представлення його іншим), постери, плакати, буклети, кросворди). Наприклад, відеопрезентація «Вірші українських класиків – англійською» (https://youtu.be/yoyoe7_dy7s), буктрейлер до творчості Лесі Українки «Довго щирими сими словами до людей промовлятиму я...» (<https://youtu.be/Sx4cqrzbAkA>).

Безсумнівно, такі цікаві й захопливі для дітей види роботи сприяють розвитку їхньої творчості та зацікавленості літературою як навчальним предметом, відтак підвищенню навчальної мотивації (а це надзвичайно важливо й актуально в наш час!) та успішності. Створення здобувачами освіти власного цифрового контенту сприяє розвитку комунікативних навичок, вмінню чітко і ясно висловлювати свої думки, приймати обґрунтовані рішення.

Отже, інтеграція медіаграмотності у процес вивчення літератури є необхідною умовою для формування всебічно розвиненої особистості. Вона дозволяє учням не тільки глибше розуміти літературні твори, а й розвивати критичне мислення, творчість та навички, необхідні для успішного життя в сучасному інформаційному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вембер В.П. Інформатизація освіти та проблеми впровадження педагогічних програмних засобів в навчальний процес. Інституційний репозиторій Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/859/1/V_Vember_ITZN_3_IS.pdf (дата звернення: 22.01.2025).
2. Приходькіна Н.О. Розвиток медіаграмотності учнів: основні прийоми критичного аналізу медіатекстів. Digital Library NAES of Ukraine. URL: <https://surl.li/bdxvtq> (дата звернення: 24.01.2025).

Скоморовська Наталія Богданівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра теорії та методики навчання,
Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ УМІНЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Світ сьогодні – це інформація, що з’являється і поширюється з шаленою швидкістю, тому розвиток критичного мислення стає обов’язковим для кожної

людини. Цифрові технології, інтернет та медіа пропонують величезний потік даних, серед яких важко відрізнити достовірну інформацію від маніпуляцій, фейків чи дезінформації. Алгоритми соціальних мереж часто підсилюють поляризацію думок, показують користувачам ті точки зору, які вважають переконливими. Критичне мислення дає можливість поставити під сумнів та детально перевіряти різноманітні джерела, уникати маніпуляцій, використання емоційних аргументів, шукати факти та ухвалювати обґрунтовані рішення, розуміти складні системи, передбачати можливості сценарію розвитку подій і діяти стратегічно.

Про розвиток критичного мислення писали С. Терно, О. Пометун, П. Саух, С. Романова, О. Марченко, Б. Степанишин, С. Король, М. Чошанов, Н. Юліна, О. Іванова, О. Кочерга та інші. Так О. Пометун стверджує, що критичне мислення – це: а) мислення, яке сприяє формуванню здатності людини усвідомлювати власну позицію щодо певного питання, уміння знаходити нові ідеї, аналізувати події та критично їх оцінювати; б) нестандартне мислення, що ґрунтується на спроможності бачити та оцінювати альтернативи, пріоритети, визначати достовірність і доцільність фактів, явищ, подій; в) практичне мислення, яке на основі теоретичних знань дає можливість ухвалити необхідні рішення; г) рефлексивне мислення, спосіб корекції і виправлення людиною помилок, допущених у процесі її мислення, що перебуває у безперервному пошуку; д) багаторівневе та варіативне явище, що в ньому відображаються морально-етичні настанови, соціально-політичні риси, оцінний досвід, ціннісні орієнтири, знання людини, способи розумових і практичних дій; е) мислення, спрямоване на пошук стратегій вирішення життєвих і навчальних проблем, виявлення та оцінку альтернатив і пріоритетів, їх доцільності, визначення достовірності фактів, явищ, подій, розвитку його сприяють вміння і навички аналізу, синтезу, порівняння, зіставлення фактів, формулювання обґрунтованих висновків; є) мислення, в основі якого лежить здатність людини розрізняти цінність інформації, тобто відокремлювати потрібну інформацію від непотрібної. Воно спрямоване на опрацювання інформації за допомогою ефективних

мисленнєвих прийомів (аналізу, синтезу, порівняння, поєднання фактів тощо) та її оцінювання щодо джерела, досвіду, спостереження, правильного міркування і зібраних даних [1].

С. Терно розглядає критичне мислення як мислення усвідомлене, самостійне, рефлексивне, цілеспрямоване, обґрунтоване, контрольоване та самоорганізоване. На думку науковця, критичне мислення – це науковий підхід до розв’язування широкого кола життєвих та професійних проблем; процес контролю за перебігом загального та предметного мислення, їх вдосконалення. Воно складається з певних установок, які орієнтують дослідника на врахування контексту, повноту охоплення фактичної інформації тощо, а також із певних процедур, спрямованих на забезпечення логічної досконалості, фактичної обґрунтованості та цілісної доцільності міркувань. Важливими складниками цей науковець вважає схильність до сумнівів, самостійність та гнучкість (пошук нової інформації, нових прийомів пізнання та діяльності), пошук доказів, перевірку обґрунтованості здобутих знань [2, 3, 4].

У сфері освіти критичне мислення допомагає глибшому розумінню матеріалу, творчому підходу до навчання та адаптації до нових викликів. Для його розвитку словесник у своїй роботі має використовувати ті методи навчання, які передбачають формування ключових умінь здобувачів освіти. Це, перш за все, вміння всесторонньо аналізувати художній текст та додаткову літературу, самостійно визначати тему, головну думку, проблематику твору, виокремлювати ключові моменти, сюжетні лінії, характеризувати персонажів, шукати метафори, інші тропи, пояснювати їх роль у тексті. Школярі мають вміти відокремлювати факти від інтерпретацій або суб’єктивних оцінок, формувати та обґрунтовувати власну позицію, шукати в тексті аргументи на її підтвердження. Вони можуть створювати альтернативні варіанти розвитку сюжету, співвідносити художній твір з історичним, культурним або соціальним контекстом, порівнювати різні точки зору, аналізувати неоднозначні ситуації, описані в тексті, критично розглядати поведінку та вчинки персонажів, висловлювати свою думку щодо позиції автора, актуальності його твору.

Здобувачі освіти мають навчитися відповідати на різного рівня запитання, самостійно ставити запитання, використовувати їх для аналізу причинно-наслідкових зв'язків. Актуальною буде постановка глибоких і відкритих запитань, що спонукають до дискусії. Учителю потрібно формувати у школярів уміння застосовувати знання практично, проводити паралелі між подіями в літературному творі та сучасності, використовувати висновки з твору для аналізу реальних життєвих ситуацій, розробляти проєкти, що відображають критичний підхід до літератури. Важливо формувати вміння здобувачів освіти брати активну участь у діалозі, дискусії, вчити слухати інших, оцінювати їхні аргументи та висловлювати контраргументи, виробляти власну позицію.

Формування цих умінь у навчальний процес допоможе школярам не тільки детально аналізувати літературні твори, розуміти їх цінність та актуальність, а й мислити критично у повсякденному житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пометун О. Основи критичного мислення / Пометун О., Пилипчатіна Л., Сущенко І., Баранова І. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 74 с.
2. Терно С. Розвиток критичного мислення старшокласників на уроках історії. *Зб. наук. праць Бердянського держ. пед. ун-тету (Педагогічні науки)*. 2008. С. 5–13. URL: <http://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/125.ukr.html>
3. Терно С. Розвиток критичного мислення старшокласників у процесі навчання історії. Запоріжжя: Запорізький нац. ун-тет, 2011. 275 с. URL: <http://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/125.ukr.html>.
4. Терно С. Світ критичного мислення: образ та мімікрія. *Історія в сучасній школі*. 2012. № 7– 8. С. 27–39.

Слижук Олеся Алімівна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник,
відділ навчання української мови та літератури,
Інститут педагогіки
Національної академії педагогічних наук України*

РОЗВИТОК КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ МЕДІАЗАВДАНЬ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Швидкий розвиток цифрових медіа спричинив зростання інтересу до них учнів-підлітків. Відповідно необхідною умовою осучаснення освітнього процесу в школі є виконання медіазавдань. Проблеми виконання учнями на уроках української літератури навчальних завдань з медіакомпонентами розглядають науковці та вчителі-практики Н. Лапушкіна, Г. Онкович, Р. Падалка, Н. Пономаренко, Н. Рудніцька, М. Ячменик та ін. Н. Лапушкіна, Р. Падалка зазначають: «Особливістю використання медіавправ, адаптованих під специфіку предмету, є те, що всі вони мають бути спрямовані на глибше та ширше розуміння текстів різних стилів, зокрема художнього та публіцистичного, а також літературного явища чи постаті митця, творчість якого вивчається. Такі вправи легко інтегруються в уроки мови та літератури, тому можуть виконувати як основну, так і додаткову функцію в процесі виконання мети уроку» [2, с. 197]. М. Ячменик наголошує на необхідності використання міжпредметних зв'язків для формування цілісного критичноосмисленого сприйняття інформації, «розвитку логічного, аналітичного, творчого та критичного мислення, розвиток інфомедіаграмотності учнів під час уроку української літератури в цілому» [5, с. 417].

Медіазавдання на уроках української літератури – це творчі завдання, які поєднують вивчення літератури з використанням різних медіаінструментів. Це можуть бути відео, аудіо, презентації, вебсайти, інтерактивні матеріали тощо. Мета таких завдань – урізноманітнити освітній процес, підвищити інтерес

учнів до літератури, а також розвивати в учнів ключові компетентності та наскрізні вміння.

Пропонуємо класифікувати медіазавдання з орієнтацією на формування наскрізних умінь випускників Нової української школи та компетентностей інфомедійної грамотності, розроблених IREX:

- комунікативні, які сприяють розвитку вмінь ставити питання та обґрунтовувати власну позицію, навичок етичного спілкування, розрізненню впливу художніх творів та медіа на емоції (базові навички емоційного інтелекту), навички особистої кібербезпеки;
- аналітичні – розвивають уміння аналізувати медіатексти, твори кіномистецтва, візуальні ряди, події, зображені в художніх творах, розрізняти різні види реклами, співставляти художні тексти та медіатексти;
- творчі – сприяють розвитку вмінь втілювати власні творчі задуми завдяки онлайн-інструментам, використовувати медіа для соціального блага.

Створюючи медіапродукти за мотивами прочитаних художніх творів, учні розвивають вміння чітко формулювати власні думки та презентувати свою роботу; аналізуючи літературний твір, співставляючи його з кіноверсією, розвивають здатність до аналізу, синтезу та оцінки інформації. Виконання учнями творчих медіазавдань допомагає виразити своє бачення літературного твору через втілення власних креативних проєктів.

У процесі розробки модельних навчальних програм та підручників української літератури для базової середньої школи авторський колектив Інституту педагогіки НАПН України враховував орієнтацію на формування ключових компетентностей НУШ та урізноманітнення освітнього процесу за допомогою медіазавдань. На цьому наголошує керівник цього авторського колективу Т. Яценко, аналізуючи підручники для 5 класу: «Сукупність ключових компетентностей, сформованість яких передбачає здатність здобувачів освіти практично діяти і творчо застосовувати здобуті знання і досвід у різних навчальних і життєвих ситуаціях, конкретизовано в навчальних текстах і методичному апараті підручників для 5 класу НУШ «Українська

література» (автори – Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук) та «Література (українська та зарубіжна)» (автори – Т. Яценко, В. Пахаренко, І. Тригуб, О. Слижук), що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ МОН України № 140 від 8 лютого 2022 р.) [2; 3]. Їх концепція базується на реалізації читацькоцентричного та текстоцентричного принципів у процесі опрацювання художніх текстів і навчального матеріалу» [4, с. 117]. Авторська концепція структурування методичного апарату підручників української літератури послідовно реалізована і в навчальних книгах для 6, 7, 8 класів та е-додатках до них.

Наведемо приклади медіазавдань з української літератури для учнів 8 класу, які щойно розроблені та проходять апробацію в пілотних класах Нової української школи.

Комунікативне медіазавдання: *«Особа Івана Сірка оповита легендами, а чутки про його магичні здібності ширяться й досі. Знайдіть в інтернеті та перегляньте телепередачу «Магичні здібності Івана Сірка» телеканалу «СТБ» із циклу «У пошуках істини». Що у розповіді ведучого є доведеними історичними фактами, що – легендами, а що – просто чулками? З якою метою неперевірена інформація використовується у відеоролику? Спробуйте спростувати давні чутки й упередження про легендарного кошового отамана».*

Учні можуть виконувати аналітичні медіазавдання на порівняння художніх текстів та медіатекстів, зокрема: *«Образи богатирів популярні не тільки у фольклорі та літературі, але й у кінематографі. Знайдіть в інтернеті й перегляньте пригодницький фільм-фентезі «Сторожова застава» (режисер Ю. Ковальов), що був знятий за романом сучасного українського письменника Володимира Рутківського. Порівняйте образи Іллі Муромця в старині та у фільмі. Які риси характеру могли бути притаманні Іллі як реальній людині, а які гіперболізують його особистість?»*

Доповнити порівняльний аналіз пропонуємо творчим завданням: *«Уявіть, що один із богатирів потрапив із Вітьком у наш час. Яку професію ви б йому*

запропонували опанувати? Підготуйте для нього інструкцію про те, як поводитися в громадських місцях».

Виконати творче медіазавдання пропонуємо до вступної теми «Художній твір в історико-культурному контексті доби». Учні прочитають цікаві факти про «ментальні мапи» та інструкцію до їх складання, а також оберуть необхідний онлайн-інструмент для виконання завдання: *«Із переліку літературознавчих термінів і назв художніх творів, поданих у «Хмарі слів» оберіть необхідні і створіть «карту розуму» за схемою: культурно-мистецька доба => напрям => течія => художній твір».*

Отже, виконання медіазавдань з української літератури є ефективним засобом розвитку ключових компетентностей учнів. Воно не лише поглиблює знання про літературу, а й формує в учнів необхідні навички для успішної адаптації в сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вивчення практик медіаспоживання та оцінка рівня медіаграмотності підлітків віком 12–18 років. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/237295/2025-01-21/>
2. Лапушкіна Н., Падалка Р. Медіаосвіта на уроках української мови та літератури. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 41. С. 195–200.
3. Рудніцька Н. Медіазавдання як засіб формування медіаграмотності та критичного мислення. *Зарубіжна література в школах України*. 2022. № 5–6. С. 53–55.
4. Яценко Т. Формування ключових компетентностей учнів у системі шкільної літературної освіти. *Інновації в сучасній освіті: методологія, технології, ресурсне забезпечення, дидактичні та виховні аспекти. Збірник наукових праць за матеріалами конференції*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2022. С. 117–121.
5. Ячменик М. Формування інфомедійної грамотності учнів на уроках української літератури у 5-6 класах НУШ на основі інтеграції міжпредметних

зв'язків. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. № 1–2. С. 410–419.

Харковський Євген Миколайович,
*викладач кафедри романо-германської філології,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Неформальна освіта набуває дедалі більшої значущості в умовах динамічного розвитку сучасного суспільства. Вона виступає дієвим інструментом розвитку особистісних та професійних компетентностей, соціальної інтеграції та навчання впродовж життя. На відміну від формальної освіти, що характеризується регламентованими програмами та офіційними кваліфікаціями, неформальна освіта вирізняється гнучкістю, доступністю та практичною спрямованістю. Вона охоплює широкий спектр видів діяльності, від тренінгів та майстер-класів до онлайн-курсів та волонтерських програм. У цьому контексті дослідження можливостей розвитку неформальної освіти є особливо актуальним, оскільки сприяє виявленню потенціалу цього виду навчання для задоволення індивідуальних та суспільних потреб, а також визначенню шляхів його оптимізації.

Метою нашої розвідки є розглянути можливості й перспективи розвитку неформальної освіти в сучасній системі освіти України.

Перспективи розвитку неформальної освіти є багатоаспектними та охоплюють широкий діапазон сфер, від особистісного зростання до соціальної інтеграції та професійної підготовки. Неформальна освіта, на відміну від формальної, орієнтована на задоволення індивідуальних освітніх потреб, що «сприяє формуванню гнучких навичок та компетенцій, необхідних для

успішної адаптації до змін на ринку праці» [3, с. 153]. Зазначена гнучкість забезпечує оперативне реагування на актуальні виклики суспільства та ринку праці шляхом пропонування програм, що відповідають сучасним вимогам.

Важливим аспектом розвитку неформальної освіти є її роль у соціальній інтеграції. Вона «створює можливості для спілкування, обміну досвідом та залучення до громадської діяльності, сприяючи формуванню активної громадянської позиції» [1, с. 42]. Завдяки різноманітним формам навчання, зокрема тренінгам, майстер-класам та волонтерським програмам, неформальна освіта об'єднує представників різних вікових груп та соціальних категорій, сприяючи розвитку соціальної згуртованості та активної участі громадян у житті суспільства.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють визначальну роль у розширенні можливостей неформальної освіти, тому що «використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у неформальній освіті значно розширює доступ до освітніх ресурсів та забезпечує гнучкість у навчанні, дозволяючи індивідам навчатися у зручний час та в зручному місці» [5, с. 78]. Онлайн-платформи, вебінари, інтерактивні курси та інші цифрові інструменти забезпечують доступність та зручність навчання, нівелюючи географічні та часові бар'єри. Це є особливо важливим для осіб, які проживають у віддалених регіонах або мають обмежені можливості для відвідування традиційних освітніх інституцій.

Здатність неформальної освіти до швидкої адаптації до змін є однією з її ключових переваг. Як підкреслено в одному з джерел, «однією з ключових переваг неформальної освіти є її здатність швидко реагувати на зміни в суспільстві та на ринку праці, пропонуючи актуальні та практично орієнтовані навчальні програми, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності фахівців» [2, с. 21]. Це забезпечує оперативне впровадження новітніх навчальних програм та методик, що відповідають сучасним тенденціям та потребам ринку праці.

Для подальшої оптимізації неформальної освіти важливим є питання валідації та визнання результатів навчання, оскільки це «є важливим кроком для забезпечення його якості та підвищення довіри до отриманих кваліфікацій, що сприяє інтеграції неформальної освіти в загальну систему освіти» [4, с. 95]. Створення прозорих та зрозумілих механізмів оцінювання та визнання компетенцій, набутих у процесі неформального навчання, сприятиме підвищенню його статусу та інтеграції в національну систему кваліфікацій, а також мобільності робочої сили та визнанню професійних навичок на міжнародному рівні.

Отже, неформальна освіта володіє значним потенціалом для розвитку особистості, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці та соціальної інтеграції. Її гнучкість, доступність та здатність до швидкого реагування на зміни роблять її важливим інструментом навчання впродовж життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березенко В.В. Неформальна освіта як чинник розвитку громадянської компетентності молоді. Київ: Педагогічна думка, 2018. 216 с.
2. Іванова С.П. Тенденції розвитку неформальної освіти в умовах глобалізації. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2020. 180 с.
3. Коваленко М.І. Роль неформальної освіти у формуванні професійних компетенцій. Львів: Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 240 с.
4. Петренко О.А. Валідація та визнання результатів неформального навчання: європейський досвід та українські перспективи. Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2021. 192 с.
5. Сидоренко Т.М. Інформаційно-комунікаційні технології в неформальній освіті: можливості та виклики. Дніпро: ДНУ імені Олеся Гончара, 2022. 200 с.

**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ
У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

Блозва Ольга Андріївна,
*викладач гуманітарних дисциплін,
викладач-методист,
Борщівський агротехнічний фаховий коледж*

**«ПОЕТИЧНЕ СЛОВО КРІЗЬ ПРИЗМУ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО
СПАДКУ УКРАЇНЦІВ ПЕРІОДУ
ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ»
(НА ПРИКЛАДІ ПОЕЗІЇ ІРИНИ БОБИК –
УЧАСНИКА БОЙОВИХ ДІЙ)**

Збірка поезії і прози Ірини Бобик «Д'воїна» стали важливим етапом її творчого розвитку. Вона розмірковує про власну ідентичність, яка знаменує собою формування національної свідомості і проводить ретельний аналіз важливої, для свого часу, але витісненої або змодифікованої історичної пам'яті родин, етносів.

Ірина живе і пише у воєнний час російсько-української війни, вона волонтерка та військова. Тамара Горіха Зерня у передмові до видання збірки «Д'воїна» зазначає: «Ірина Бобик пише так, як писали б наші бабусі, які пережили Голодомор, розстріли чоловіків, радянської окупації, яка зараз перейшла у російську окупацію і чинить ті самі звірства на наших землях, - так би писали наші бабусі, якби після всього їм дали снайперську гвинтівку, навчили рахувати поправку на вітер і показали, де засів ворог».

Ірина належить до покоління дітей 1990-х, які сьогодні чи не найактивніші учасники творення сучасної історії. Процес самоідентифікації нерозривно пов'язаний із пошуками такої пам'яті, яка в їхніх уявленнях дає підстави до зрозуміння і себе, і актуальних проблем держави.

*Прадід мій був єврейський байстрюк,
А поза тим – звичайний селяк.
Дідо мій був зв'язковий УПА,
Хотів, не хотів – впала доля така.*

*Батько мій був міцнорукий шахтар,
 Нічого, що мав, не приймав яко дар.
 Один все життя ніс на собі тавро,
 А другий мовчав, щоби гірш не було.
 А в третього з праці аж рвалась спина –
 Я ваша дочка.
 Вашим болем сумна.*

Такі роздуми засвідчують, що пам'ять є не стільки явищем, як конструктивним процесом, який, за переконанням Найджела Ханта, «зазнає соціального і культурного впливу світу. Тому відшукування пам'яті минулого є водночас процесом відновлення її вагомості, в якому фіксація актуальних подій займає чільне місце».

Література війни на Донбасі виростає сама в собі, трансформуючись із тексту, що фіксує чи інформує, в текст, який аналізує на тлі війни історичні, суспільні, поколіннєві, гендерні й культурні проблеми українського суспільства впродовж як цілого минулого століття, так і трьох десятиліть незалежності.

*Реліквії наші – такі нетривкі.
 Фото родинні так легко горять.
 Здобич для диких чужих вояків –
 Шите предкинею гарне вбрання...
 У нас тільки пам'ять – як камінь важка,
 Родинних історій відрадна печаль.
 І гнів концентрується в твоїх руках,
 Якими здійсмаєш для помсти меча.*

Громадянська позиція Ірини Бобик глибоко гуманна та патріотична силою Слова поетеси. Образний ланцюжок віршів формується на основі чуттєвого сприйняття жінкою-воїном світу, який для неї злився в образах-переживаннях з використанням осучаснених оксиморонів — парадоксальних словосполучень. Послабивши ритміку вірша, вона зробила більш прозаїчнішим його звучання, мова ж творів іноді досить жорстка:

*Болю нема. Що би мало боліти?
 Є звірятко голодне і люте.
 І докучливий, гострий, холодний є вітер –*

*В прогризенних звіром розгулює вітер.
 Є сонце знадвору, м'якенька шерсть звіра...
 Приручиш, вгамуєш, та це буде потім.
 Ще зараз не сповнилась звірова міра:
 Ще кров'ю стікаєш і зіпаєш ротом.*

По-своєму прагне пізнати світ Ірина Бобик, створюючи образ власного «символічного» світу, сповненого відтінками й напівтонами слова. Вона прагне якнайтонше передати відчуття світу ліричної героїні, складні і часом суперечливі стосунки з дійсністю, яка тяжіє над нею, стверджує і породжує бажання поетки прилучитись до сокровенного, прихованого.

*На зламі старого світу
 І десь на початку нового,
 Співай свою пісню, сестрице,
 Не бійся нічого.
 З тобою задовго мовчали,
 Та довго мовчати так важко.
 Співай свою пісню як воїн
 Або наче пташка.
 І пісню твою не зурочать,
 І ти проспіваш, що маєш.
 Бо ти можеш бути собою
 І жити як знаєш.*

Світ сповнюється особистим спогляданням миті, поетка намагається зафіксувати враження як вище розуміння сенсу власного буття.

*Пиши й говори, говори,
 Ти ходиш по вістрю думок –
 Й підносишся догори,
 Бро.*

У збірці «Д'воїна» яскраво зображений дух воюючого народу і війна показана очима простої комбатантки – учасниці бойових дій.

*Воюй, моя пані, щоденну війну,
 Ти знаєш, навіщо, ти знаєш чому.
 Ти знаєш, за що, і вже відаєш, як,*

*Життя своє ти відпускаєш навспак,
 А мрії й думки прошиваєш навскіс,
 І тіло твоє – все тугіший заміс.
 Щоденна війна – то твій спокій в душі,
 Бо твій добрий демон живе в калаші
 Й шепоче тобі між снарядів і мін:
 Боятись – найтяжча з можливих провин.*

Віршові форми сповнюються у Бобик вірою у моральні сили народу. Їх стійкість та відвагу.

*Місто чекає, зібравшись в кулак.
 Замовкла сирена. Рокоче літак.
 Місто затихле і майже пусте.
 Подекуди в міста підбите лице.
 Місто приймає своїх вояків:
 Приходять помитись з кривавих полів.
 Прибуде найбільше їх з мирних міст.
 Спека над містом тягуча й важка.
 Падає тиша, як лезо ножа,
 Аж поки не рвуть її звуки сирен.
 І так ніч у ніч. І так день у день.*

Вона вдається як до реалістичних описів, так і створює художню реальність екзистенціалізму, де зображене протиставлення духовного протиборства життя і смерті, добра і зла, а разом з тим віри і надії.

*Моя віра зі мною доволі давно
 Обортає вона мою кров на вино.
 Під вибухи мін і під шепоти куль,
 Що рвали мій сон, як голодний пітбуль.
 Господь мене довго для чогось беріг,
 Стерню і розтяжки відводив від ніг,
 Він витяг мене з вогняної зими,
 За що і пишу йому вдячні псалми.
 Ношу Божє слово в безоднях кишень,
 Впустивши у серце, як дим до легень.*

*Хай янголи смерті беруть свою дань,
Я ж співаю псалом. Доки. Ціла. Гортань.*

Гуманізм художнього світовідчуття авторки в тому, що через віршові рядки її поезій звучить засудження війни, яку розв'язала росія, війни, яка «вогнем цілує», фатально і безжально. Розуміння того, що будь-яка війна – це зло, бо несе розорення, забирає у людини найцінніше – життя, авторка передає власні прагнення про сутність світу і людини.

*Між нами безмежність згорілого степу,
Півмертві міста, і тягуче страждання.
А дні непомітно зливаються в тижні
А ті, в свою чергу спливають роками,
Важкими, як кляте московське сусідство.
Я просто людина – не сталь і не камінь,
Я хочу, щоб світ став для нас трохи ліпшим.*

В умовах повномасштабної збройної агресії РФ спостерігається небувалий сплеск поетичної творчості. Твори сучасних поетів, серед яких є і військові, і цивільні, стають своєрідним літописом подій. Саме такою є збірка Ірини Бобик «Д'воїна».

Вірші про війну породжують нові концептуальні сенси та, безумовно, уже стали невід'ємною частиною національно-визвольної боротьби українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобик І. Д'воїна. *Білка*, 2024. 176 с.
2. Мигович І.І. та М.П.Макари. *Відродження*. 1994. №12. С.4–6.
3. Фіялка С. Зображувально-виражальні засоби в українській поезії періоду повномасштабної військової агресії РФ. *Синопсис: текст, контекст, media* 2023, 29(2). С. 114–119. URL: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2023.2.8>
4. Пухонська О. Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній літературі. *Брустури : Дискурсус*, 2022. 288 с.
5. Hunt N. C. *Memory, War and Trauma*. New York : Cambridge University Press, 2010. P. 3.

Бойчук Тетяна Василівна,
 викладач філологічних дисциплін,
 Відокремлений структурний підрозділ
 «Тернопільський фаховий коледж
 Тернопільського національного технічного
 університету імені Івана Пулюя»

ЦИФРОВІЗАЦІЯ І ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

XXI століття стало епохою інновацій, глобальної інформатизації та жорсткої конкуренції в повсякденному житті й на ринку праці. Відтак «проблема цифровізації є як найважливішим фактором економічного зростання країни, так і сучасним трендом розвитку освіти» [8].

С. Карплюк зауважує, що «в освіті цифровізація спрямована на забезпечення безперервності процесу навчання, тобто *life-long-learning* – навчання протягом життя, а також його індивідуалізації на основі *advanced-learning-technologies* – технологій просунутого навчання». Окрім того, «цифровізація сприяє спрощенню освітнього процесу, роблячи його більш гнучким, пристосованим до реалій сучасного дня, що у свою чергу забезпечує формування конкурентоспроможних професіоналів» [5].

Зрозуміло, що літературна освіта не може залишатися осторонь сучасних тенденцій та також повинна зазнавати змін. Дослідження художніх творів сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних та комунікаційних навичок, емоційного інтелекту, розширенню культурного світогляду, формує моральні орієнтири, тобто допомагає людині краще орієнтуватися в сучасному швидкозмінному світі із глобальними викликами та знаходити своє місце в ньому.

Широке впровадження онлайн-платформ, мобільних додатків і цифрових бібліотек сприяє доступності літературних текстів і створює нові формати їх вивчення.

Так, наприклад, українська електронна бібліотека Libruk [10] пропонує для читання онлайн та завантаження в популярних форматах fb2, epub, mobi різні за жанром твори класиків і сучасних авторів, їхні біографії, а в розділі «Самвидав»

користувачі можуть безкоштовно опублікувати власні роботи. Не менш популярним є «Чтиво» [11] – вільна онлайн-бібліотека україномовної літератури. Варто згадати ресурси AeLib, Diasporiana, [EXLIBRIS](#) та багато інших [6]. З'явилися і спеціальні мобільні додатки для читання книг [2].

Інноваційним форматом літератури стали аудіокниги, які поєднують традиційний текст із сучасними технологіями цифрового відтворення звуку. Вони забезпечують доступність літературного контенту для широкої аудиторії, зокрема людей із вадами зору. Завдяки аудіоформату можливе сприйняття тексту в умовах багатозадачності, що відповідає динаміці сучасного суспільства. Крім того, особливості інтонації, темп мовлення та акторське виконання збагачують літературний досвід слухача, сприяють глибшому розумінню твору. Тож аудіокниги стали важливим засобом популяризації читання та адаптації літератури до цифрової епохи.

У цьому контексті корисними для літературної освіти є бібліотека книг українською мовою «Слухай» [9], проєкт громадської організації «Смарт освіта» за підтримки EDUCO Foundation «Вчися вухами. Українська література» [3], канал «Аудіокниги українською – для ЗНО та не тільки» [1] тощо.

«Сучасні можливості допомагають розкривати книжкові історії глибше, – зазначає Марія Горбач і додає: «Адже саме віртуальна і доповнена реальність дають змогу читачеві інтерактивно взаємодіяти із сюжетом, а не лише спостерігати за ним» [4]. 2018 з'явився книжковий AR-проєкт «Шармузіки. За межами Великої Галявини» Тіма Бріка. «Встановлений застосунок дає читачам конкретні завдання, щоб познайомитися з героями і стати співучасниками подій, які відбуваються на екрані. Фактично діти одночасно читають історію і проходять гру за щойно прочитаним сюжетом» [4]. А 2019 року Макс Кідрук «презентував книгу «Доки світло не згасне назавжди», де, окрім тексту, за допомогою QR-кодів можна поспілкуватися з персонажами, порозглядати місцевість, перечитати додаткові секретні гілки сюжету, відчути всю історію реально» [7].

Літературній освіті сприяють і спеціалізовані блоги, форуми, чати, відгуки на сторінках у соціальних мережах, рецензії на сайтах – усі вони роблять літературу більш доступною та обговорюваною. Читачі діляться своїми враженнями, рекомендують книги у віртуальному просторі, а це сприяє не лише популяризації, а й глибшому вивченню творів, формуванню сучасного літературного дискурсу.

Але цифровізація поставила перед освітянами й ряд викликів. Серед найважливіших:

- обмежений доступ до інтернету та відсутність необхідної техніки, зокрема в сільських районах та прифронтових регіонах, або ж, навпаки, інформаційне перевантаження через доступ до великої кількості ресурсів;
- низький рівень цифрової грамотності багатьох учасників освітнього процесу;
- дефіцит якісного контенту (чимало електронних ресурсів не мають офіційних ліцензій або не відповідають вимогам чинної програми);
- втрата базових когнітивних навичок, зниження критичного мислення в певної категорії учнів та учениць, які обмежуються поверховими знаннями, отриманими з онлайн-ресурсів, замість читання та глибокого аналізу текстів.

Отже, цифровізація літературної освіти є важливим етапом модернізації системи освіти й популяризації української культури. Потрібно інвестувати в навчання вчителів цифровим технологіям та розробку якісних вітчизняних онлайн-платформ, мобільних додатків з інтерактивними завданнями та адаптивним контентом. Проте важливо зберігати баланс між інноваційними форматами, що сприяють залученню молоді до читання, із традиційними методами, щоб уникнути втрати якості навчання та глибини розуміння літературних творів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аудіокниги українською – для ЗНО та не тільки. URL: <https://www.youtube.com/@knyhoteka> (дата звернення: 21.01.2025).

2. Бібліотека у кишені. Топ мобільних додатків для читання книг. URL: <https://ranok.ictv.ua/ua/2022/06/16/bibiloteka-u-kisheni-top-5-mobilnih-dodatktiv-dlya-chitannya-knig/> (дата звернення: 21.01.2025).
3. Вчися вухами. Українська література. URL: <https://podcasts.nv.ua/podcast/441-ukr-literatura.html?page=1> (дата звернення: 21.01.2025).
4. Горбач М. Історії, що занурюють глибше, або книжки з доповненою і віртуальною реальністю. URL: <https://chytomo.com/istorii-shcho-zanuriuiut-hlybshe-abo-knyzhky-z-dopovnenoiu-i-virtualnoiu-realnostiamy/> (дата звернення: 21.01.2025).
5. Карплюк С. Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі. URL: <https://surl.li/iwdiea> (дата звернення: 19.01.2025).
6. Підбірка українських електронних онлайн-бібліотек. URL: <https://spadok.org.ua/biblioteka/pidbirka-ukrayinskykh-elektronnykh-bibliotek#h3-aelib> (дата звернення: 20.01.2025).
7. Сапсай Т. QR-коди у бібліотеках: як залучити дітей до читання. URL: <https://nus.org.ua/view/qv-kody-u-bibliotekah-yak-zaluchyty-ditej-do-chytannya/> (дата звернення: 21.01.2025).
8. Сипченко О. Цифровізація вищої освіти як важлива вимога часу. URL: <http://dspace.ddpu.edu.ua/ddpu/handle/123456789/671?mode=full> (дата звернення: 20.01.2025).
9. Слухай. Бібліотека книг українською мовою. URL: <https://sluhay.com.ua/> (дата звернення: 20.01.2025).
10. Українська електронна бібліотека Libruk. URL: <https://libruk.com.ua/> (дата звернення: 20.01.2025).
11. Читиво. URL: <https://chtyvo.org.ua/> (дата звернення: 20.01.2025).

Бродюк Юлія Миколаївна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української і зарубіжної літератури та
методики навчання,
Університет Григорія Сковороди*

ВИВЧЕННЯ ПОЕЗІЇ Ю. ІЗДРИКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Література українського постмодернізму включена до навчальної програми з української літератури для 10-11 класів, тому є потреба у розробці методики вивчення творів означеного напрямку мистецтва. Однак, на думку самого Юрка Іздрика, ідея розповідати про його твори у школі є невдалою: «Та Боже збав!.. Кому це треба? Стішки, може, да. Там сленгу багато, там любов, всі діла. А прозу ні, ні, прозу в кращому разі студентам філології ...» [1]. Незважаючи на скептичне ставлення Юрка Іздрика до вивчення його творчості в школі, все ж вважаємо за необхідне проаналізувати поезію митця з учнями, оскільки це не лише поглибить і розширить знання дітей щодо особливостей літератури українського постмодернізму, її специфічних стильових рис, а й удосконалисть навички аналізу сучасної поезії та здатність інтерпретувати складні художні тексти, що містять алегорії, метафори та інтертекстуальні посилання. Вивчення віршів Юрка Іздрика сприятиме формуванню в учнів власного естетичного смаку й розуміння культурного контексту, в якому створювались ліричні тексти.

Літературознавці виокремлюють низку своєрідних рис мистецького напрямку постмодернізму, серед яких: іронія, використання інтертекстуальності як ключового прийому, поєднання високого та низького стилів, дифузія жанрових форм, експерименти зі структурою тексту, фрагментарність оповіді, посилена увага до мовної гри, а також прагнення до деконструкції традиційних наративів і усталених смислів, стилізація, перформанс, карнавалізація.

Юрко Іздрик є яскравим представником «Станіславського феномену», із яким найчастіше асоціюють появу й становлення постмодернізму в українській літературі. Його перший поетичний цикл «Десять віршів про Батьківщину» був

опублікований у самвидавному випуску журналу «Четвер». Згодом вийшли й інші збірки поезій митця, серед яких «Underwor(l)d» («Підземелля») (2011), «Іздрик. Ю» (2013), «Календар Любові» (2015), «Папіроси» (2017), «Ліниві і ніжні» (2018), «Меланхолії» (2019), «Інші речі» (2021), «Третій рай» (2023), «Колекція» (2023) тощо. На наш погляд, одним із завдань дослідницької роботи учнів може стати підготовка презентації на тему «Творчість Юрка Іздрика в контексті Станіславського феномену», де учні зосередять увагу не лише на специфічних рисах постмодернізму в прозі й ліриці митця, особливостях поезики, а й визначать провідні мотиви його лірики. Серед яких: осмислення почуття кохання, філософські роздуми про життя і смерть, сенс буття і самопізнання, пошук Бога та прагнення до духовного просвітлення і внутрішнього відкриття. Окрім того, у своїх віршах поет шукає відповіді на питання про віру, природу божественного і своє місце в цьому контексті.

Яскравою рисою поезії Ю. Іздрика є інтертекстуальність, виражена через алюзії та ремінісценції. Автор вступає в своєрідну гру з читачем, використовуючи цитати, символи, художні образи з чужих текстів. У своїх віршах він переосмислює їх, деколи вдається до стилізації та пародіювання. Цікаво, що читач, вступаючи в подібну інтерактивну гру, певною мірою стає співучасником творення тексту. В означеному контексті слушною є думка Л. Неживої, що «у шкільній практиці вивчення постмодернізму під час аналізу художніх творів постає необхідність реалізації ігрового принципу ...» [5, с. 354]. Інтертекстуальність в поезії Юрка Іздрика можна визначити на прикладі його поезії «Ніч така місячна», де на початку є такі рядки: «ніч така місячна – виють тінейджери / плачуть коти божеволіють пси / ние душадесь в куточку за ребрами / від передозу краси» [2]. Учителю пропонує учням послухати поезію і поміркувати який відомий твір пародіює автор. Учні дадуть відповідь, здогадавшись, що автор вдається до ремінісценції на літературну пісню «Ніч яка місячна, зоряна, ясна...» М. Старицького.

За подібним принципом форми інтертекстуальності можна виявити і в інших поезіях митця. Юрко Іздрик часто апелює до християнських текстів або

натякає на них. За допомогою евристичної бесіди вчитель уміло поставленими запитаннями спонукає учнів самостійно з'ясувати прояви інтертекстуальності у поезіях митця. Приміром, у рядку «а в задумі було – живи і плодись а в задумі було – радій і кохайся» автор модифікує біблійні уявлення писання про те, яким має бути світ за Божим задумом [4, с. 77]. У вірші «Є час обіймати – і час уникати обіймів» вислів «усьому свій час і усьому доречна хвилина» [4, с. 56] явно перегукується з Екклесіастом 3:1–8, де йдеться про те, що для кожної справи є свій час. За допомогою вчителя учні доходять висновку, що Юрко Іздрик переосмислює біблійну ідею плинності часу, додаючи до неї сучасні елементи та персональну чуттєвість. Аналізуючи поезію, учитель може звернути увагу дітей і на літературні паралелі: ідея, що «по-іншому тут не буває – живе те що вчасне / а що не на часі – те так і загине невчасним» [4, с. 56], перегукується з творчістю Горація та його концепцією *carpe diem* («лови момент»). Тут Юрко Іздрик акцентує увагу на важливості усвідомлення теперішнього. Варто запропонувати учням поміркувати, які проблеми порушені в означеній поезії, які враження від прочитаного та які висновки можна зробити. Такий підхід дозволить зосередити учнів на філософській традиції, закладеній у поезії. Учителю варто пояснити, що тема часу як центрального образу у вірші натякає на філософські роздуми про буття і тлінність, зокрема у Мартіна Гайдеггера. Філософ наголошував, що людське існування обмежене часом, і це визначає нашу автентичність. Аналізуючи поезію Ю. Іздрика на уроці української літератури, вчителю варто зосередити увагу учнів на іронії як ключовому принципі відображення дійсності та переосмислення її в художньому тексті письменника. Адже письменники-постмодерністи «іронічно осмислюють буття сучасників, пародіюють їхню слабкість і байдужість, можливо, з надією вкотре вказати на вади суспільства, зокрема вульгарність, відсутність смаків, штучність, нещирість ...» [5, с. 354]. В означеному контексті можна розглянути поезію «гагарін» [3, с. 107]. Іронія в цій поезії не лише в поєднанні високого і низького, серйозного і абсурдного, а й у критиці соціальних і особистих ідеалів. Юрко Іздрик майстерно поєднує іронію та

серйозність, щоб змусити читачів замислитися над сутністю буття, самоусвідомленням і самопошуками в світі, де всі ці питання можуть виглядати смішними або беззмістовними. Учитель пропонує учням поміркувати над образом голуба миру, «грубого і вошивого», що має відверто іронічний відтінок. Замість символу миру, який традиційно є чистим і піднесеним, ми отримуємо щось брудне й недосконале, що підриває серйозність цього символу.

Отже, вивчаючи творчість Юрка Іздрика на уроках української літератури, учитель має зосередити увагу учнів на іронічному осмисленні поезії митця, своєрідній естетичній грі автора з художнім словом, інтертекстуальності у віршах поета.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блудша М. Сучукрліт як урок у школі: що кажуть автори? URL: <https://www.barabooka.com.ua/suchukrlit-yak-urok-u-shkoli-shho-kazhut-avtori/> (дата звернення 20.01.2025).
2. Іздрик Ю. Ніч така місячна URL: https://osvita.ua/school/literature/i/69217/#google_vignette (дата звернення 20.01.2025).
3. Іздрик Ю. «Календар любові» Львів: Видавництво старого Лева, 2015. 432 с.
4. Іздрик Юрко. Меланхолії : поезія / Юрко Іздрик ; іл. Мар'яна Савка. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 312 с.
5. Нежива Л. Л. Теоретичні і методичні засади вивчення літературних напрямів українського письменства у старших класах загальноосвітньої школи : дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.02 / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 535 с.
6. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 10–11 класи (рівень стандарту) URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення 20.01.2025).

Горішна Галина Михайлівна,
*кандидат філологічних наук,
 учитель вищої категорії,
 учитель української мови і літератури,
 Тернопільський академічний ліцей
 «Українська гімназія» ім. І. Франка*

ВІЙНА У КАЗКАХ:

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ У ВИКЛАДАННІ ЛІТЕРАТУРИ

Вивчення казок про війну в школі є важливим елементом розвитку емоційного інтелекту учнів, що допомагає їм осмислити складні теми, пов'язані з наслідками війни, гуманізмом, мужністю та відвагою. Казки часто використовуються як методичний засіб для донесення до дітей важливих моральних уроків через символічні образи і фантастичні ситуації. Вивчення таких казок має специфічні особливості, оскільки вони поєднують елементи вигадки з реальними історичними подіями та емоційними переживаннями.

Жанр казки, написаної в час війни, досліджували О. Дибовська [1], В. Єхименко [2], Т. Качак [3], Л. Яремко [10] та ін. І. Кобзарєва переконана, що «одним із дієвих методів впливу на емоційну сферу дитини є казка, яка розкриває внутрішній світ особистості і позитивно впливає на неї». В. Самохвал прослідковує, що «сучасній дитині доводиться надто швидко дорослішати, брати на себе ролі, яких вона ще не готова виконувати (і тут книга допоможе повернутися у дитинство, ще трохи побути в казці» [8, с. 18].

Перед початком вивчення казок про війну в школі важливо сформулювати чітку мету і завдання. Основною метою є допомогти учням зрозуміти моральні та емоційні аспекти війни, її наслідки для людей, сімей та суспільства. Серед завдань: розвиток співчуття, емпатії та розуміння трагедії війни, формування в учнів критичного ставлення до насильства та конфліктів тощо. Казки, що стосуються теми війни, можуть бути різними за змістом і підходами. Для вивчення в школі доцільно вибирати твори, які передають важливі життєві уроки про мир, взаємодопомогу, боротьбу добра і зла.

Серед популярних видань, на нашу думку, варто відзначити збірку казок Дари Корній «Пасіка Україна та інші казки з війни». «У нових казках Дари Корній українське минуле перепливає в теперішнє, а чарівні й фантастичні істоти оживають у сьогоденні... Добрі персонажі цих добрих казок з війни – бджоли, гуси, лис, міфічний і повітряний змії, глиняний півник і навіть бабай із

Чорнобаївки – пліч-о-пліч із людьми відстоюють своє майбутнє» [5, с.1]. У книзі Романи Романишин та Андрія Лесіва «Війна, що змінила Рондо», на думку Х.Содомори, важливі моменти «стосуються самого розуміння війни: вона не має серця, вона торкається кожного, врешті – війна змінює кожного. І що важливо, від війни неможливо втекти фізично, тобто сховатися, чи психологічно, тобто бути байдужим» [9].

Слід звернути увагу також на казки Ірини Мацко, зокрема «Пташка зі сталі», Інни Курило «Казка про українського Ангела-Привида», «Казки дідуся Михайла про російсько-українську війну» та ін. На думку Лілії Яремко, «Мотивами українських авторських казок про війну є мотиви, які подібні до фольклорних казок: боротьба добра і зла, світла і темряви. У концепт фольклорної праформи боротьби добра і зла, темряви і світла автори вкладають своє філософське бачення і осмислення» [10, 89].

О. Дибовська, досліджуючи хронотоп казки, стверджує, що здебільшого казки закінчуються позитивно [1]. На думку психологині Світлани Ройс, саме подібні вітаїстичні сюжети мають домінувати при виборі [7]. З огляду на те, що запропоновані твори не входять до обов'язкових для вивчення, то учитель має можливість самостійно обрати казку. Беззаперечною є терапевтична функція казок, створених в умовах війни. Вона полягає в сприянні емоційного відновлення та психологічної адаптації дітей, які переживають військові конфлікти. Казка, як жанр, має здатність надавати дітям прихисток у вигаданому світі, у якому переплітаються фантастичні елементи та реальні переживання. Вона виступає як форма літературної терапії, сприяючи внутрішньому зціленню через катарсис. Завдяки наративним стратегіям, казки дарують дітям надію, формують образи майбутнього, у якому добро перемагає зло, а також стимулюють віру у відновлення та гармонію. У такий спосіб вони можуть стати важливим засобом психологічної підтримки та реабілітації у кризові часи.

За Т. Качак «найактивніше репрезентація теми війни і миру у фантастичних текстах відбувається на образному та сюжетно-композиційному рівнях» [3, с. 23]. Казки часто містять глибокі символи, що можуть допомогти учням краще зрозуміти абстрактні поняття війни, миру, героїзму. Робота з такими символами може включати інтерпретацію через емоції, визначення архетипів, використання графічних органайзерів, дослідницькі проекти тощо. Для закріплення вивченого матеріалу учні можуть виконувати також творчі

завдання. Зокрема, проєкт «kazka.fun» допомагає завдяки ІІІ створити та редагувати власні історії, що безумовно сприятиме розвитку креативного мислення. Вивчення казок про війну в школі є ефективним способом донести до учнів складні теми через доступні та емоційно насичені тексти. Вони сприяють розвитку співчуття, морального осмислення війни, а також допомагають дітям розуміти важливість миру та взаєморозуміння у сучасному світі. Через літературні твори можна передати емоції, переживання людей, які безпосередньо постраждали від війни, і зрозуміти, чому цей конфлікт має таке велике значення для України та її громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дибовська О.В. Особливості хронотопу в літературній казці. *International scientific journal*. 2016. № 7. С. 172–174.
2. Єфименко В.А. Сучасна літературна казка з трансформованим класичним сюжетом. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія: Філологічні науки*. 2014. Кн. 2. С. 77–81.
3. Качак Т. Тема війни і миру в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2015. № 3. С. 22–24.
4. Кобзева І. Подолання психічної травми у дітей засобами казкотерапії. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія: Філософія. Педагогіка*. 2022. № 1. С. 66–72.
5. Корній Д. Пасіка Україна та інші казки з війни. Харків: «Ранок», 2024. 64 с.
6. Мацко І. Пташка зі сталі [Електронний ресурс]. URL: <https://zatyshok.net.ua/27134/> (дата звернення: 20.01.2024)
7. Ройз С. Психологічні настанови (тези з циклу вебінарів «Як говорити з дітьми про війну»). Живі письменники. Як говорити з дітьми про війну та мир. 2023. (Український інститут книги). С. 12–16.
8. Самохвал В. Як говорити про війну та мир із підлітками. Живі письменники. Як говорити з дітьми про війну та мир. 2023. (Український інститут книги). С. 16–20.
9. Содомора Х. У кожній казці є крихта казки: дитячі книжки про війну та смерть [Електронний ресурс]. 2015. URL: <https://zhutext.wordpress.com/2015/02/20> (дата звернення: 20.01.2024)
10. Яремко Л. «Від темряви до світла»: сучасні українські авторські казки про війну (інтерпретації). *Studia methodologica*. 2023. №56. С. 84–92.

Грицак Наталія Русланівна,
*доктор педагогічних наук,
 кандидат філологічних наук, професор,
 завідувач кафедри української та зарубіжної літератур
 і методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

СЛОВО ПРО ВОЇНА-ПОЕТА

28 січня 2025 року викладачі, студенти факультету філології і журналістики, адміністрація, працівники Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка прощалися з нашим випускником Михайлом Микусем, Позивний «Небо». Ці матеріали – це не науково-методична чи літературознавча стаття, це радше деякі спогади і слова подяки.

Вперше я Михайла побачила, коли він ще був учнем Тернопільської спеціалізованої школи № 7. Наші студенти 4 курсу проходили педагогічну практику, у нього в класі викладали літературу. На захист педагогічної практики запросили його та інших дітей. З-поміж своїх однокласників Михайло вирізнявся особливою скромністю, навіть можна сказати соромязливістю, не було у нього тієї юнацької зарозумілості чи пихатості. Але коли він почав виконувати власно написаний реп, усі в аудиторії відчували неймовірну силу духу, індивідуальність, незламність, і що, найголовніше, щирість і справжність емоцій. Через кілька років Михайло вже був студентом філологічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету. Багато читав, був надзвичайно цікавим співрозмовником, жодне студентське дійство чи захід не відбувався без Михайла. Він був натхненником, лідером і, не побоюсь цього слова, душею групою. Про особливу людяність, теплоту і щирість у взаєминах говорять всі, хто його знав. Тому і не дивним є той факт, що на фронті поруч із ним служили чи то оберігали кошенята, цуценята...

Написання віршів, виконання репу були невід'ємною частиною його життя. Окремі рядки віршів він читав на прохання своїх одногрупників чи нас,

викладачів, на парах. Інколи ми так захоплювалися, що і не помічали, як за читанням цих рядків завершувалося заняття. Але, мабуть, у цьому і є сила поезії.

Вже перебуваючи на фронті, питаючи його «Як ти?», він традиційно зі всією своєю безпосередністю, щирістю і гумором відповідав: «Нормально, перед екзаменами деколи було страшніше))))».

Після завершення навчання в університеті він пішов у Правий сектор. Плечом пліч з іншими молодими людьми здійснював патріотичне виховання юнаків. Своїм прикладом показував мужність і любов до рідної землі. Вже його друзі-побратими згадують: «Честь, вірність, гідність, борець за справедливість, патріот, націоналіст, ненависник сміття – таким я тебе знав і поважав». «Цивільний Корпус «Азов», Національний Корпус, Невідомі Націоналісти, Сильна Галичина, Доміфка – усюди ми були разом...».

У 2023 році вийшла друком його збірка поезій «Всесвіт тисячі мрій», куди увійшли вірші різних періодів. Ця книга – це книга спогадів, пошуку та боротьби, це своєрідний поетичний документ про незламність і сила духу, про мрію бачити Україну вільною, сильною і незалежною.

Сила і Гідність,

Честь і Вірність

На цьому заснована

Наша стійкість...

Не страшні ракети,

Кулі, танки, гранати...

Ой, чи пан, чи пропав –

двічі не вмирати!!!

У спілкуванні з ним вже під час війни, а він був у самих гарячих місцях, мене вражила його глибоке філософське розуміння і усвідомлення того, що смерть і життя завжди поруч. Вічною залишається любов... заради любові потрібно жити.

Хтось зі Щитом, Хтось на Щиті

Солона крапля на щоці

Кров уже застала на Мечі

Твоє життя - у Твоїй руці,

Одна Любов, - вона в Душі...

Він ніколи не сприймав себе по особливому, не вважав себе унікальним і обдарованим. Він був один із десятків тисяч... Вже сьогодні рядки є вірша «Я піксель ЗСУ» ми сприймаємо як поетичне пророцтво.

Я піксель ЗСУ,

Один з десятків тисяч.

Взявши у руки зброю,

Позиції вже не залишимо.

Точка Неповорнення

Нами давно вже пройдена,

Заради Нашої Нації,

А не заради орденів!

Таким, як ми, медалі

Вручать лиш посмертно,

Та поки Ми живі

І на ногах стоїмо твердо,

Пощади ворогу – не буде!

Це орки, а не люди!

Їх ніколи не згадають,

Нас ніколи не забудуть!

Свідомо ставши Воїном,

В мене одна дорога, –

Зустрінемося в Вальгаллі –

Після Перемоги!

*Знаю дію правильно,
Ні про що не шкодую.
З руїни України –
Піднімемо – розбудуєм!*

Михайло Микусь віддав своє життя за свободу України, за те, щоб діти навчались в українській школі, за те, щоб ми вільно ходили по своїй землі, за те, щоб українське слово лунало від Карпат до Донецька! Низький уклін ВОЇНУ-ГЕРОЮ МИХАЙЛУ МИКУСЮ, «НЕБО»!

Гурдуз Андрій Іванович,
*кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української мови, літератури
та методики навчання,
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова*

ВИКЛАДАННЯ КОМПАРАТИВНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА У ВІТЧИЗНЯНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ

Упровадження курсів компаративного літературознавства у вітчизняних закладах вищої освіти з кінця ХХ ст. стало прогресивним рішенням у сфері викладання дисциплін літературознавчого циклу і гуманітаристики в цілому. Водночас практика викладання компаративістики засвідчила глибокі проблеми не тільки в аудиторній реалізації навчального курсу, але і в концептуальному баченні його самими розробниками програм. Необхідність утворення корпусу навчально-методичного забезпечення і т. зв. фактор популярності зумовили появу певного обсягу напрацювань у галузі, однак проявлені первісно проблеми концепції літературної компаративістики в більшості випадків залишилися й поглибилися.

Окрім замалої частки якісної методичної продукції з курсу (з-поміж якої виділяються праці М. Ільницького, В. Будного, О. Бровко й деяких ін.),

панорамний огляд сучасного стану викладання компаративного літературознавства у вітчизняному ЗВО виявляє конфліктування концепцій викладання курсів історії національної літератури, теорії літератури і власне компаративістики унаслідок інерції методичних традицій та труднощів трансформації мислення викладача для реалізації обговорюваної дисципліни. Остання проблема відсутня для професійних компаративістів, однак їх частка серед університетських кадрів досі часто неспівмірна з кількістю викладачів, які безпосередньо викладають предмет. Помітний обсяг пропонованих навчальних програм і посібників та рекомендацій часто грішить змістовою диспропорцією, зокрема українського практичного складника (передовсім, історії вітчизняної літератури) та інших національних складників; суб'єктивністю побудови курсу та добору фактичного матеріалу, реалізації в ньому безпосередніх порівнянь і зіставлень, їх валідності; вельми обмеженим методологічним апаратом тощо.

Зауважимо, що університетське викладання компаративного літературознавства в умовах реформування системи вищої освіти становить актуальну проблему не тільки в Україні. Але якщо у вітчизняному ЗВО основну інтригу складає співвідношення в новому синтетичному компаративному курсі компонентів вітчизняної й зарубіжної історій літератури, то в західноєвропейському навчальному процесі літературний складник як такий часто підпорядкований і є певно ілюстративним щодо мовного (Італія, Іспанія тощо), а в північноамериканському маємо фокус на сполученні національної історії й теорії літератури. Відтак, збереження в українському університеті комплексного літературознавчого циклу є запорукою якісного й практично зумовленого спектру не тільки базових для філолога компетентностей, але й таких, що дотичні до сфер культурології, етнології, філософії, географії, історії, права й ін. На сучасному етапі розвитку компаративного літературознавства у синтетичній парадигмі проєкція його як навчального курсу зосереджена, передовсім, на комбінаториці української й зарубіжної літератур як досить рафінованих порівняно з їх класичним автономним виглядом. Така звуженість вимушена факторами зіставляваності мистецьких явищ і вимогою

балансування між вітчизняним компонентом і світовим, а також – між підкомпонентами зарубіжного. Теоретичний курс літературознавства при цьому поки передбачений як окрема дисципліна, котра формально не впливається в зазначену інкорпорацію.

У контексті проблем укладання синтетичного компаративного курсу у ЗВО необхідно вказати й на аналогічні ризики під час упровадження компаративних курсів літератури в ЗЗСО, котрі часом уводяться без належного комплексного аналізу й фахової компаративістичної експертизи.

Зазначений комплекс проблем для вітчизняної практики викладання літератури є досить гострим і потребує вирішення шляхом комплексного системного аналізу.

Дев'ятко Наталія Володимирівна,
кандидат філософських наук, доцент,
кафедра філософії,
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР

ПСИХОЛОГІЧНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ ПОВІСТІ ГАЛИНИ КИРПИ «МІЙ ТАТО СТАВ ЗІРКОЮ»

Сучасна українська історія має чимало складних сторінок, звернення до яких може бути травматичними як для дітей, так і для дорослих. Важливими подіями сучасності є Революція Гідності 2013-2014 років і подальша російсько-українська війна, яка триває досі. Щоб мати важливий психологічний досвід національного становлення і гармонійного співіснування як з однолітками, так і в складному дорослому світі, юна особистість повинна отримати досить високий рівень психологічної ініціації. Це можливо завдяки проживанню життів персонажів художніх творів та перейманню їхнього життєвого та емоційного досвіду.

Питаннями впливу художньої літератури на дитячий світогляд у різні часи займалися українські дослідники, чийм головним науковим інтересом є

література для дітей та юнацтва. В Україні це насамперед Н. Богданець-Білокаленко [1], Н. Герасименко [2], Т. Качак і Т. Близнюк [4], В. Кизилова [5], Я. Кулінська [7], О. Слижук [10]. Твір Галини Кирпи «Мій тато став зіркою» [6] був опублікований у 2015-му році й отримав схвальні відгуки від критиків. Зокрема, про повість писали Р. Жаркова [3], К. Міщук [8], А. Позичайло [9]. Здебільшого наукове осмислення цього твору відбулося після 2022-го року, що зумовлено важливістю змісту повісті та її потенційного впливу.

Коли автор пише для дітей, має чітко усвідомлювати, що розповідати про такі події як Революція Гідності і війна, напрочуд складно, можна перетнути межу і тим значно підняти віковий ценз твору. Це великий виклик для реалістичного твору. Казкові твори будуються за зовсім іншими принципами, набуваючи додаткової метафоричності, що допомагає говорити на складні теми, не вдаючись до підняття цензу за рахунок психологічної реалістичності та прямої асоціативності, яка обов'язково виникне під час читання. У повісті Г. Кирпи також присутня метафоричність, але цей прийом використовується авторкою, щоб передати особливості дитячого світобачення, що їй вдається напрочуд вдало.

Головна героїня – юна художниця, яка осмислює свої почуття і думки через малюнки. Дівчинка має розвинений дар емпатії та образне мислення. Через малюнки постає і світ навколо неї, що дозволяє юній аудиторії сприймати текст без додаткової травматичності. Хоча, звісно, зовсім маленькі читачі потребуватимуть коментарів від дорослих щодо цієї книги, що знизить можливий травматичний вплив і буде гарною психологічною підтримкою.

За сюжетом, батько головної героїні багато часу віддає Революції Гідності. Він майже постійно перебуває на Майдані, куди пішов, аби захистити свою родину, щоб у його рідних було гарне майбутнє. Майдан описується правдиво, без замилювання та зайвого героїзму. Протистояння важливе, це розуміє і дівчинка, і її вагітна мама, хоча обом важко відпускати їхнього коханого татка.

Ось як описує авторка емоції своєї героїні: *«Потім тато дедалі частіше не приходив додому ночувати. Мама потроху почала звикати, що на Майдані він потрібніший. У нього там була своя барикада, казала мама. І море однодумців. А от я так і не звикла. Мені самій довелося домальовувати високу*

тополю до самого неба. Але минула ніч, друга, третя, а тато все не приходив. Я вже збилася з ліку, скільки було тих безтатних ночей» [6, с. 8].

І в одну з таких ночей стається трагедія – батько головної героїні гине. Ось тут авторка вдається до найбільш яскравої і глибокої метафори, пов'язаної з давніми уявленнями українців про світ. Мама каже, що тато «став зіркою». Не зважаючи на метафоричність, його смерть не описується відсторонено чи як випадковість. Це вбивство є страшним злочином, який має отримати покарання. Головна героїня вважає, що таке не могла зробити людина, яка знає, наскільки гарним є її тато: *«Я торопію так, що не можу ворухнути губами. Як це – вбили? На Майдані? За що? Мама каже, що вбивцю розшукають. І неодмінно знайдуть. Не сьогодні – завтра. Але я певна на всі сто: тата вбив той, хто не знав, що його нема за що вбивати. Той, хто не бачив його усмішки й не чув його голосу. Лише той! Бо хіба можна такого тата вбити навмисно?!» [6, с. 14].*

Завдяки цьому авторка ненав'язливо показує, що вороги Майдану – це «не люди». Зважаючи, наскільки жорстокою є російсько-українська війна, а протистояння між нашою країною та ворогами-загарбниками майже одразу перейшло у світоглядну площину, можна говорити про пророчий аспект твору.

У повісті образ батька написаний дуже сильним. Він – це та людина, завдяки якій донька пізнає світ. Все її буття бачиться крізь призму світогляду батька, тому дитина постійно його згадує, він живе у її спогадах. Можна сказати, що у цьому збірному образі втілилися всі захисники України, загиблі на Майдані і під час подальшої російсько-української війни.

Дія другої половини повісті відбувається навесні 2014-го року під час анексії Криму та наступу російських військ на сході України під виглядом так званих сепаратистів. Люди тікають із місць бойових дій. Серед нових знайомих головної героїні є діти вимушених переселенців.

Дуже важливо, що дівчинка не має претензій до цих мешканців східної частини нашої країни. Навпаки, вони показані як такі самі діти, подібні до її місцевих однолітків, але які пережили свої трагедії втрати дому. Всі вони подорослішали, що зумовлює розвиток їхніх особистостей, про що свідчить глибока філософія роздумів. Можна навести кілька таких прикладів: *«– А як по-голубиному війна? – помітивши на піску сліди від лапок голубів, питаю я. Павлусь довго-предовго мовчить. Мабуть, згадує, аж поки й каже: – Я думаю,*

такого слова голуби не знають» [6, с. 29]; «Цілі вечори ми просиджуємо з ним на заскленій веранді, і спати нам геть не хочеться. Бо з Павлусем цікаво. Він дуже багато знає. Особливо про танки, гради й гармати. – І хто додумався називати танки «Тюльпанами», «Акаціями», «Гвоздиками»?! – обурюється Павлусь. Я обурююся разом із ним, якщо не більше. Такі назви можна давати хіба що цукеркам, а не танкам» [6, с. 30]; «Війна – то не просто написане на піску слово, яке можна стерти прутиком. А потім розгладити пісок, де з часом буде видно лише сліди голубиних лапок» [6, с. 35] тощо. Наявність такого суттєвого самоусвідомлення героїв твору має важливий психологічний вплив на аудиторію, оскільки таким чином стверджується, що випробування не лише ранять, але й можуть сприяти розвитку, що дуже важливо за сучасних умов.

Загибель тата головної героїні і переживання інших дітей не протиставляються, бо всі вони потребують підтримки, чому успішно вчаться, усвідомлюючи втрати, на своєму дитячому рівні розуміючи причини болю інших і допомагаючи пристосуватися до нового життя, де ніхто не буде зайвим.

Головною ідеєю повісті є перемога життя над смертю. На велике зимове свято народжується молодша сестричка головної героїні, яку називають Йорданою. Життя триває, а любов, взаєморозуміння і підтримка є цінними для кожного. І це також дуже важливий досвід для юного покоління. Переживаючи трагедії головної героїні та її нових друзів, юні читачі навчаються цінувати життя і свою родину. А якщо мають втрати, цей твір (із умовою фахового коментування дорослими) може допомогти подолати наявну травму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданець-Білокаленко Н. Розвиток літератури для дітей середини ХХ – початку ХХІ століть. *Дитяча література. Твори українських письменників II половини ХХ – початку ХХІ століть*: навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 480 с.

2. Герасименко Н. Словами очевидців: література від Євромайдану до війни. Тернопіль: Джура, 2019. 128 с

3. Жаркова Р. Про дитячу пам'ять пам'ятей. URL : <http://www.barabooka.com.ua/pro-dityachu-pam-yat-pam-yatej/>.

4. Качак Т. Б., Близнюк Т. О. Війна в сучасній українській літературі для дітей та юнацтва. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. № 209. С. 151–157.
5. Кизилова В. Художня специфіка української прози для дітей та юнацтва другої половини ХХ століття: монографія. Луганськ: Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2013. 400 с.
6. Кирпа Г. Мій тато став зіркою. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 38 с.
7. Кулінська Я. Історичний факт і література для дітей (на матеріалі прози сучасних письменників: роману О. Захарченко «Вертеп», повісті Г. Кирпи «Мій тато став зіркою», «Казки про Майдан» Х. Лукашук і казки Р. Романишин і А. Лесіва «Війна, що змінила Рондо», «Повернутися з війни» Н. Нагорної та ін.). *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2020. 16. С. 35–40.
8. Міщук К. Світ, у якому живе світло. URL : <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2015/11/17/073212.html>.
9. Позичайло А. «Мій тато став зіркою»: для дорослих з дитячих уст. URL : <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2015/11/25/072651.html>.
10. Слижук О. А. Формування у молодших підлітків поняття про героїчну особистість у процесі навчання української літератури. *Науково-методичний вісник*. 2022. № 1–4 (99-102). С. 83–85.

Жукович Інна Іванівна,
старший викладач кафедри англійської мови,
Військовий інститут телекомунікацій та
інформатизації імені Героїв Крути

ТЕМА ВІЙНИ У ХУДОЖНІЙ КОНЦЕПЦІЇ АНТИУТОПІСТІВ ХХ СТОЛІТТЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ РОСІЙСЬКО - УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Література — це яскраве віддзеркалення дійсності крізь призму літературного слова. Кожен літературний твір розкриває і досліджує широкий спектр проблем людини засобами художнього слова: екзистенційний вимір людського буття у площині минулого, майбутнього і сьогодення.

Одним із жанрів літератури, який відображає усі ці складні часово-просторові перипетії є антиутопічний жанр.

Р.Т. Гром'як зазначає, що антиутопія або Негативна утопія, зображення у художній літературі небезпечних наслідків, пов'язаних з експериментуванням над людством задля його «поліпшення», певних, часто припадних соціальних ідеалів [2, с. 48]. Антиутопічні твори зображують вигаданий, часто жорстокий і пригнічений світ, де люди живуть під контролем тоталітарних режимів або в умовах катастрофічних подій. У таких суспільствах основні права й свободи людей обмежуються або скасовуються, а технології чи ідеології використовуються для маніпуляції і контролю над людьми.

Канвою антиутопічних романів є цілий спектр проблем, які досліджують автори. Зокрема це і протест проти небезпеки, обмеження прав і свободи людини, насильства у будь-яких його проявах. У зв'язку з цим тема війни є близькою для вищезазначеного жанру. Кожен антиутопічний твір анонсує власне бачення концепту «війни», який відбувається не лише у площині театру воєнних дій, але й війни окремої особистості проти тоталітарної системи, або власної боротьби головного героя із самим собою.

Варто зауважити, що для класиків антиутопічного жанру, таких як: Євген Замятін, Олдос Хакслі, Джордж Орвелла, Рей Бредбері, Маргарет Етвуд війна виступає як вагома складова пригніченого світу. Вона може бути як зовнішньою – між державами чи групами, так і внутрішньою – між класами або громадськими групами всередині антиутопічної держави. Примітно, що в багатьох антиутопіях війна зображена не лише як результат зовнішніх конфліктів, а як постійна, безперервна умова життя, де конфлікти є запланованими або навіть штучно розпалюваними державами для досягнення своїх цілей.

У романі Олдоса Хакслі «Дивний новий світ» війна не є безпосереднім фокусом, проте її відсутність і контроль над конфліктами є важливими аспектами суспільства. Натомість, суспільство в романі живе в стані штучно створеної гармонії, де все підпорядковано принципам стабільності і контролю. Державна система управляє емоціями і бажаннями людей через наркотики (субстанція «сома»), генетичне вирощування людей для виконання певних функцій, а також обмеження інтелекту та свободи думки.

Художній світ роману «1984» – це зображення трьох тоталітарних держав: Океанії, Євразії та Остазії, які знаходяться в стані постійної війни одна з одною. Головною метою такого суспільного ладу – не допустити підвищення загального рівня життя людей. У результаті ідеологічного впливу весь простір людського життя виявляється зайнятим вже готовими рішеннями і смислами, а у героїв роману створюється лише ілюзія того, що вони мислять і вибирають самі.

Ми поділяємо точку зору А.С. Ткачук, який зазначає, що мета кожної війни – нав'язати суспільний лад, заснований на нерівності, де меншість править масовою свідомістю більшості, що дозволяє досягти розуміння задумки Оруелла, який у своєму романі майстерно зобразив бажання правлячої партії, яка буде вести цю війну вічно, охороняючи своє привілейоване становище. Судячи з характеристик, притаманних тоталітарній державі, можна стверджувати, що безперечно у романі «1984» Оруелл зобразив тоталітарне суспільство. Тоталітаризм як ідеальний тип, тоталітаризм в чистому вигляді, у всій загальності, тотальності, жажливості своєї прояви різними способами: пропаганда і психічне програмування, стеження і заохочення доносів, насадження колективізму в побуті –v лідери тоталітарних суспільств прагнуть добитися однієї мети: нав'язати всім членам суспільства абсолютно однаковий світогляд [3, с. 110].

Олексій Жупанський у дослідженні «Влада: вчора, сьогодні – навічно» зазначає, що Джордж Орвелл, пишучи 1984 у сорокових роках минулого століття, вже тоді передбачав, що невдовзі після Першої світової війни розпочалася Друга світова, після Другої світової неодмінно має відбутися Третя світова війна, але цього разу вже із застосуванням атомної зброї. Власне, світ 1984 – це світ після умовної Карибської кризи, яка так і не була розв'язана. Або ж, якщо завгодно, була розв'язана саме атомною зброєю, і людство нарешті отримало відповідь на запитання щодо атомної війни. А відповідь полягала у тому, що тотальна атомна війна була абсолютно не вигідна жодній із сторін-супротивників, бо цілковите знищення цивілізації означало й знищення самої влади. А оскільки сама суть війни це і є одним із найвищих проявів влади, то така війна була б абсурдною, бо суперечила б самим підвалинам влади, а отже – суперечила сама собі [2, с. 294–295].

На прикладі російсько-української війни, ми, на превеликий жаль, спостерігаємо на власні очі, до чого призводять лозунги антиутопічних романів, таких як «Свобода – це рабство. Незнання – сила. Війна – це мир». російська влада веде війну проти мирної країни, але ніхто з тих, хто прийшов на українську землю навіть не замислюється з ким і для якої мети вони воюють. Антиутопічний жанр доводить, що війни виникають через встановлення тоталітаризму, диктаторського режиму чи введення надзвичайного стану, обґрунтовуючи інші негаразди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жупанський О. Влада: вчора, сьогодні – навічно. Київ: Вид-во Жупанського, 2019. С. 294 – 311.
2. Літературний словник-довідник / за ред. Р.Т. ГРомяка, Ю.І. Ковалів, В.І. Теремка. Київ: ВЦ «Академія», 2007. С.48.
3. Ткачук А. С. Художнє зображення тоталітарної держави в романі Оруелла «1984». *Мови та літератури у полікультурному суспільстві*. Матеріали Всеук наук-практ. інтернет-конференції (17 листопада 2016 р.), Маріуполь: МДУ, 2016. С.110-111.

Зборівська Оксана Мирославівна,
 викладач української мови та літератури,
 зарубіжної літератури; методист,
 Відокремлений структурний підрозділ
 «Бережанський фаховий коледж
 Національного університету біоресурсів і
 природокористування України»

СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА В ЮНАЦЬКОМУ ЧИТАННІ («КРАДІЙКА КНИЖОК» – РОМАН МАРКУСА ЗУЗАКА ПРО ВІЙНУ І КНИЖКИ)

Сьогодні юнацтво України опинилось в умовах травмованої війною нестабільної суспільної свідомості: затребування ідеалів з минулого, віднайдення нових орієнтирів, які адекватні змінам, що відбуваються в країні та світі. Так важливо вибрати правильний шлях. А книги для цього

найпотрібніший помічник. «Без книжок неможливо зберегти мир і людяність, неможливо побудувати цивілізований світ» [2, с. 217], – писав ще Ернест Гемінгвей.

Життя юнацтва XXI століття відбувається в умовах стрімкої інформатизації суспільства. Читання є одним з основних засобів здобуття інформації, який забезпечує можливість людини задовольняти свої особисті та професійні пізнавальні потреби. Але чи все так просто? Сучасна ситуація не може не впливати на погляди, орієнтири, життєві цінності – можна й заблукати, бо відвикли думати, а чекаємо на готове рішення, як-от про «кінець історії» Фукуями. Але він помилився, на жаль. «Культура «постправди» з її ціннісним релятивізмом зробила багато, аби заглушити в сучасній людині це відчуття (історичної правоти), що добро і зло – це не мова недільних проповідей у церкві, а живі, предметні характеристики людських учинків, у тому числі і відмасштабованих на геополітичну скалю» [1, с. 13].

Австралійський письменник Маркус Зузак, який народився у місті Сідней 23 червня 1975 року в родині емігрантів: батько – Гельмут Зузак – маляр, родом з Австрії, а мати – Елізабет Зузак – із Німеччини. Їхню юність обпалила Друга світова війна, і хоч нацизм переможено, виявилось, що це ще не кінець трагедії – повоєнна Європа лежала в руїнах. Тож не дивно, що Гельмут і Ліза залишили батьківщину, як і чимало втікачів, які шукали у світі куточки, що їх не торкнулася війна.

Батьки Маркуса вважали своєю місією прищепити дітям гуманістичні цінності, виховати в них уміння цінувати благополуччя і мир. Подорослішавши, Маркус із вдячністю згадував своє безхмарне дитинство, те, з якою радістю він допомагав батькові в малярстві і як у нього добре виходило. Він вступив до університету, де вивчав історію, мистецтво і літературу. Згодом із дипломом бакалавра мистецтв і педагога юнак повернувся у свою школу, щоб там викладати.

Невдовзі з'явився молодий автор, котрий видав трилогію про Вульфів і став популярним в Австралії. Успіх Маркуса Зузака закріпився в 2002 році

після публікації роману «Посланець». Читачі зауважують, що книги Маркуса вирізняються легкістю стилю, що автор дуже просто пише про важливі речі і складні життєві перипетії.

Значною літературною подією став роман М. Зузака «Крадійка книжок» у 2005 році. «Ідея цієї книжки...чекала, поки я ріс у Сіднеї, разом із братом і двома сестрами слухав кухонні розмови батьків. Власне, витоки цієї книжки лежать саме там...» [2, с. 220] – ділиться автор в інтерв'ю. «Крадійка книжок» – твір для підліткового читання, і Маркус Зюзак, популяризуючи читання, взяв участь у світових турах та неймовірній кількості автограф-сесій. Твір отримав чимало австралійських і міжнародних нагород, що стало свідченням широкого визнання таланту молодого письменника. Роман переклали на понад 30 мов, на його основі здійснено театральні постановки та екранізацію. «Історія, в якій... йдеться: про одну дівчинку; про різні слова; про акордеоніста; про різних фанатичних німців; про єврейських забіяк; і про безліч крадіжок» [3, с. 2].

Спочатку письменник планував, що цей твір матиме 100 сторінок, а оповідь вестиме сама головна героїня Лізель Мемінгер. Та, за словами автора, Лізель виходила якоюсь «дуже австралійською німкенею», і йому довелося змінити образ оповідача – ним стала Смерть. «Я відчув, що Смерть мусить розповісти цю історію і довести собі, що люди бувають достойними і красивими навіть за найважчих обставин...» [2, с. 220].

Дія роману «Крадійка книжок» відбувається в Німеччині, очолюваній Адольфом Гітлером, який просуває свої війська країнами Європи. Читаючи твір, ми спостерігаємо за життям невеличкого містечка з вигаданою назвою, яке розташоване поблизу Мюнхена. Події роману тривають упродовж п'яти років і торкаються долі маленької Лізель, її прийомних батьків, друзів, сусідів, серед яких бачимо і мирних людей, і фанатичних прихильників Гітлера. Оповідь Смерті у романі плине неспішно, з відступами, то забігаючи в майбутнє, то знову повертаючись до повсякденного життя Лізель на Небесній вулиці. Але читач мимохіть відчуває постійне напруження, адже десь за межами міста йде війна, яка поступово наближається до його околиць.

Смерть постає перед читачами в несподіваному образі – автор підкреслює, що цей персонаж чоловічого роду. Він не жорстокий губитель людських життів, яким людство звикло його бачити, а добрий і сумний збавитель від страждань. Він рятує тих, хто не може вже терпіти ні тілесних, ні душевних мук, усіх, хто став безневинними жертвами нацизму. З величезним болем Смерть згадує і євреїв, яких гітлерівці прирекли на смерть лише за їхню національну належність, і мирних німців, які гинуть від бомбардувань. Він усім стишує жалі і забирає болі, він плаче над тілами загиблих. Але хто пошкодує його – Смерть?..

Книжки в романі Маркуса Зузака мають символічне значення: за «Посібником гробаря» Лізель під час війни вчилася читати, книжки вона тихцем рятувала із вогнища, розпаленого нацистами, а також крада і читала, щоб якось відволіктися, відгородитися від жахливої реальності. «А тоді – бомби. А далі були тижні, і місяці, і багато війни. У найважчі миті вона згадувала про свої книжки, особливо про ту, яку написали спеціально для неї, і ту, яка врятувала їй життя. Одного ранку, знову занурившись у шоківий стан, вона навіть пішла на Небесну вулицю, щоб знайти їх, але там вже нічого не залишилось. Нелегко оговтатись від того, що сталося. Потрібні десятки років, довгий відтинок життя» [3, с. 208].

У творі Маркуса Зузака (постмодерністська ідея книги в книзі) текст, написаний Гітлером, перероблений: поверх нього Макс зробив ілюстрації, а Лізель почала писати книгу про себе. Література, книжки стають для дівчинки рятівним островом, де вона змогла заховатися від жахів Другої світової війни.

Гостро актуальний текст роману «Крадійка книжок» переносить нас в Україну 2022-2025 років: «Цього разу було вже запізно. Сирени. ...Та вже занадто пізно. За лічені хвилини вирости, нагромадилися насипи з бетону і землі. Вулиці перетворилися на розірвані вени. Кров лилася, доки земля не ввібрала її, а тіла в'язнули в ній, як колоди після повені. Приклеєні до землі. Всі до одного. Сила-силенна душ. Це була доля? А може, погана вдача? Невже саме це приклеїло їх до землі? Ні, аж ніяк. Будьмо справедливими. Напевне, винними у цьому були бомби, скинуті людьми, що ховалися десь у хмарах» [3, с. 4].

Щодо роману «про війну і книжки» для українського школяра: важливим є, як на мене, під час аналізу твору (якщо вже зважилися обрати його для одинадцятикласників) уникнути розуміння головної героїні Лізель як спроби пошуку «хороших» німців.

Головна думка тексту, погоджуюся з Ніною Мілянською: «Література, книжки стають для людей рятівним островом... Наприкінці твору гине вночі уся Небесна вулиця зі своїми послухами мешканцями – батьками, друзями і сусідами Лізель. Вижила лише дівчинка, яка під час бомбардування сиділа в підвалі і писала... книжку» [4, с. 254]. Книжка пронесена через весь текст метафорою самодостатньої людини з розвиненим критичним мисленням: тої, що здатна вціліти духовно, розмежовувати чітко добро і зло, бо «історія зовсім не зобов'язана рухатися лінійно-прогресивно тільки тому, що так нас вчили в школі, а цілком може, як ріка, робити закрут і вертатися назад, і що ХХІ століття якраз почалося в Європі з недвозначного повороту «назад у 1930-ті» [1, с. 55].

ЛІТЕРАТУРА

1. Забужко О. Найдовша подорож. Есей. – видання четверте, доповнене. Київ: Видавничий дім «Комора», 2024. – 206 с.
2. Зборівська О.М. Зарубіжна література. Лекції: навчальний посібник для студентів 1 курсу ЗФПО (видання виправлене й доповнене). Бережани: ВСП «БФК НУБіП України», 2024. 226 с.
3. Маркус Зузак. Крадійка Книжок. URL:<https://uabooks.net/reader/104/>
4. Мілянська Н.Р. Зарубіжна література. Рівень стандарту: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2019. 256 с. URL:<https://history.vn.ua/pidruchniki/milyanovska-world-literature-11-class-201>
5. Сова і книги: Маркус Зузак: «Крадійка книжок». URL:<http://owlbooksreviews.blogspot.com/2017/06/blog-post.html>

Лановик Мар'яна Богданівна,
доктор філологічних наук, професор,
кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Лановик Зоряна Богданівна,
доктор філологічних наук, професор,
кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЯК ІМЕРСИВНИЙ ДОСВІД В УМОВАХ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ВІРТУАЛЬНОЇ ЕКСКУРСІЇ ЕТНОГРАФІЧНО-МЕМОРІАЛЬНОГО МУЗЕЮ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА)

На початку ХХІ століття в одній із наших методичних статей «Вивчення української усної народної творчості у вищій школі» [3] ми наголошували на ідеї про те, що «зміцнення Української держави немислиме без формування духовної незалежності суспільства, а духовна незалежність передбачає наявність нової системи комунікацій, механізмів оперативної трансляції нових культурних явищ і традицій власному суспільству і міжнародному культурному співтовариству» [3, с.38]. У тому дослідженні велика увага була приділена ідеї іммерсивного досвіду українських фольклорно-етнографічних музеїв Канади як прикладу «вживання у старовину» для кращого розуміння народної культури і традицій. На той час перенесення такого досвіду на український ґрунт пропонувало вирішення багатьох проблем. Однак наступні десятиліття, особливо останні роки повномасштабного вторгнення, внесли свої корективи.

В умовах глобальної пандемії, а згодом – повномасштабної війни більшість науковців, учнівської та студентської молоді були позбавлені можливості вільно пересуватися задля не он-лайн екскурсій, частина населення опинилася за кордоном. Водночас стрімкий розвиток нових підходів та цифрових технологій, диджиталізації культурно-освітнього простору дав змогу і нові виходи із цих ситуацій.

У цьому дослідженні ми маємо на меті представити ідею цифрової 3D екскурсії із залученням технологій доповненої реальності як один із шляхів вирішення проблеми в умовах викликів сьогодення. Ця ідея була представлена на прикладі Етнографічно-меморіального музею Володимира Гнатюка [2] і запропонована як культурно-освітній проєкт до «Українського Культурного Фонду», однією із завдань якого є зацифрування об'єктів матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, створення платформ для їхньої презентації в Україні та за кордоном, впровадження ІТ-засобів віддаленого доступу до архівів, музеїв, бібліотек. Вона пройшла перші етапи відбору, однак через повномасштабну війну не могла бути реалізованою. Водночас вважаємо, що її ідея є актуальною і в умовах війни, і залишатиметься актуальною по завершенні війни у час культурно-духовного оновлення науково-освітнього простору України.

Цифрова екскурсія Етнографічно-меморіальним музеєм Володимира Гнатюка та оприлюднення важливих документів дають змогу певним чином заповнити ту прогалину, яка з'явилася через неможливість вільного пересування, обмеження безпеки проведення екскурсій в умовах війни тощо, адже надають віртуальний доступ до недосяжної інформації багатьом групам зацікавлених осіб та інституцій в отриманні нових знань. Віртуальні екскурсії можуть заохочувати відвідувачів до ближчого ознайомлення з історією рідного краю, а також знайомитися із експозиціями жителям віддалених регіонів України та представникам української діаспори (у тому числі біженцям та тимчасово переміщеним особам) за кордоном. Сукупність цих аспектів допомагає вирішити проблему відновлення в академічному та загалом інформаційному полі України концепції європейської інтеграції української спільноти на зламі ХІХ–ХХ століть, продемонструвати існуючі на той час здобутки та обрані вектори, які стали вирішальними у подальшому – ХХ ст. в умовах бездержавності та ХХІ ст. в умовах відновлення та утвердження національної незалежності. Ті цінності, які пов'язують Україну з Європейським вибором, сьогодні є актуальними як ніколи.

В умовах нових реалій ця ідея набула ще й додаткового сенсу. За останні десятиліття державності України великою мірою було відновлено втрачені державні та духовні цінності та національні пріоритети. Однак з початком повномасштабного вторгнення РФ проти України 24.02.2022 та через масовані

обстріли й атаки (у тому числі й проти академічних, культурних, мистецьких інституцій) значна частина важливих документів та культурно-мистецьких артефактів були безповоротно втрачені. Під загрозою й надалі залишаються інші осередки культури, історії, національної пам'яті. Ще більш нагально постала проблема збереження національних пам'яток у сферах науки і культури. Створення цифрових копій важливих документів є на сьогодні однією із можливих відповідей на виклики часу. Особливо, коли це стосується тих сфер і постатей, які ще не були належним чином поціновані у передвоєнні роки. Таким, на нашу думку, і є Етнографічно-меморіальний музей Володимира Гнатюка.

Духовна та наукова спадщина академіка Володимира Гнатюка [6; 7] як одного із найпотужніших науковців епохи (академіка чотирьох Академій наук) та одного із трьох найвпливовіших державотворців кінця XIX – початку XX століття (разом із М.Грушевським та І.Франком) досі залишається недостатньо дослідженою та мало презентованою в інформаційному просторі. Оскільки його постать та діяльність були затаврованими та забороненими радянською ідеологією, значна частина документів у радянський період безповоротно втрачені, інформація про нього частково спотворена. Відкриття музею В.Гнатюка в умовах радянської системи у час відносної політичної «відлиги» уже само собою було дуже знаковою подією, що ламала тривалу кригу ідеологічних заборон (про що свідчать видання радянської доби [1; 5]). На сьогодні в умовах глобальних викликів, а також реалізації європейського вибору України бачиться надзвичайно актуальним збереження документів, пов'язаних із науковою та громадсько-політичною діяльністю академіка В.Гнатюка, яка поширювалась не лише на територію українських земель під владою тодішніх імперій, а й на ширші європейські обрії, а також оприлюднення інформації про цю діяльність із проекцією на сьогоднішні геополітичні інтереси та державницькі пріоритети.

Поставлена мета полягає в актуалізації академічного та духовного спадку академіка Володимира Гнатюка в сучасному українському культурно-науковому просторі. Шляхом створення та демонстрації цифрових копій документів та артефактів, які засвідчують багатогранність діяльності вченого у сферах мовознавства, літературознавства, історії, етнографії та фольклористики, а також європейський вектор його співпраці з науковими

інституціями та товариствами Праги, Відня, Берліна, Гельсінкі та ін. Це сприятиме не лише підвищенню рівня обізнаності цільових аудиторій із діяльністю Володимира Гнатюка, а й утверджуватиме розуміння тривалої історії розвитку української науки і культури у контексті взаємодії з європейськими націями. Це також дасть змогу зберегти найважливіші музейні експонати та документи у цифровому форматі, убезпечивши їх від можливої цілковитої втрати в умовах війни.

Вважаємо, що однією із найважливіших цільових груп є школярі середніх навчальних закладів України, які через поглиблене ознайомлення із життям і постаттю Володимира Гнатюка матимуть змогу розширити власні знання з розвитку української науки, історії та культури, різнобічних надбань українського вченого, його внеску у розвиток мовознавства, літературознавства, фольклористики та етнографії. Водночас – здобувачі ступенів бакалавра та магістра українських та закордонних закладів освіти, які здобувають фах у гуманітарній царині, зокрема філології та журналістики, історії та етнографії, літературної творчості, культурології, поліграфії. Отримана цифрова інформація буде корисною при підготовці до практичних занять із вказаних навчальних дисциплін, написанні наукових (курскових, бакалаврських, магістерських робіт) – для здобувачів наукового ступеня доктора філософії PhD в Україні та за її межами, а також науковців, які працюють у колі проблематики, дотичної до широкої та багатогранної діяльності академіка Володимира Гнатюка і пишуть наукові розвідки, дослідження, монографії, що вирішують проблематику, яка пов'язана із науковими пошуками В.Гнатюка у його співпраці з українськими та зарубіжними вченими; представників української діаспори (у тому числі біженців та тимчасово переміщених осіб).

Доробок Володимира Гнатюка може багато розповісти про культурну історію й українську ідентичність. Необхідно відновити історичну пам'ять про академіка Гнатюка, оскільки націєцентричність та радикальність його думок щодо української незалежності стали причиною заборони та спотворення його ідей в радянську епоху і на сьогодні ще не відновлено адекватної картини його діяльності, яка має беззаперечне значення для сучасного стану утвердження української державності та окремішності української науки. Тим більше, коли в

умовах війни усі важливі документи перебувають під загрозою можливого знищення. Його постать важлива і в іншому сенсі: євроінтеграція України реалізовувалася українськими елітами кінця XIX – початку XX ст. і ключова роль тут належала В. Гнатюку та тим організаціям, які він репрезентував у європейському науковому, політичному, культурному просторі [4].

Активізація вивчення та популяризації діяльності Володимира Гнатюка буде не лише повертати втрачені сторінки української історії, становлення української культури, а й переконливо доводити пріоритетність європейського вибору українських еліт зламу XIX–XX століть, відновлювати напрацювання у цій царині та скеровувати сучасні вектори євроінтеграції в умовах викликів воєнного часу.

У цьому і вбачаємо сенс нової системи комунікацій, механізмів оперативної трансляції культурних явищ і традицій власному суспільству і міжнародному співтовариству, без яких немислиме формування духовної незалежності суспільства як необхідної складової зміцнення Української держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герета І., Черемшинський О. Етнографічно-меморіальний музей Володимира Гнатюка у Велесневі. Львів: Каменярь. 1982. 79 с.
2. Етнографічно-меморіальний музей Володимира Гнатюка у Велесневі. Уклад. О.Черемшинський та ін. Тернопіль: Збруч. 2006. 94 с.
3. Лановик М., Лановик З. Вивчення української усної народної творчості у вищій школі. *Вища школа*. 2001. № 6. С.38–45.
4. Лановик М., Лановик З. Європеїзм наукового світогляду та громадсько-політичної діяльності Володимира Гнатюка. *Володимир Гнатюк у європейському науковому просторі: колективна монографія* / упор. М. Б. Лановик, З. Б. Лановик. Тернопіль: Підручники і посібники, 2021. С.5–20.
5. Музей Володимира Гнатюка. Нарис-путівник. Уклад. І. Герета, О. Черемшинський. Львів. 1971. 94 с.
6. Мушинка М. Володимир Гнатюк. Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан». 2012. 384 с.
7. Мушинка М. Праці про Володимира Гнатюка. *Зібрані твори*. Т.2. Пряшів: Центр антропологічних досліджень. 2020. 784 с.

Любінецька Марія Ігорівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ІДЕЙНО-ЕСТЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДІЯЛЬНОСТІ ЧИТАЦЬКОГО КЛУБУ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

*Читання – окреме мистецтво зі своїми
техніками, тренінгами, стадіями вдосконалення і
таємними вміннями... Головне, щоб ми знали: добра
книжка цілком може зробити нам день,
література – здатна наповнити сенсом ціле життя*

Ростислав Семків

Літературознавці розуміють ідентичність як сукупність історій та наративів про себе. А те, що ми знаємо про себе, формується під впливом історій, які розповідають нам про нас. І література є джерелом цих оповідей, тому важить, яка література промовляє до молодого покоління, які саме ідеї вона транслює, якої якості ці тексти. Повномасштабна російсько-українська війна сформувала шалений запит на класичну українську літературу. Це пов'язано з тим, що люди шукають свою ідентичність. І в українців вона пов'язана насамперед з літературою: «Ми були бездержавною нацією, але були нацією слова» [1]. Таким чином, нація – це нарація. Читати adeptів української національної ідеї – не просто. У школі часто твори йдуть із випередженням можливостей учнів, тому їм буває нецікаво та складно. Учителі повинні дотримуватися міністерських програм, тому часто їм доводиться просто резюмувати головні думки складних текстів. При цьому втрачається ланцюжок подумати-поговорити-посперечатися. Саме тут на допомогу приходить читацький клуб як одна з форм ефективного міжособистісного спілкування, в основі якого лежить довіра та повага. Читацький клуб дозволяє міркувати довкола тексту у неформальній, розслабленій атмосфері, а це знижує стрес та виводить на справжність. Бо інколи навіть звичайна побутова історія

наприкінці обертається іншим своїм значенням, що виводить розуміння на масштабніший рівень. І саме на цьому глибинному рівні, можемо шукати відповіді на питання, які хвилюють молодих людей.

Говорити про слова допоможуть цифри. Тому трохи статистики: платформа U-Report Ukraine (ЮНІСЕФ) за підтримки Українського інституту книги й Міністерства культури у серпні 2024 року здійснити опитування щодо читання та отримали такі результати:

- 52,8% української молоді читають книги щодня або кілька разів на тиждень
- 22,5% респондентів зазначили, що читають лише кілька разів на рік або зовсім не читають
- 60% опитаних відповіли, що читають, бо їм це приносить задоволення

Також виділено по 5 причин читання/нечитання. Книголюби кажуть, що їм подобається читати, що їх вабить атмосфера читання, що через книги вони здійснюють саморозвиток, що це, загалом, звичний спосіб проводити час. Опозиційна думка ґрунтується на таких причинах: немає часу (40%), немає бажання (20%), невміння зосередитися на читанні, надання переваги іншому формату контенту.

Як бачимо, в основі нечитання лежить недостатня мотивованість. Аби цьому зарадити слід брати до уваги два взаємопов'язаних аспекти: розвиток пізнавальних інтересів та пробудження емоційного світу. Відповідно варто шукати способи заохочення читання, використовувати механізми, які мотивують читацьку активність. Найперше слід щиро та переконливо відповісти на питання «Навіщо читати?». Бо читання є частиною культурного дозвілля у сучасному суспільстві, воно здатне приносити задоволення та створювати атмосферу затишку і безпеки (що важливо, беручи до уваги загалом агресивне інформаційне середовище). Тому для пошуку нових способів привернення уваги та формування позитивного ставлення до книги як важливого складника культурного, професійного та інтелектуального збагачення людини особливого значення набуває досвід підтримки читання в

сучасних умовах. Вважаємо, що приділяти постійну увагу розвитку читацької культури під час навчання – одне з основних завдань фахівців-філологів [4].

Чому варто читати складні тексти? Тут кожен має дати відповідь, яка працює для цього особисто. Наприклад:

1) При нетиповому складному читанні формуються нові нейронні зв'язки. Надалі вони допомагають краще і швидше сприймати подібне.

2) Складні, нетипові тексти розвивають образне мислення. Аби досягнути художні образи мозок створює асоціації та переносить відоме на невідоме.

3) Для мозку байдуже, чи людина переживає емоції через реальні ситуації чи через вигадані. Для нього ВСЕ справжнє. Книги дарують галерею почуттів та множинність досвідів.

4) Начитаність = досягнення літератури. Читання сприяє розвитку емоційного інтелекту та критичного мислення.

5) Зниження стресу. Читання може діяти як спосіб розслаблення, дозволяючи відволіктися від повсякденних проблем і поринути у світ книги (бібліотерапія).

На наш погляд, читацький клуб – це один із шляхів формування читацької компетенції. Це зустріч для обговорення обраного тексту та обміну враженнями. Упродовж останніх років в Україні спостерігається справжній бум читацьких клубів. Існують вони в різноманітних форматах та охоплюють різну аудиторію. Зазвичай клуби утворюються при видавництвах, бібліотеках, книжкових крамницях, а також закладах освіти. Популярними є читацькі клуби при УКУ, Могилянці, Бердянському університеті, ТНПУ тощо. Мета клубу: знайомитись з новинками сучасної світової та української літератури; розвивати комунікативну компетентність та читацьку грамотність; формувати естетичну потребу читання; виховувати любов до рідної мови [4]. Звідси випливають завдання читацького клубу: популяризувати читання, бути складовою процесу гармонізації особистості, вловлювати неочевидні сенси та зв'язки між текстами, і просто проводити час із задоволенням. Організаційні моменти: засідання раз у місяць, створення доброзичливої атмосфери, фокус на

персональних враженнях від прочитаного. Варто зазначити, що робота читацького клубу не обмежується лише обговоренням творів. Спільні відвідування книжкових презентацій, культурних заходів надзвичайно об'єднують. Тобто, читацький клуб у закладах освіти можна розглядати як одну із форм позааудиторної роботи зі студентами, учнями.

Важливо пам'ятати основне правило: читацький клуб – це товариство, відкрите до різночитань. Такий формат дає змогу розібрати неочевидні питання, вчитися зауважувати літературознавчі прийоми, обмінюватися читацькими досвідами. Тут немає правильних чи неправильних думок та оцінювання. Головне – читати і говорити.

Експерти з різних галузей засвідчують, що ковід та війна спричинили розрив соціальних зв'язків. Кількість емоційних проблем невпинно росте. Зважаючи на зраненість суспільства, виникає потреба наново вчитися комунікувати, щоб зцілюватися, адже нам потрібні джерела стійкості. У цьому контексті пропонуємо звернутися до естетичного виховання, яке тісно пов'язане з вихованням почуттів. Усі види мистецтва, краса природи сприяють розвитку естетично насиченого сприймання, яке викликає радість, захоплення, зацікавленість, прагнення творити прекрасне. Ми переконані, що читацький клуб може стати тим острівком світла та краси, який наповнить кожного учасника позитивними емоціями. Також зазначимо, що читацькі клуби є чудовим інструментом соціальної адаптації для осіб з додатковими потребами (інвалідністю), незахищених верств населення або людей, що потребують ресоціалізації (зокрема, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб тощо). Зазначений вид дозволля сприяє емоційному розвантаженню та розвитку емпатії, що є особливо затребуваним у сучасному турбулентному світі .

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеева В. Люди шукають в літературі ідентичність. Лекція для РМБА-25 12 квітня. URL: <https://kmbs.ua/ua/news/news140423> (дата звернення 23.01.2025)

2. Опитування U-Report Ukraine Що читає українська молодь. URL: <https://ukraine.ureport.in/story/2034/> (дата звернення 12.10.2024)
3. Семків Р. Як читати українських класиків. Київ: Видавництво Stretovych, 2024. 296 с.
4. Сергієнко Н. Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклики, досвід, стратегії, перспективи: зб. матеріалів VI Всеукр. наук.- прак. конф. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих ім. Івана Зязюна НАПН України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В.О. Сухомлинського та ін. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2024. С. 30

Негодяєва Світлана Анатоліївна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра літературознавства,
східної філології і перекладу,
ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»*

МЕТОДИЧНА МОДЕЛЬ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОГО ДІАЛОГУ З ТЕКСТОМ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «АРАБЕСКИ» СЕРГІЯ ЖАДАНА)

Формування в Україні нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії і практиці освітнього процесу різних рівнів освіти й типів навчальних закладів. Розробка й удосконалення змісту освіти мовно-літературної галузі – один із пріоритетних напрямків педагогічного пошуку. Це обумовлює створення нових стандартів освіти, програм, підручників і проведення цікавих експериментів в інноваційній діяльності учителів у ракурсі реформування загальної середньої освіти «Нової української школи».

Сучасна українська література вражає своєю різноманітністю та багатогранністю. Серед авторів можна знайти тих, які пишуть в традиційних жанрах, так і винахідників чогось нового, незвичайного і яскравого.

Письменники підлаштовуються під сучасність, і безліч шанувальників відповідають їм за це любов'ю, цінують те, що вони створюють. Одним з найяскравіших представників сучасної української літератури є Сергій Жадан. Саме він був одним із героїв нашого проєкту «Літературна мапа Луганщини», яку ми презентували студентам і викладачам ТНПУ імені І.В. Гнатюка (м. Тернопіль) у 2018 році. Він – неординарна постать – доводить своїми вчинками, що в теперішньому байдужому світі, світі бездуховної техніки та кривавої війни, можна і треба залишатися людиною. Сергій Жадан – учитель за фахом, письменник, рок-виконавець власних пісень разом з гуртом «Собаки в Космосі» і волонтер за покликом серця, зараз він приєднався до 13 бригади Нацгвардії «Хартія», захищаючи Харків. А у липні він з бригадою запустили мандрівне радіо «Добрі новини з Дикого Поля». Він народився й виріс у Старобільську. Уже десятий рік поспіль веде активну волонтерську діяльність, всіляко допомагаючи жителям Сходу. Офіційно зареєстрував благодійний фонд для гуманітарної роботи. При цьому письменник підкреслює, що цей фонд – «це усі ви: всі, хто допомагає, підтримує і вірить».

Запропонована студія, сподіваємося, стане своєрідним конструктором літературознавчого та педагогічного інструментарію, необхідного для самопідготовки вчителя до уроків позакласного читання з літератури або оглядових уроків інтегрованих культурологічних курсів профільної школи, які буде розроблено науковцями та методистами відповідно до Державного стандарту профільної середньої освіти [2]. Логіку презентованої методичної моделі ми побудували на літературознавчому діалозі з текстом збірки «Арабески» [3] Сергія Жадана, сучасного українського письменника.

З огляду на особливості мислення сучасної молоді, їх не можна вчити так, як вчили раніше. Типологію будування уроку вчитель обирає в межах власної академічної свободи з урахуванням рівня сформованості читацької компетентності здобувачів певного класу та рівня розвитку їх критичного мислення під час роботи з різними видами джерел та мети уроку. Це можуть бути традиційні комбіновані уроки, уроки-анонси, диспути, оглядові, із залученням інтерактивних технологій, інтегровані, бінарні, перевернуті тощо. Важливо під час будування літературознавчого діалогу з текстами 12 оповідань збірки мотивувати здобувачів тезою – процеси глобалізація світової спільноти

та останні дії агресивної політики деяких імперій і держав спровокували ризик ментальної деформації українців на усіх рівнях світовідчуття, і національної самоідентифікації перш за все. Від сучасників залежить збереження нашої культури, яка є підґрунтям національної ідеї загалом. Тому читання й пропагування вартісного художнього контенту є гідною зброєю в інформаційному просторі.

Використовуючи чітку й непримиренну активну життєву позицію, іноді провокативність, епатажність й щирість пропонованого автора та тяжіння старших підлітків до зацікавлення соціальними мережами, рекомендуємо їм ознайомитися із сторінкою Сергія Жадана на Фейсбуці (бо частково твори зі збірки друкувалися на ній) [7]. Автор та адміністратори сторінки охоче ведуть діалог із підписниками. Дотримуючись медіаграмотності як важливої складової сучасного курсу літератури, запропонуйте здобувачам ознайомитися заздалегідь або частково на уроці з анотаціями, рецензіями, відгуками, презентаціями на збірку у вільних інтернетних джерелах [1, 4, 5, 6, 8].

Оскільки, сучасні здобувачі відрізняються так званим «кліповим» сприйняттям і прекрасно вловлюють образну, візуальну інформацію, проте погано сприймають складні визначення і довгі тексти, під час аналізу новел збірки рекомендуємо створювати інфографічні карти, блоки, схеми, таблиці (на вибір) як для характеристики збірки загалом, так і для характеристики новел, прочитаних на вибір. Комірки обраного інфографічного інструментарію можуть як пропонуватися вчителем, так і здобувачами в залежності від власного сприйняття та інтерпретації тексту. Для прикладу подаємо орієнтовну таблицю характеристики збірки.

Жанр – збірка 12 новел.	Тема – показ життя мешканців прифронтового міста.	Ідея – ствердження справжньої людяності і любові до рідної пам'яті, землі, заклик до захисту й збереження домівки. Бо час без любові – втрачений час.
Символічність та історія задуму назви «Арабески» – це тип близькосхідної	 Жадан С. Арабески. Чернівці: Меридіан Черновіц, 2024.	Головні герої збірки: узагальнені типові образи сучасників – «Ті, хто

середньовічної орнаментики; однойменний етюд Миколи Хвильового; двотомник культурних, історичних та політичних статей Миколи Гоголя; харківський театр.	136 с.	лишаються у своїх містах, і ті, хто виїжджають. Ті, хто воюють, і ті, хто ховаються. Ті, хто раптом виявляються беззахисними, безпритульними, змалілими, й ті, хто роблять більше, ніж можуть, бо не можуть інакше. Ті, хто хочуть стерти пам'ять, і ті, хто не віддадуть ані клаптика власних спогадів» (Аріна Кравченко).
Провідні мотиви: життя і смерті, пам'яті й безпам'ятства, вибору, відповідальності, патріотизму, добра і зла, боротьби та бездіяльності, любові й ненависті, віри й зневіри, краси й потворності, миру й війни, людяності, всепрощення, розчарування й зради тощо.	«Сергій Жадан написав свої «Арабески» майже через сто років після «Арабесок» Хвильового (1927). Ця назва звучить як топонім, а виглядає як візерунок сьогоденного Харкова. Схід. Орнамент. Неповторність. Універсальність» (Світлана Олешко).	Мої арабески Жадана

Рефлексією здобувачів на знайомство з новелами збірки можуть стати як власні записи відгуків «Мої арабески Жадана», так і створення роликів, буктрейлерів, кроссенсів, написання власних новел, віршів, есе, створення цитатників, мотиваторів, перформансів, ведення блогів тощо. Прекрасним продовженням може стати заочна екскурсія локусами та топосами Сходу за змістом збірки «Слідами Арабесок», підказки на які можна знайти в авторських рисунках книжки (північна Салтівка Харкова, спотворений майданчик Лиману, ЗАЕС, будинок із темними вікнами, залізничний вокзал м. Костянтинівки що на Донеччині, пам'ятник Шевченку в Харкові, поля, степи, житлові ландшафти,

Часів Яр). Літературне «смакування» запропонованих творів повинно надихнути молоде покоління формувати громадянську позицію, які дадуть змогу задумуватися над питанням етнічної приналежності, переосмислювати скривлені історичні факти та ціннісні категорії, і, як наслідок, – позбавлятися посттравматичних синдромів попередніх поколінь, у яких укорінювали усвідомлення українськості як прояв комплексу меншовартості.

Сподіваємося, що студія стане в нагоді здобувачам, які вирішили присвятити себе великій справі – жити з любов'ю до української та світової словесності й дітей, методистам-наставникам, що мріють сформувати гідну зміну, викладачам-практикам, котрі не припиняють розвиватися, досягнувши певного професійного рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусейнова О. «Любов як велика відповідальність». Жадан про нову книжку «Арабески». URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=105026> (дата звернення: 16.01.2025).
2. Державного стандарту профільної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-п#Text> (дата звернення: 15.01.2025).
3. Жадан С. Арабески. Чернівці : Меридіан Черновіц, 2024. 136 с.
4. Котик І. «Арабески» Сергія Жадана: Орнамент прифронтового міста. URL: <https://chytomo.com/arabesky-serhiia-zhadana-ornament-pryfrontovoho-mista/> (дата звернення: 16.01.2025).
5. Кравченко А. Тривка тканина української боротьби: як читати «Арабески» Сергія Жадана. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/yak-chitati-arabeski-sergiya-zhadana-303844/> (дата звернення: 16.01.2025).
6. Олешко С. «Я би хотів народитися років на п'ятдесят пізніше». URL: <https://korydor.in.ua/ua/bez-rubriki/ia-by-khotiv-narodytysia-rokiv-na-p-iatdesiat-piznishe.html> (дата звернення: 16.01.2025).
7. Сергій Жадан [офіційна сторінка] URL: <https://www.facebook.com/serhiy.zhadan> (дата звернення: 15.01.2025).
8. Сергій Жадан презентує нову збірку оповідань «Арабески» у Чернівцях. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GP8arBJp0No> (дата звернення: 16.01.2025).

Сеньовська Надія Леонідівна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
 кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
 Тернопільський національний педагогічний
 університет імені Володимира Гнатюка*

Скуратко Тетяна Миколаївна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
 кафедри української та зарубіжної літератур і
 методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний
 університет імені Володимира Гнатюка*

РОЗШИРЕННЯ ТЕМАТИКИ ЛІТЕРАТУРНОГО КРАЄЗНАВСТВА (НА МАТЕРІАЛІ ВИВЧЕННЯ КНИГИ МАРІЇ ВІТИШИН «МІЙ СИН – КІБОРГ»)

Сьогодні, у час жертовної війни за незалежність України, надважливим є відродження духовних цінностей народу, навернення дітей і молоді до національно-культурних традицій, ціннісних орієнтирів. У цьому контексті, на нашу думку, значна роль відводиться літературно-краєзнавчій роботі в школі. Уроки літератури рідного краю мають велике виховне значення, сприяють вихованню патріотизму школярів, національної свідомості, формують почуття гордості за багату літературно-культурну спадщину своєї малої Батьківщини та відповідальності за збереження усього свого, рідного (мови, історії, культури, літератури). Погоджуємося з думкою Н. Марфинець, що «шкільне літературне краєзнавство в системі сучасної освітньої парадигми покликане сприяти осмисленню історико-культурних традицій рідного краю, його духовного багатства, розглядається як потужний виховний засіб, що стимулює розвиток духовності в учнів» [4, с. 5].

Зауважимо, що зацікавленість літературним краєзнавством та специфікою його викладання в навчальних закладах спостерігаємо уже в працях видатних українських митців кінця XIX ст. (Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, М. Костомаров, М. Максимович, І. Франко та ін.). Питанню методики краєзнавчої роботи в школі присвятили свої наукові розвідки К. Ушинський, Х. Алчевська, Т. Бугайко, О. Мазуркевич, В. Сухомлинський, Є. Пасічник та інші педагоги-методисти. В останні десятиріччя посилюється інтерес до вивчення літературного краєзнавства (Л. Башманівська,

Т. Бондаренко, В. Бугрій, І. Волинець, М. Гуняк, Л. Іванова, С. Кіраль, Н. Кравченко, В. Коваленко, А. Лисенко, О. Лисенко, В. Лящук, Н. Марфинець, А. Назаренко, Т. Посадковська, І. Попович, Л. Прокоф'єва, О. Фесенко, В. Шуляр, О. Яній та ін.).

Вважаємо, що сьогодні уроки літератури рідного краю потребують переосмислення, а програма шкільного краєзнавства – розширення, оновлення з акцентом на патріотичній освіченості школярів, адже «патріотизм людини починається з любові до своєї оселі, до матеріної колискової, до рідної мови, пісні, людей праці, рідної природи, літератури свого краю, малої Батьківщини» [5, с. 95]. Саме на уроках літератури рідного краю прищеплюється любов до усього рідного і почуття відповідальності за долю рідного народу і України, а «патріотичне виховання, формування в дітей та молоді дієвої любові до Батьківщини сьогодні є неймовірно актуальним» [6, с. 292].

На наше переконання, сьогодні надважливим завданням кожного словесника є огляд на уроках літератури рідного краю творів, у яких описано подвиги новочасних Героїв, їхню відвагу, хоробрість, сміливість, бажання захищати рідну землю у найважчий час. Вважаємо, що доцільним у цьому контексті буде ознайомлення школярів із антологією «Війна 2022: щоденники, есеї, поезія» [1], у якій зібрано фрагменти щоденників, есеї та вірші сучасних українських письменників про сучасну російсько-українську війну. Також, на нашу думку, важливим є зосередження уваги учителем на творах митців рідного краю, які стали на захист своєї Батьківщини. Так, у школах Тернопільщини на уроках літератури рідного краю рекомендуємо розглядати творчість Б. Гуменюка, Ю. Матевощука, А. Дністрового тощо. Також сьогодні надважливо ознайомлювати учнів із творами про Героїв, які «Вмерли в Новім Заповіті / З славою святих» (П. Тичина), виборюючи світле майбуття для своєї країни, особливо про тих Героїв, які ходили вулицями того ж міста/ села, що й учні. У цьому контексті на уроках літератури рідного краю у школах Тернопільщини доцільним буде ознайомлення школярів із яскравими зразками «материнської прози» – патріотичною повістю Лесі Орляк «Ти зробив усе, що зміг» (присвячена світлій пам'яті сина-Героя Олександра) та книгою Марії Вітишин «Мій син – кіборг» (присвячена світлій пам'яті сина-Героя Івана), які вийшли друком за сприяння видавництва «Джура» (м. Тернопіль). Обговорення

цих книг можна проводити із запрошенням авторів – матерів наших Героїв та видавця – директора видавництва «Джура» Василя Ванчури. Зауважимо, що такі творчі зустрічі часто організовувалися командою освітнього волонтерського проєкту «Патріотичні й небайдужі» (Н. Сеньовська, Т. Скуратко, І. Скасків) у навчальних закладах Тернопільщини. Із власного досвіду можемо стверджувати, що такі зустрічі-обговорення викликають зацікавленість у підростаючого покоління.

На наш погляд, на уроках літератури рідного краю у навчальних закладах Тернопільщини словесникам варто ознайомити старшокласників із книгою Марії Вітишин «Мій син – кіборг» (Тернопіль: Джура, 2022. 96 с.), у якій відображено спогади про «живі події російсько-української війни, які дають відчуття реальну картину умов перебування кіборгів у пеклі Донецького аеропорту» [2, с. 2]. Марія Вітишин присвятила книгу світлій пам'яті свого сина Івана (позивний «Тесть»; як пригадує авторка, такий позивний кіборгу Івану дали його побратими, які глибоко поважали воїна і мріяли в майбутньому стати його зятями, бо ж у Івана було на той час три незаміжні донечки-красуні) – українського військовика, старшого сержанта 80-ї окремої аеромобільної бригади Збройних Сил України (3 батальйон, 7 рота, 2 взвод), якого за особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, нагороджено орденом «За мужність» III ступеня (посмертно; 2 травня 2015 р.), орденом «Народний Герой України» (посмертно; 15 січня 2016 р.), медаллю «За службу Україні» – відзнака голови Тернопільської обласної державної адміністрації (посмертно; 2016 р.), медаллю «За жертвність і любов до України» – відзнака Української Православної церкви Київського патріархату, Філарет (посмертно; 12.01.2016 р.), відзнакою «Командира 80 ОДШБр» (посмертно; 04.03.2016 р.), нагрудним знаком «За оборону Донецького аеропорту» – відзнака Всеукраїнської спілки учасників бойових дій в АТО «Побратими України» (посмертно), медаллю «За жертвність і любов до України» – відзнака Української Православної церкви України, Епіфаній (посмертно; 19.07.2019 р.).

Зауважимо, що ознайомлення старшокласників із книгою Марії Вітишин «Мій син – кіборг» поглибить їхні знання з новітньої історії України, дасть чітке уявлення школярам про те, що російсько-українська війна в Україні

триває уже понад 10 років, з 2014 року, а гноблення росіянами нашої нації – століттями, а також учні зможуть детальніше дізнатися про героїчний подвиг кіборгів – хоробрих оборонців Донецького аеропорту. До речі, цьогоріч відзначаємо 10-ту річницю з Дня загибелі Івана Вітишина та його побратимів (обороняючи Донецький аеропорт, загинуло четверо військових з Тернопільщини – Ігор Римар, Іван Вітишин, В'ячеслав Мельник та Володимир Трух). Вважаємо, що до 10-ї річниці з Дня загибелі Героїв-кіборгів у навчальних закладах Тернопільщини доцільними є творчі зустрічі із Марією Вітишин та обговорення її книги «Мій син – кіборг», зі сторінок якої в уяві учнів постане героїчний подвиг кіборгів, які «поза межами болю» (О. Турянський), незважаючи на холод, біль, безвихідь, до останнього подиху були вірними своїй присязі – служити Україні, захищати її цілісність.

Обговорення книги Марії Вітишин «Мій син – кіборг» пропонуємо розпочати презентацією «Хто такі кіборги?», яка допоможе старшокласникам осмислити подвиг захисників Донецького аеропорту, адже, як згадує кіборг Василь Соколовський (позивний «Сокіл»), якому пощастило вижити, що «те, що там було, не забувається. Дивився фільм «Кіборги». Сильно. Але і близько того не показано, що там було насправді. Я тепер знаю, як виглядає пекло» [2, с. 5].

Книга Марії Вітишин «Мій син – кіборг» в першу чергу, на нашу думку, є цінною тим, що у ній зібрано спогади кіборгів-побратимів Івана Вітишина про страшні дні оборони Донецького аеропорту, спогади близьких і рідних про останні розмови з Героями-кіборгами. Цікавою є і передмова до книги, яка написана «болем материнського серця»: «Я, як мама, в кожному своєму слові схиляю низько голову з поваги до наших синів. Стаю на коліна перед їхньою мужністю і святістю. Перед тим, що вистояли – не вистояв бетон. ЛЮДИ-КІБОРГИ! ВОНИ СПРАВЖНІ ГЕРОЇ! СВЯТІ МУЧЕНИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ! НЕХАЙ ПАМ'ЯТЬ ПРО НИХ НЕ ЗГАСНЕ НІКОЛИ!» [2, с. 7]. Творчу зустріч із пані Марією та обговорення її книги «Мій син – кіборг» можна обрамити словами «...Хто поверне посмішку ясну, / мамі тій, що сина її вбили?» [2, с. 8], які часто любить цитувати мати кіборга Івана.

Вважаємо, що доцільними при аналізі книги Марії Вітишин «Мій син – кіборг» будуть такі форми роботи, як відеоогляд книги, інтерв'ю з автором чи видавцем книги, виставки учнівських ілюстрацій про оборону кіборгами

Донецького аеропорту, вечір пам'яті Івана Вітишина, година-реквієм тощо. Особливу увагу учителеві, на наше переконання, варто звернути на розділ книги «Жива пам'ять», у якому поміщено поезії, присвячені Івану Вітишину. Заслугує на увагу і розділ «Фото з сімейного архіву», що допоможе учням ознайомитися із основними віхами життя кіборга-Героя.

Переконані, що саме уроки літератури рідного краю є важливим засобом посилення патріотизму і національної свідомості школярів. Сьогодні надзвичайно важливо розширювати тематику літературного краєзнавства, включаючи твори митців, що воюють, а також твори про подвиги наших захисників-Героїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Війна 2022: щоденники, есеї, поезія. Антологія. Львів: Вид-во Старого Лева; Варшава: Нова Польща. 2022. 440 с.
2. Вітишин М. Мій син – кіборг. Тернопіль: Джура, 2022. 96 с.
3. Волинець І. М. Теорія та історія літературного краєзнавства. [Електронний ресурс]. 2014. URL: <https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna.../2volinec.htm>
4. Марфинець Н. В. Розвиток змісту літературного краєзнавства у школах Закарпаття (кінець XIX – початок XXI століття) : автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.01. К., 2014. 22 с.
5. Сеньовська Н., Скуратко Т. Особливості вивчення патріотичної повісті Лесі Орляк «Ти зробив усе, що зміг» на уроках літератури рідного краю в навчальних закладах Тернопільщини. Перехресні стежки та поза ними: розвиток жанрів та стилів у літературі (присвячена 75-річчю з дня народження професора Миколи Ткачука): матеріали Всеукраїнської наукової конференції, 7 листопада 2024 року / за заг. ред. С. В. Бородіци. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2024. С. 94-98. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/35229>.
6. Сеньовська Н., Скуратко Т. Діяльність освітнього волонтерського проєкту «Україні потрібен кожен» у контексті патріотичного виховання. *Актуальні питання гуманітарних наук* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. 78. Том 2. С. 287–293. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/78_2024/part_2/45.pdf.

Степаненко Олена Костянтинівна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра соціально-гуманітарної освіти,
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради*

РОЛЬ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ПОДОЛАННІ ВТРАТИ ЦІННОСТЕЙ ТА МОРАЛЬНИХ ІМПЕРАТИВІВ

Сподівання на те, що ХХІ століття стане новим золотим віком людства, не справдилося. Минула вже чверть нового століття, і безліч подій та явищ, що відбуваються на планеті, є безсумнівним підтвердженням цього сумного факту. Закономірно виникає питання: чому так сталося? Чому гучні святкування початку нового міленіуму з феєрверками і застосуванням найновіших технологій на всіх континентах не позбавили нас воєн, наростання екологічних проблем, ігнорування міжнародного права і тривоги про самогубне застосування в найближчому майбутньому штучного інтелекту?

На думку більшості глибокодумних людей, однією з головних причин проблем, що постали перед людством у ХХІ ст., є втрата цінностей та моральних імперативів, вироблених найвидатнішими мислителями і моральними авторитетами упродовж століть. Ця проблема багатовимірна й охоплює особисте і суспільне життя людини, а також глобальні процеси планетарного рівня, що значно прискорюються в цифрову епоху. Нижче ми торкнемося кількох ключових аспектів.

Традиційні цінності піддаються впливам глобалізації, технологічного прогресу і викликаній ним секуляризації. Це часто дезорієнтує і, як наслідок, викликає розгубленість і втрата опертя в новій реальності. Розмивання сімейних, релігійних та етичних основ є головною причиною соціальної нестабільності.

Сучасна культура і ЗМІ акцентують на індивідуалізмі, матеріальному добробуті та самореалізації будь-якою ціною, зокрема за рахунок суспільних інтересів. Це призводить до байдужості, розриву соціальних зв'язків і неприйняттого матеріального розшарування.

Розвиток нових технологій, як-от соціальні мережі, біотехнології, ШІ, спричиняє нові моральні виклики, що стають надзвичайно загрозливими при втраті традиційних цінностей. Згадаймо проблеми приватності в цифрову епоху, етичності редагування генома людини та її клонування, боротьби з дезінформацією та маніпуляцією в інфопросторі. Відсутність чітких моральних орієнтирів у цьому разі може мати катастрофічні наслідки.

Маніпуляції в інформаційному просторі спричиняють втрату довіри до державних і міжнародних інституцій, а навіть і до самих демократичних цінностей. Це, своєю чергою, спричиняє зростання популізму, радикалізацію, поділ суспільств, ворожнечу і, у висліді, неможливість вирішення проблем, що потребують колективних зусиль, часто у планетарному вимірі, таких, наприклад, як зміна клімату, подолання глобальної нерівності і голоду.

Було б несправедливо стверджувати, що людство не зробило жодного поступу в гуманітарній сфері, та перед нами все ще довга і терниста дорога до омріяного золотого віку.

На наш погляд, одним із головних чинників подоланням згаданих проблем в Україні є шкільництво, а роль вчителя як носія і медіатора найвищих цінностей, його щоденної копіткої роботи – визначальна. Відтак, виховання таких учителів стає першочерговою задачею закладів вищої освіти України [1].

Сучасне суспільство чекає від шкільної освіти результативності кардинальних змін щодо формування в молоді не лише різних компетентностей на основі конкретних знань і вмінь, а й непорушних моральних цінностей патріотів України з яскраво вираженими культурно-національною і громадянською ідентичностями, відкритих до співпраці у вирішенні світових проблем. Для цього в межах НУШ запроваджений ціннісний підхід, тобто така організація освітнього процесу, за якої у здобувачів освіти успішно формуються фундаментальні цінності [2] для всього подальшого життя і взаємодії з оточуючим світом. Це означає, що школа стає цілісним освітнім простором, де виховується гармонійно розвинена особистість.

По-особливому ціннісний підхід зазвучав щодо нової теорії навчання предметів мовно-літературної галузі, покликаних, поряд з іншими завданнями,

формувати внутрішній світ здобувачів освіти, залучати їх до осмислення світових скарбів, розвивати культуру міжнаціональних стосунків, виховувати толерантність, інтелігентність, що є фундаментом системи цінностей як окремих особистостей, так і народу, і країни загалом.

Для вчителів зарубіжної літератури впровадження ціннісного підходу до освіти не стало абсолютно новим викликом. Адже за роки вивчення предмета в школах незалежної України вченими та вчителями досліджувалися різні аспекти цієї проблеми. Серед них:

- *формування гуманістичних цінностей*, оснований на повазі до особистості учня, розвитку його індивідуальних здібностей і створенні сприятливого освітнього середовища для самореалізації (О. Білецький, О. Ісаєва, Л. Мірошніченко, Г. Островська, О. Пронкевич, Г. Токмань та ін.);

- *естетичний розвиток учнів-читачів*: оцінювання основних моральних категорій за посередництвом естетичних критеріїв твору (А. Вітченко, В. Гладишев, Н. Грицак, Н. Волошина, О. Ісаєва, О. Куцевол, Л. Мірошніченко, Л. Овдійчук, Б. Шалагінов та ін.);

- *розвиток емоційного інтелекту*: навчання учнів розумінню й аналізу своїх емоцій, емпатії, мирному і справедливому розв'язуванню конфліктів та побудові здорових взаємин (О. Ісаєва, А. Лісовський, І. Ненько, Н. Падалка, Є. Пасічник, К. Сторчак та ін.);

- *інтеграція етичного компоненту*: навчання курсу літератури в поєднанні з обговоренням морально-етичних проблем, що сприяє формуванню стійких етичних орієнтирів (О. Ісаєва, Л. Мірошніченко, Я. Ружевич, А. Ситченко, Ю. Султанов та ін.);

- *формування громадянської ідентичності*: залучення здобувачів освіти до участі в соціальних проєктах, волонтерській діяльності та інших ініціативах, спрямованих на формування відповідального громадянина (Ж. Клименко, Є. Пасічник, Ж. Свірська, О. Слоньовська, Л. Удовиченко та ін.);

- *культурно-національна ідентичність*: виховання на основі поваги до національної культури, традицій і мови, а також толерантності до культурного розмаїття (В. Гладишев, Н. Гоголь, Н. Грицак, А. Градовський, О. Дорошкевич,

Ж. Клименко, Є. Пасічник, К. Сторчак, Ж. Свірська, О. Слоньовська, Л. Удовиченко, Б. Шалагінов та ін.);

•*навчання через співпрацю*: організація освітнього процесу таким чином, щоб здобувачі освіти вчилися працювати в команді, розвивали толерантність і взаємоповагу (Н. Грицак, О. Ісаєва, А. Мельник, О. Ратушняк, І. Небеленчук, Г. Токмань, А. Ситченко, В. Шуляр та ін.).

Сьогодення вимагає опрацювання нових аспектів ціннісного підходу: *створення безпечного освітнього середовища* для учнівського комфорту та впевненості; *виховання відповідальності та екологічної свідомості* для розуміння здобувачами освіти ролі кожної особистості у збереженні природних ресурсів і підтримці сталого розвитку.

Ціннісний підхід до освіти – це інвестиція в майбутнє. Школа, яка формує не лише знання, а й цінності, виховує не просто освічених, а й відповідальних, доброзичливих громадян, здатних змінювати світ на краще.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицак Н., Ісаєва О. Студенти покоління Z: проблеми освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2020. № 1 (21). С. 64–72. URL: <http://psv.udpu.edu.ua/article/view/210223> (дата звернення: 24.01.2025). DOI: [https://doi.org/10.31499/2307-4914.1\(21\).2020.210223](https://doi.org/10.31499/2307-4914.1(21).2020.210223).
2. Rokeach M. The nature of human values. New York: Free Press. 1973. 438 p. URL: <https://archive.org/details/natureofhumanval00roke/page/n3/mode/2up> (дата звернення: 24.01.2025).
3. Zinchko V., Udovychenko L., Maksymenko A., Gevorgian K., Nesterenko T., Honcharuk V. Project-based learning in the training of future philologists. *Journal of the University of Zulia*. 2021. № 12 (35). P. 134–147. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/rluz/article/view/37045/40217> (дата звернення: 24.01.2025). DOI: <https://doi.org/10.46925//rdluz.35.08>.

Токмань Ганна Леонідівна,
доктор педагогічних наук, професор,
кафедра української і зарубіжної літератури
та методики навчання,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

МЕТОДИКА ШКІЛЬНОГО ПРОЧИТАННЯ СУЧАСНОЇ НЕОАВАНГАРДИСТСЬКОЇ МІЛІТАРНОЇ ПОЕЗІЇ

Наш час висунув нові проблеми навчання української літератури в середній школі. Серед них така: методика шкільного прочитання сучасної неоавангардистської мілітарної поезії. Пропонуємо принципи і шляхи аналізу й інтерпретації віршів цього типу. Екзистенціально-діалогічний підхід до прочитання лірики базується на принципах діалогізму та екзистенціальності.

Вивчення ліричного твору передбачає різноманітні етапи навчальної діяльності, методи, прийоми, технології, форми тощо. Проте ключовим має бути прочитання – у сенсі: аналізування й інтерпретування тексту. Враховуючи специфіку творів, пропонуємо такі методичні шляхи екзистенціально-діалогічного прочитання сучасної неоавангардистської мілітарної поезії: 1) текстуальне проблемне тлумачення твору; 2) ейдетичне тлумачення сітки образів; 3) компаративне тлумачення творів класичної і сучасної мілітарної поезії. Безсумнівно, можуть бути й інші способи дослідження ліричного твору в єдності змісту і форми. Зупинимось на запропонованих нами та наведемо приклади застосування методичних рекомендацій.

Текстуальне проблемне тлумачення твору відбувається шляхом, запропонованим Роланом Бартом: текст ділимо на невеликі частини («лексії»); поступово, від першого до останнього рядка, читаємо («прогулянка текстом») – із зупинками для тлумачення, декодування прихованих смислів. Як приклад, ми напрацювали текстуальний аналіз вірша Ярини Черногуз «[мертвих немає]» [3, с. 112–113]. Наведемо його фрагмент.

Назва твору «[мертвих немає...]» начебто просто potwierджує загальноприйнятту думку про відхід людини із земного простору після смерті – дійсно, мертвих немає поруч з нами. Проте три крапки в кінці назви становлять

загадку. Зацікавимо учнів завданням розгадати загадку крапок у назві вірша Я. Чорногуз. Для цього треба уважно, вдумливо прочитати текст твору.

- Яке уточнення до назви має перший рядок тексту? Поясніть його. «мертвих немає на тім світі», – уточнює назву авторка, розбиваючи міф про існування потойбіччя і перехід у нього душі людини після смерті.

- А де ж тоді вони перебувають за художньо-філософською версією Ярини Чорногуз? Учні читають: «вони б'ються за плечима живих, / кладуть десять ворогів одним махом». Дуже важливо пояснити сенс цих слів, хай читачі інтерпретують значення сюрреалістичної картини, створеної поеткою в художньому хронотопі вірша.

- Як самі загиблі за волю України герої пояснюють свою присутність на землі? Вони «на перекурі між обстрілами / шепочуть живим / смерть – це те, що ми вже пережили / а бачте, ми б'ємося все одно з вами далі». Згадаймо одне з майданівських гасел: «Герої не вмирають!». Авторка ніби продовжує це твердження: не тільки живуть у пам'яті народу, а й допомагають взірцем мужності й хоробрості боротися за свободу тим, хто стане на їхнє місце.

Другий шлях: пообразний. Позаяк сюрреалістична поетика може домінувати у вірші, тож (особливо коли це розлогий верлібр і пройти ним порядково надто довго для уроку й важко для збереження єдності розмислу) доцільно вдатися до ейдетичного тлумачення сітки образів, з яких зіткано вірш. Читаємо досить великі частини тексту, які викликають в уяві певний складний, химерний, надреальний образ, – і запитуємо учнів, що вони уявляють, який сенс у цьому образі. Пропонуємо фрагмент ейдетичного аналізу із зазначенням рис сюрреалізму вірша Я. Чорногуз «[духи лісу і піль]» [3, с. 54–57].

- Який образ ви уявляєте з початкових рядків вірша? Як співвідносите цей образ з реальністю? *«Фронт з'їдає моє серце і моїх товаришів./ З'їдає всі мої слова / та задивляється на решту мого тіла. // У старих міфах розповідається про часи, коли / приходив велетень,/ якому віддавали щомісяця 10-15 найкращих / хлопців і дівчат,/ аби втамувати голод та купити спокій для селища.// Земля сірої зони розкриває періодично свою пащу,/ аби нами втамувати голод війни».*

Це – мілітарна сюрреалістична поезія. Перший надреальний образ, який створює авторка, – образ не війни загалом, а саме образ фронту, ЛБЗ – лінії бойового зіткнення. Фронт асоціюється в поетки з міфічним велетом-канібалом, що пояснюємо смертельною жорстокістю й частотою боїв.

- Яким є наступний образ у вірші? Яка його реальна сутність і художні особливості змалювання? *«Але ворог наш – аж ніяк не велетень./ Він дрібний і бере тільки дрібною великою кількістю / Не дивно, що зло / у старих міфах малювалося як чума,/ як сукупність дрібного у великій кількості,/ як саранча,/ що з'їла весь урожай, як щурі, які небезпечні лиш / тоді, коли їх багато, та нічого не варті поодинці./ Росіє, це і є ти. Багато дрібного у великій кількості».*

Це – образ московії, – скажуть учні. Він відповідає не стільки велетню в міфах, скільки чумі, саранчі, щурам, які спричинювали світові катастрофи, завдяки своїй незчисленній кількості. «сукупність дрібного у великій кількості» – філософська сутність ментальності нації московитів, яка виразно проявилася в сучасній війні. Їхня дрібнота – в аморальності, жорстокості, стадному інстинкті, відсутності власної волі, рабській сутності.

- Чому вірш називається «[духи лісу і піль]»? Як ви розумієте цей міфологічний образ у творі? Учні читають і тлумачать рядки тексту. *«А ми зрослися зі своєю землею кольором одягу,/ шкірою, кров'ю та шляхом життя. Ми схожі / чимось на духів лісу і піль./ Їх часто можна побачити вперше й востаннє».* Після образу московитів поетеса створює образ українців – воїнів на фронті. Відбувається протиставлення чумі, саранчі і щурам (рашистам) – духів лісу і піль (українців). Образ пов'язаний з поняттям земля як Вітчизна, ідеться про нерозривний, тісний, саможертвний зв'язок захисників з Україною.

Ще один шлях прочитання сучасної мілітарної поезії – її компаративний аналіз у зіставленні з класичним твором подібного мотиву. Така методика дасть можливість актуалізувати здобуті раніше знання, засвоїти нові, уявити розвиток рідного письменства. Учителю задає учням параметри для зіставлення – юні

читачі знаходять відповідні рядки в обох віршах, тлумачать їхній смисл і виражальні засоби мови, доходять висновку про спільне й відмінне у творах.

Вважаємо за доцільне провести компаративне тлумачення творів «Ми за життя горіли в пеклі» Євгена Маланюка [2] і «Моє покоління» Павла Вишебаби [1, с. 13]. Їх ріднить образ ліричного героя (Ми) – це покоління вояків, незламне, страдницьке; також у обох віршах є образ довгої страшної війни. П. Вишебаба пише про наш час – російсько-українську війну першої чверті ХХІ століття. У ліриці Є. Маланюка – 1917-1920-ті роки, війна за Українську Державу першої чверті ХХ століття. Мотиви вогню, міцї вояків, гніву до ворогів виражено обома поетами. Мотив вогню: у П. Вишебаби: «Моє покоління пише сльозами й вогнем сторінку» – у Є. Маланюка: «Ми за життя горіли в пеклі»; мотив міцї вояків: «дивіться, які ми вперті, / дивіться, як сміємося прямо в обличчя смерті» (П. Вишебаба) – «О, незнищенна міць огнива!» (Є. Маланюк); ненависті до ворогів: «Дивіться, як ми лютуєм» (П. Вишебаба) – «Кров запеклася чорним гнівом» (Є. Маланюк). Запитаємо учнів, яке значення цих мотивів? Як звучить мотив героїзму, ризику для життя? Яким є культурологічний контекст віршів? Як поети зображують кінець війни? Доходимо висновку: за свободу треба боротися зі зброєю в руках – у цьому сенс віршів-автопортретів поколінь героїв відстанню у 100 років. Отже, тлумачення сучасної неоавангардистської мілітарної лірики має проводитися з урахуванням її філософії та стильової специфіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишебаба П. Тільки не пиши мені про війну. Київ : Вид-во Однієї Книги, 2023. 120 с.
2. Маланюк Є. Ми за життя горіли в пеклі. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=21142> (дата звернення 21.01.2025)
3. Чорногуз Я. «[dasein: оборона присутності]». Київ : Віхола, 2023. 128 с.

Яценко Таміла Олексіївна,
*доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
відділ навчання української мови та літератури,
Інститут педагогіки НАПН України*

НАВЧАННЯ ЛІТЕРАТУРИ В РЕАЛІЯХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

У контексті сучасних освітніх пріоритетів мета шкільного навчання літератури – розвиток компетентних читачів із усталеною потребою читання творів художньої літератури, національно свідомих громадян і патріотів України з гуманістичним світоглядом, здатних висловлювати власну критичну думку про прочитане, застосовувати здобуті предметні знання та вміння в нових навчальних і життєвих ситуаціях.

Концепція змісту сучасної шкільної літературної освіти в реаліях Нової української школи ґрунтується на дидактичних принципах наступності та перспективності в шкільному навчання літератури, відповідності віковим особливостям та особливостям художнього сприймання учнів, поступового ускладнення навчального матеріалу, базується на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного, культурологічного, діяльнісного та інтегрованого підходів, текстоцентричному та читацькоцентричному принципах, що сприятиме послідовному набуттю учнями у процесі адаптаційного та базового предметного циклів навчання предметних знань, наскрізних умінь, розвитку предметної та ключових компетентностей.

В Інституті педагогіки НАПН України підготовлено модельні навчальні програми з української літератури та інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 5–6 класів і 7–9 класів закладів загальної середньої освіти (керівник авторського колективу – Т. Яценко), що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» [1; 2; 3; 4].

Навчання літератури орієнтовано на результативне досягнення визначених в Державному стандарті базової середньої освіти (2020) чотирьох

груп результатів навчання, досягнення яких указує на рівень сформованості в учнів предметної (читацької) і ключових компетентностей.

Навчання літератури в 5–6 класах спрямоване на розвиток в учнів стійкого інтересу до читання художніх творів, удосконалення навички виразного читання, ознайомлення з доступними та цікавими для школярів цієї вікової категорії художніми творами, формування початкового розуміння специфіки мистецтва та літератури як одного із його видів, ознайомлення з деякими відомостями життя і творчість українських письменників, формування елементарних умінь аналізу художніх творів та розуміння художньої сутності образів, ознайомлення з основних теоретико-літературними поняттями, важливими для осмислення ідейно-художнього змісту твору, розвиток усного й писемного мовлення, критичного мислення учнів, збагачення їхнього емоційного світу та формування естетичного смаку.

Модельні навчальні програми з літератури для 5–6 класів побудовані за тематично-жанровим принципом із дотриманням хронологічної послідовності щодо презентації письменницьких персоналій у межах тематичних розділів. Такий принцип є оптимальним щодо розроблення змісту шкільного курсу літератури для учнів-читачів цієї вікової категорії.

На уроках української літератури та інтегрованого курсу літератур для текстуального розгляду в 5–6 класах рекомендовано твори фольклору, української та зарубіжної класики, твори сучасних письменників для читання.

Завдання навчання української літератури та інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 7–9 класах – ознайомлення учнів із високохудожніми творами класичної та сучасної української літератури різних родів і жанрів, мистецьких напрямів і стилів; розвиток художнього сприймання навколишнього світу; формування вмінь аналізувати художні твори з урахуванням їх жанрової специфіки, історичного, мистецького контексту; оволодіння теоретико-літературними поняттями для цілісного осмислення художніх творів; поглиблення вмінь самостійної дослідницької діяльності; розвиток творчих здібностей, усного й писемного мовлення; удосконалення

навичок виразного читання; збагачення емоційного досвіду та естетичного смаку; підвищення рівня загальної культури учнів.

Програму для 7 класу побудовано як логічно обґрунтоване продовження вивчення художніх творів за тематично-жанровим принципом із дотриманням хронологічної послідовності щодо презентації письменницьких персоналій у межах тематичного розділу. Опрацювання навчального матеріалу в 7 класі з його поступовим ускладненням на основі ідейно-тематичних і жанрових зв'язків зумовлено віковими особливостями художнього сприймання.

Рекомендований зміст навчальної програми для 7 класу включає художні твори про історичне минуле України, українську ідентичність, формування характеру та життєві випробування особистості. Запропоновано також детективні, пригодницькі, гумористичні тексти, твори фантастики та фентезі. Для текстуального розгляду рекомендовано твори, що увійшли до «золотого» фонду української класики для читання старшими підлітками та тексти сучасних українських письменників.

У 8 класі вивчення літератури ґрунтується на хронологічно-стильовому принципі з урахуванням жанрово-родової специфіки творів. Передбачено текстуальне вивчення творів у межах розділів «Прадавня Україна в дзеркалі літератури», «Заповідь любові: Біблія та українська література», «Література козацької України», «Українці та кримські татари», «Романтизм в українській літературі», «Реалізм в українській поезії та прозі», «Драматургія ХІХ століття», «Література рідного краю», «Найцікавіше з літературних новинок».

На основі ідейно-тематичного співвідношення запропоновано розгляд класичних художніх творів у проєкції з творами сучасної літератури. Такі тематичні паралелі сприятимуть осягненню конкретної історичної доби та діяльності її відомих представників у сучасних творах. Літературні паралелі простежено також і на жанрово-тематичному рівні.

У курсі літератури для 8–9 класів передбачено ознайомлення зі знаковими творами кримськотатарської літератури як невід'ємної частини українського літературного процесу.

У 9 класі критеріями добору художніх творів, що репрезентують історико-культурні періоди, є відповідність віковим особливостям художнього сприймання старшими підлітками з метою формування загального уявлення про літературний процес в Україні ХХ–ХХІ століть. Виокремлено розділи: «Література модернізму», «Із літератури покоління шістдесятників», «Із кримськотатарської літератури», «Панорама сучасної поезії», «Сучасна молодіжна прози», «Література рідного краю», «Найцікавіше з літературних новинок». Для текстуального розгляду рекомендовано твори української класики, знакові твори кримськотатарської літератури. Завершується курс літератури в 9 класі прозовими творами сучасних українських письменників, рекомендованими саме для цієї вікової категорії читачів, які презентують жанрово-тематичне розмаїття сучасної молодіжної прози.

У контексті актуальних освітніх пріоритетів зміст сучасної шкільної літературної освіти на адаптаційному та базовому предметному циклі навчання орієнтований на розвиток компетентних читачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Модельна навчальна програма «Українська література» 5–6 класи для закладів загальної середньої освіти /автори: Яценко Т. О. та ін. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 64 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/729538/>

2. Модельна навчальна програма «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти; за наук. ред. Т. О. Яценко. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 63 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/729539/>

3. Яценко Т.О., Пахаренко В. І., Слижук О. А., Тригуб І.А. Модельна навчальна програма «Українська література. 7–9 класи» для закладів загальної освіти». Київ: ІМЗО, 2023. 151 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/736211/>

4. Яценко Т.О., Пахаренко В. І., Тригуб І.А., Слижук О. А. Модельна навчальна програма «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти Київ: ІМЗО, 2023. 149 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/736212>

**СЕКЦІЯ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Біла Ілона Василівна,
*здобувач вищої освіти IV року навчання
першого (бакалаврського) рівня,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Вишневська Галина Богданівна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

**СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОГО МЕТОДУ
ДИСКУСІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх студентів. Мова йде про співнавчання (колективне, групове, навчання через працю), де студент і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Сучасний вчитель виступає в ролі організатора процесу, лідера групи. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем, ефективно сприяє формуванню цінностей, навичок і вмінь, створенню атмосфери співпраці, взаємодії.

Мета дослідження: сформулювати продуктивні стратегії використання дискусії як техніки участі в літературній освіті. Розглядали у своїх студіях: Т. Климовець, Ю. Лучко, А. Нагорна, Г. Поліщук, Ю. Трачук.

У навчанні особливе місце займають такі форми, які забезпечують активну участь кожного студента, підвищують авторитет знань та індивідуальну відповідальність за результати навчання. Ці завдання можна успішно вирішити через технологію ігрових форм. В. Безпалько у посібнику «Складові

педагогічної технології» пропонує визначення: «Дискусія (від лат. discussio – дослідження, розгляд) – діалогічний метод творчої діяльності групи осіб, побудований на публічному, відкритому, доброзичливому обговоренні актуального, але спірного питання і спрямований на певний позитивний результат» [1].

Дискусія – діалог не внутрішній, а зовнішній, відкритий. Предметом дискусії не може бути другорядне, випадкове для конкретної аудиторії питання, воно має бути проблемним, важливим у цій ситуації й водночас викликати неоднозначні думки та пропозиції. Справжня дискусія – не суперечка, не з'ясування стосунків, вона передбачає об'єктивне й доброзичливе обговорення питання з обов'язковою повагою як до своїх прихильників, так і до опонентів, з опорою на особистісно-діалогічний стиль спілкування. Тому за результатами дискусії не може бути переможців і переможених. Для дискусії доцільно добирати теми, які безпосередньо торкаються життя здобувачів освіти, відповідають їхньому рівню емоційних реакцій і естетичних потреб. Звичайно, з кожним роком поглиблюючи і розширюючи діапазон творів мистецтва. «Пізнавальні потреби учнів мають бути задоволені одночасно із отриманням естетичного ефекту» [6].

Переваги використання дискусії у навчанні польської літератури вбачаємо у таких аспектах:

1. Розвиток критичного мислення та аналітичних навичок.
2. Формування комунікативної компетентності.
3. Мотивація учнів до активної участі у навчальному процесі.

Як свідчать науково-методичні засади освітньої реформи: «Нова українська школа (далі – НУШ) розбудовується на цінностях. При цьому варто враховувати, що мета й зміст виховання мають безпосередній вплив на здійснення освітнього процесу та сприяють оволодінню особистістю системою цінностей, виробленню в неї ціннісного ставлення до сьогодення, до навколишнього середовища» [5]. Ціннісні орієнтації формуються у процесі засвоєння людиною певного соціального досвіду і проявляються в її

переконаваннях, інтересах. «Як наслідок – саме цінності є фундаментом освіти та умовою формування людини та суспільства, як у своїй професійній, так і повсякденній діяльності» [4].

Навчання й виховання особистості через цінності допомагають створити ефективне навчальне середовище, що підвищує рівень навчальних досягнень, розвиває навички спілкування і взаємодії учнів, які зберігаються впродовж усього життя. «Позитивну атмосферу співробітництва формують учителі в школі та батьки вдома, адже вони і є носіями цінностей» [3].

Виховний процес у НУШ є невід’ємною частиною освітнього середовища: «він базується на певній системі цінностей:

- загальнолюдські (добро, правда, чесність, гідність, справедливість);
- національні (патріотизм, почуття національної гідності, честі тощо);
- громадянські (права і свобода людини, поваги до законів, їх дотримання);
- сімейні (повага до старших, допомоги молодшим тощо);
- особистісні (які мають значення для людини, визначають риси характеру,
- поведінку, стиль життя)» [5].

Якщо взяти до уваги компетентності НУШ (наведені вище), які мають отримувати учні, то переваги дискусії абсолютно співпадають з ними. Сучасні діти чітко хочуть відстоювати свою думку. На уроках польської літератури в одному класі ми можемо спостерігати різні думки і ствердження щодо одного і того ж персонажа. Таким чином, виховуючи у дітях загальнолюдські та особистісні цінності, ми можемо використати дискусію.

Пропонуємо зразок уроку польської літератури (із використанням дискусії), який було проведено у школі №28, м. Тернопіль, де навчається 1330 дітей у 44 класах. Заклад активно впроваджує інноваційні методи навчання. Дисципліна «Друга іноземна: польська» вивчається у 20-ти класах старшої школи по 2 навчальних години на тиждень. Педагогічний колектив

використовує авторську 200-бальну систему оцінювання знань учнів, яка допомагає об'єктивніше атестувати навчальні досягнення.

Отже, пропонуємо наступні етапи:

I. Вступне слово вчителя.

1. Оголошення теми.

Визначення теми дискусії, наголошення на її важливості для глибокого розуміння твору або певних аспектів літературної проблематики (допомагає окреслити рамки бесіди й залучити учнів до активного обговорення). Дослідження моральних дилем, що стоять перед головним героєм, спроба зрозуміти, наскільки виправданими є його дії.

2. Контекст і актуалізація.

Для кращого занурення пригадуємо ключові моменти твору, пов'язані з обговорюваними питаннями. Різні аспекти життя автора, історичні обставини написання твору, паралелі між подіями тексту й сучасністю. Цікаво було подумати, як описана ситуація співвідноситься з проблемами, актуальними сьогодні. Чи змінилися суспільні уявлення про моральність і відповідальність з часів написання твору?

3. Мотивація до участі.

Для стимулювання інтересу вчитель може ставити риторичні чи провокативні запитання, що спонукають до роздумів. Наприклад: уявіть себе на місці головного героя. Як би ви вчинили? Чи виправдовує благородна мета спірні методи досягнення?

4. Правила дискусії.

Перед початком важливо озвучити правила обговорення, щоб створити комфортне середовище. Працюємо за алгоритмом:

- Говорити по черзі, не перебиваючи інших.
- Уважно слухати думки співрозмовників.
- Уникати особистих коментарів або образ.
- Підкріплювати свої висловлювання прикладами з тексту чи чіткою логікою міркувань.

II. Основна частина передбачає кілька етапів.

1. Обговорення ключових питань.

Учні діляться своїми думками щодо поставлених проблемних питань. Приклади тем для обговорення: чи можна вважати головного героя егоїстом у його прагненні захищати власні інтереси? Які риси характеру героя найбільше впливають на його рішення?

2. Форми організації обговорення можуть бути різними залежно від цілей уроку:

- Фронтальна дискусія, де всі учні беруть участь у загальному діалозі.
- Робота в групах, коли учасники об'єднуються для обговорення різних аспектів теми і презентують свої підсумки для всієї групи.
- Рольова гра, під час якої учні відстоюють позиції персонажів твору, захищаючи їхній світогляд і рішення.

3. Аргументація.

Учням важливо підкріплювати свої думки фактами з тексту та логічними висновками, саме це дозволяє краще зрозуміти мотивацію персонажів і оцінити їхні вчинки з різних позицій. Якщо аргументи звучать недостатньо глибоко, вчитель може ставити додаткові запитання: що дає вам підстави так вважати? Чим підтверджується це у творі? Чи є альтернативна точка зору?

4. Активне слухання.

Під час дискусії вчитель відіграє роль нейтрального модератора, сприяючи активності учнів та систематизуючи їхні думки, якщо це необхідно. Наприклад: цікава думка, а як ви гадаєте, чи всі персонажі повністю погоджувалися з такою точкою зору?

III. Проблематизація.

Щоб заглибити учнів у обговорення, вчитель може піднімати складні питання, що викликають різноманітні інтерпретації. Наприклад: як змінюється ваше ставлення до героя, якщо він суперечить сам собі? Чи свідчать його дії про внутрішню силу чи про слабкість?

Відзначимо, що використання дискусії на уроках польської літератури допомагає підвищити ентузіазм та інтерес учнів до вивчення літературних творів. Такий підхід розвиває в учнів критичне мислення, навички спілкування та креативність, а також створює сприятливе середовище для глибшого розуміння літературних текстів, формує позитивне ставлення до польської літературної спадщини та сучасних творів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько В. Складові педагогічної технології. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%B5%D0%BD%D0%BF%20%D1%80%D1%83%D0%B4%D1%8C/page16.html (дата звернення: 12.01.2025).
2. Головенко Л. О. Сутність інтерактивного навчання. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень*: зб. наук. пр. 2019. Вип. 11 (14). С. 12–15
3. Малахова І. І. Сучасні принципи виховання особистості через інноваційні технології в умовах НУШ. *Інноваційні практики наукової освіти*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, 2022. С. 625–630.
4. Хорошков М. М. Літературні дискусії другої половини XIX ст. як спосіб генерування нових мистецьких ідей. *Вісник Маріупольського державного університету*: зб. наук. пр. Сер.: Філологія. Вип. 6. Маріуполь, 2012. С. 95–101.
5. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/PresentasiaRoman-Stesichin.pdf> (дата звернення: 25.01.2025).
6. Музика Н. А., Назарчук Д. Р., Бартків О. С. Дискусія як метод естетичного виховання школярів. *The latest opportunities for learning, broadcasting and social development*: зб. матеріалів доповідей учасників «European conference». Graz, Austria, 2024. С. 240–244.

Боднар Алла Андріївна,
 здобувач вищої освіти II року навчання
 першого (бакалаврського) рівня,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник:
Лабашук Оксана Василівна,
 доктор філологічних наук, професор,
 кафедра української та зарубіжної літератури і
 методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка

ОПОВІДАННЯ ПРО ВІЙНУ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ЯК ЗАСІБ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧНІВ 5-6 КЛАСУ

Десять років російсько-української війни сформували нові реалії життя українців. Діти особливо гостро відчують зміни у їх звичному житті, внаслідок чого мають підвищену тривожність через втрату відчуття безпеки, часто пригнічений або, навпаки, збуджений емоційний стан. Адже війну не сховаєш від дітей, про неї не промовчиш: ця трагедія торкнулася кожної української сім'ї. Дорослим необхідно знайти потрібні, зрозумілі для певного віку слова, щоб пояснити дитині, що відбувається, заспокоїти її, створити відчуття захищеності. Література про війну для дітей, творці якої дбайливо працюють над кожним словом, враховуючи вікові та психологічні особливості юних читачів, стає добрим помічником.

Отже, метою цієї літературознавчої розвідки є показати, які художні засоби використовують сучасні українські автори, котрі пишуть на військову тематику, щоб зробити твір доступним для учнів середнього шкільного віку, водночас уникаючи їх травматизації.

Матеріалом для дослідження слугують оповідання українських письменниць Оксани Давидової «Розвідник Дніпро та його геройський пес Трофей» та Майї Ключової «Джин всемогутній».

Художні твори допомагають пережити дітям воєнний досвід або пов'язані з ним травматичні події. Однак вибір тексту, пропонованого дитині, має бути зваженим, як і саме його читання чи переказування, що здатне і заспокоїти, й,

навпаки, підсилити її негативний емоційний стан. Серед прозових жанрів, рекомендованих для прочитання дітям, чільне місце відведемо оповіданням, що належить до невеликого за обсягом епосу, і тому може допомогти дитині краще сконцентруватися на творі, не дозволить їй втратити увагу. «Невеликі розміри оповідання вимагають нерозгалуженого, як правило, однолінійного, чіткого за побудовою сюжету. Характери показані здебільшого у сформованому вигляді. Описів мало, вони стислі, лаконічні» [4, с. 509].

Задля мінімізації отриманих дітьми через війну психологічних травм письменники використовують численні літературні засоби, які роблять можливим говорити про війну, але не акцентувати на травмі від війни, серед них: введення у канву твору елементів фантастики, екскурсів у минуле, гумористичних фраз та ситуацій, використання образів тварин.

Талановита дитяча письменниця Оксана Давидова оповіданням «Розвідник Дніпро та його геройський пес Трофей» зуміла змалювати героїчні будні українських воїнів у зворушливо-цікавому для дітей сюжеті. Щасливий фінал у творах для дітей надзвичайно важливий: він створює відчуття перемоги добра над злом, а отже – й захищеності від усього злого. Улюбленим дітьми персонажем, що наділений надзвичайними рисами характеру та здібностями, є супергерой. У творах для дітей українських письменників образ супергероя наділений не тільки винятковими рисами, він також обов'язково залишає собі те, що притаманне звичайній людині. Розвідник Дніпро та пес Трофей своїми вчинками нагадують супергероїв: вони є справжніми друзями, котрі завжди прийдуть на допомогу, безстрашні перед ворогами. Дітям важливо буде побачити, що не чарівна паличка рятує героїв, а такі життєві цінності, як відвага, сила духу, вірна дружба. Лексика твору створює тло воєнного часу: «Дякую, сержанте, за гарну службу! Дані саме ті, що нам потрібні!», «Ми – розвідники!», «...почулися вигуки, а потім автоматні черги», «Молодці, розвідники. Гарного «язика» привели», «А потім почався бій». Однак навіть повідомлення про поранення розвідника не встигає отримати в уяві дитини свого кривавого забарвлення, тому що після фрази: «Дніпра на ношах вантажили у медичну машину», авторка зміщує акцент на «щось брудно-руде» в командирових руках, яке поривається їхати разом з товаришем. У цьому переваги малої прози про війну для дітей: швидка зміна подій, яка не дає

можливості дитині отримати психологічну травму через перенасиченість емоціями, а одразу ж відносить юного читача до щасливого фіналу. Зробивши стрижнем твору історію про песика, авторка зменшила відчуття напруги від розвитку сюжету на воєнну тематику. Вживання простих слів, простих речень робить синтаксис твору прийнятним до розуміння дитячою аудиторією: «Що там? Може, почулося? Знову! Прислухалися – вчулося тихе скавучання. Тихе і жалісне» [1, с.12].

Майя Ключова в оповіданні «Джин всемогутній» створює особливий наратив: дівчина під час війни може бути волонтером, добровольцем, перевершити чоловіків відвагою, винахідливістю, а разом із тим – залишитися ніжною красунею, котра збирає польові квіти на букетик після того, як виявила і допомогла знищити розвідувальну групу ворога. Дітям не складно зрозуміти, як сонячні зайчики від люстерка можуть привертати увагу воїнів і попереджати їх про допомогу. Така дещо гумористична ситуація «закриває» собою напругу від передчуття зустрічі віч-на-віч героїні із ворогом. А легка іронія від побратимів у запитанні, чи зібраний все-таки букетик квітів, бажання мати який і вивело дівчину на ворогів, підкреслює, що війна – це також і постійний спогад про мирне життя та мрія, щоб воно якнайшвидше повернулося. Цікаво також буде юним читачам дізнатися одну з таємниць природи: птахи замовкають, коли неподалік них з'являються люди, і цим попереджають про небезпеку. Діти отримують розуміння: не одна відважна тваринка, а ціле птаство – на сторожі проти ворога. Невипадково й розлоге дерево трапляється на шляху «Джина всемогутнього» й допомагає сховатися у своїй густій кроні (і попередження птахів, й схрон у дереві певним чином нагадують чарівні події із казки, що особливо зрозуміле й звичне для дітей). Вживання експресивно забарвленої лексики через контраст підкреслює риси характеру героїні: «дитятко», «бісеня», «дівчатка», «хлопчур». Цю ж функцію має введений на початку твору короткий екскурс в минуле – у дитинство непосидючої дівчини, і, як бачимо, хороброго воїна: «Роки спливали, я подорослішала, але те бісеня в мені нікуди не ділося» [2, с.10].

З метою уникнення психологічної травми від прочитання літературних творів про війну, психологиня Світлана Ройз радить: «Коли читаємо книжки про героїв і довго проживаємо певну історію, потім треба обов'язково зробити

екологічну практику й роз'єднатися з героєм. Коли ми закриваємо книгу, то виходимо з її світу з розумінням: світ книги – це світ книги, а я виходжу у своє реальне життя» [3, с.11]. Існує практика: закрити книгу, якщо вона підвищує рівень тривожності, і все – негатив залишився на сторінках, в реальності його немає. Після прочитання й обговорення з дітьми творів про війну варто наголосити, що завдяки героям реальним, котрі щодня самовіддано захищають кожного українця, ми відчуваємося у безпеці. І дитина чітко усвідомлює – вона тут, поруч з дорослим, і хоча у країні війна, але вона перебуває у безпеці. Загалом, читання творів про війну дещо дистанціює дитину від зображених у них подій, а створений дорослим процес «виходу у реальне життя» також мінімізує можливість виникнення психологічної травми від змісту прочитаного твору.

Тож художні твори безперечно допомагають дітям у подоланні отриманих через війну психологічних травм. Єдина заувага – обираючи тексти, керівникам дитячого читання все ж доцільно спершу познайомитися з рекомендаціями психологів, що і як говорити дітям про війну. Тим паче – сьогодні ми навіть маємо бібліографію книг, адаптованих для маленького читача, у яких виваженим використанням літературних засобів митці розповідають про війну, разом із тим створюючи відчуття захищеності та емоційної рівноваги. Екскурси в минуле, вживання гумористичних фраз, створення комічних ситуацій, введення у текст образів тварин є далеко не вичерпною кількістю таких засобів, їх існує достатньо для формування літератури психологічної рівноваги дітей, що постраждали через війну, читанням художньої літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давидова О. Розвідник Дніпро та геройський пес Трофей. Героям слава! Розповіді для дітей про героїв фронту і тилу. Київ: Мамине сонечко, 2015. С. 10–15 .
2. Ключова М. Джин всемогутній. Героям слава! Розповіді для дітей про героїв фронту і тилу. Київ: Мамине сонечко, 2016. С. 10–11.
3. Літературознавчий словник-довідник. Київ: ВЦ «Академія». 2007. 752 с.
4. Ройз С. Психологічні настанови (тези з циклу вебінарів «Як говорити з дітьми про війну»). Живі письменники. Як говорити з дітьми про війну та мир. Посібник. Київ: 2023. С. 8–11.

Колеснік Анна Юрїївна

*здобувач вищої освіти I року навчання
другого (магістерського) рівня,*

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Науковий керівник:

Дмитренко Вікторія Ігорівна,

доктор філологічних наук, професор,

*директор навчально-наукового інституту філології і журналістики,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ВИВЧЕННЯ МІФОЛОГЕМИ САДУ В РОМАНІ ФРЕНСІС БЕРНЕТ «ТАЄМНИЙ САД»

Роман Френсіс Годгсон Бернет «Таємний сад» – один із найбільш знакових творів дитячої літератури, що розкриває потужну символіку Саду як місця зцілення, відродження та гармонії. Міфологема саду, яка присутня в багатьох культурах і літературних традиціях, у цьому творі виступає ключовим елементом, через який розкриваються теми відновлення, самопізнання та духовного зростання. Символіка саду втілює гармонію, єдність із природою, а також перехід від хаосу до порядку. У християнській традиції сад Едем є місцем первісної чистоти та духовної цілісності. Подібні образи можна знайти і в інших культурах: у персидських міфах про райські сади, у східних традиціях дзен-садів, що символізують внутрішню гармонію.

Описи природи, здійснені Бернет, створюють атмосферу таємничості й водночас спокою. Сад змінюється разом із внутрішніми трансформаціями героїв: спочатку він здається холодним і покинутим, а згодом наповнюється життям і красою. Цей прийом дозволяє читачеві глибше відчувати емоційний стан персонажів і побачити зв'язок природи й людини.

Роман має глибокі сенси, які розкриваються не одразу. Головна героїня, Мері Леннокс, проходить очищення душі й розуму, коли її життя змінюється. Звичайно, привід для цього зовсім не радісний, але, якщо б не смерть її батьків, то вона залишилася б такою грубою, черствою та пихатою. Життя в Мінссельтвейті додало не лише рум'янцю на щоках, а й подарувало барви життю: «В Індії вона завжди потерпала від надмірної спеки, почувалася надто кволою і слабкою, щоби перейматись бодай чимось. А тут у Мері прокинулася

цікавість до нового – їй захотілось перейняти. І ще вона почувалась менш «навпаки», ніж раніше, – хоча й сама до пуття не знала, чому це так» [1, с.88].

Усі в маєтку мовчали про закинутий Сад покійної місис, адже, як потім довідалась героїня, вона у ньому загинула. Арчибальд Крейвен наказав закрити Сад, а ключ від нього закопати глибоко в землю, щоб більше ніхто не зміг туди зайти. Але, як ми бачимо згодом, Мері потребує пояснень, хоче знати більше не тільки про маєток із сотнею кімнат, а й про Сад. Прогулюючись, вона блукала доріжками, оглядаючи усе й усіх навколо. Одного разу дівчинка познайомилась із садівником та його другом вільшанкою. Бен Безерстаф став її натхненником і поводитирем у таємний світ. Цікавість захопила дівчину, а тому вона почала пошуки Саду.

Відкриття саду стає для неї відправною точкою до змін: міс Леннокс починає доглядати за рослинами, взаємодіяти з природою і людьми, що сприяє її емоційному й фізичному зціленню: «Яка ж я рада, що він живець! Я так хочу, щоб усі вони були живцями! Давай походимо садом і порахуємо, скільки тут живців» [1, с. 133].

Важливим є і сам процес роботи в Саду. У ньому герої знаходять радість, мету і почуття причетності до чогось значущого. Сад стає місцем, де відбувається їхня взаємодія, з'являється дружба і спільна мета, що ще більше посилює символіку спільної праці для досягнення гармонії: «Діти нахиляли свої спрагли вражень юні носи до землі й принохувалися, як вона пахне подихом весни. Вони скопували ґрунт, тягнули бур'яни й притишено сміялись...» [1, с. 205].

Мері Леннокс, така самотня по приїзду в будинок дядька, знаходить односторонній, яким, як вона думала сама, ніколи не зможе сподобатись. Відкриваючи таємницю Саду Дікену, брату покоївки Марти, а потім Коліну, синові дядька Арчибальда Крейвена, навіть не підозрює, що дає жагу жити і насолоджуватись світом не тільки собі.

Сад має терапевтичний вплив на інших персонажів, особливо на Коліна, який вважає себе важко хворим і приреченим. Взаємодія з природою в Саду допомагає Коліну подолати психологічні бар'єри і відновити віру у власні сили. Відновлення Саду стає метафорою внутрішнього зцілення героїв. Лише слова опису настільки вражають прикутого до ліжка Коліна, що він бажає жити, але його турбує горб, який має з'явитись. Коли хлопець за допомогою друзів

потрапив у Сад, нестримав слів і сказав: «Я видужаю! Я неодмінно видужаю! – вигукнув він. – Мері! Дікене! Я буду здоровий! І житиму вічно!» [1, с. 274].

Отже, символіка саду у творі Френсіс Бернет робить твір актуальним сьогодні, коли питання гармонії людини з природою набувають нових значень. У контексті сучасних дослідженнях твір є своєрідним нагадуванням проте, що життя в гармонії з природою, сприяє зціленню, особливо в умовах стресу та урбанізації. У цьому вбачаємо універсальність символіки саду у творі. У наступних дослідженнях плануємо розширити аналіз символіки роману «Таємний сад» і загалом творчості Ф. Бернет.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернет Ф. Таємний сад / Переклад з англійської В. Левицької. Київ: Країна Мрій, 2014. 384 с.

Котис Софія Василівна,
здобувач вищої освіти IV року навчання
першого (бакалаврського) рівня,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник:
Лабащук Оксана Василівна,
доктор філологічних наук, професор,
кафедра української та зарубіжної літератури і
методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ГАЇВКИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СТУДЕНТІВ ФАХОВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

Український фольклор є невід’ємною частиною національної культури, що відіграє важливу роль у формуванні ідентичності нашого народу. Володимир Гнатюк (1871-1926), публікуючи на початку XX століття свій визначний збірник гаївок [2], уже в першому реченні вступної статті підкреслив: «Гаївки – це окремий жанр обрядових пісень, хоча й нечисельний за кількістю, але важливий завдяки своєму складу, змісту та мелодіям» [1, с. 1].

Гаївки належать до найдавніших форм української народної обрядової поезії, які зберегли свою життєздатність до сьогодні. Це засвідчується не лише стійкістю традицій у народному середовищі, але й їхньою здатністю до постійного оновлення, адаптації та створення нових варіацій. Протягом майже двох століть, починаючи від перших записів гаївок і до сьогодні, було накопичено великий обсяг матеріалів, що дає можливість здійснювати порівняльний аналіз численних варіантів з різних регіонів і часових періодів. Навіть у сучасних варіантах гаївок можна побачити цікаву еволюцію їхніх змістових складових, які в часи підготовки публікації збірника В. Гнатюка лише починали набувати форму, або ж виникли пізніше, що свідчить про безперервний процес розвитку цієї унікальної частини нашої культурної спадщини [3, с. 144].

Гаївки, як важливий елемент української обрядової культури, відіграють значну роль у формуванні національної ідентичності, особливо серед молоді. Їхня унікальність полягає у здатності поєднувати автентичні традиції з сучасними формами виконання, що дозволяє інтегрувати їх у культурне та освітнє життя. У контексті педагогічних коледжів гаївки стають не лише засобом збереження народної спадщини, а й потужним інструментом виховання патріотизму та духовності.

Особливу увагу заслуговує використання гаївок у педагогічному процесі. У Чортківському гуманітарно-педагогічному коледжі імені Олександра Барвінського гаївки стали основою для творчих проєктів, які спрямовані на дослідження, збереження та популяризацію народних традицій [4].

На першому етапі студентам було запропоновано провести польові дослідження у своїй рідній місцевості, де вони мали можливість зануритися в глибину народної традиції через вивчення гаївок. Завдання полягало в зборі текстів та мелодій цих обрядових пісень, які виконували старші члени родини – бабусі, мами, або інші носії місцевих фольклорних традицій. Це дозволяло не лише фіксувати тексти, а й зберігати автентичні мелодії, які багато в чому формують неповторність регіональних варіантів гаївок.

Особлива увага була приділена документуванню унікальних мовних особливостей та символіки, що відображають культурні коди кожного регіону. Важливою частиною дослідження стала ідентифікація фольклорних елементів, що залишаються незмінними, а також аналіз змін, яких зазнають тексти та мелодії через час. Цей аспект дослідження забезпечує збереження автентичності, що є неоціненною цінністю для нащадків.

Під час збору матеріалу студенти мали можливість не тільки зібрати фольклорні тексти, але й усвідомити важливість культурної спадщини. Гаївки, як складова частина обрядової поезії, мають глибоке символічне значення, яке відображає взаємозв'язок людини з природою, ритмами життя і святами. Це особливо актуально в умовах сьогодення, коли Україна переживає період великих змін. Збір гаївок, а також їх аналіз, сприяє зміцненню національної ідентичності, розумінню коренів, що допомагають зберегти стійкість духу нації.

Збираючи матеріал, студенти не лише долучаються до відродження традицій, але й активно сприяють процесу збереження культурної спадщини, що є важливим аспектом в умовах сучасних реалій України. Збереження цієї спадщини стає важливим етапом у розвитку національної свідомості, особливо в контексті боротьби за незалежність і відновлення національної єдності.

На другому етапі реалізації проєкту студенти разом із викладачами зуміли впровадити дух традицій в сучасну реальність, адаптуючи зібрані гаївки до формату масових заходів. Завдання полягало в тому, щоб зберегти автентичність гаївок, не втрачаючи їхнього символічного змісту, але зробити їх актуальними і зрозумілими для молоді. Важливо, що цей процес дозволив інтегрувати гаївки у великий культурний контекст масових заходів, де кожен присутній відчував би зв'язок із нашими коренями. Цей етап роботи мав не лише освітній, але й глибокий патріотичний аспект. Виконання гаївок в оновленому форматі не просто дарує святкову атмосферу, а дозволяє кожному учаснику відчути себе частиною великої нації, що зберігає свої традиції навіть у найскладніші часи. Усе це було покликано зміцнювати національну гордість,

підтримувати дух єдності серед українців та глибше усвідомлювати важливість нашої культурної спадщини для майбутнього країни.

Проект активно залучив студентів коледжу до виконання гаївок, що стало не тільки чудовою можливістю для розвитку їх творчих здібностей, а й глибоким процесом культурного виховання. Спостерігаючи за передачею культурних цінностей від старших до молодших, студенти мали можливість усвідомити, наскільки важливі національні традиції для формування духовної ідентичності кожної людини та розвитку суспільства. Залучення до цього процесу сприяло формуванню у молоді почуття гордості за власну культуру, історію і майбутнє України. Це свято стало яскравим нагадуванням того, як важливо зберігати і примножувати народні традиції. Вони є не лише важливою частиною культурної спадщини, а й потужним інструментом для виховання гідності, патріотизму і національної свідомості серед молоді. У цей складний для нашої країни час, коли ми боремося за свою свободу та незалежність, кожен виступ, кожна гаївка стали не тільки святковим дійством, але й виразом нашої стійкості та непереможності.

Така діяльність дозволяє майбутнім педагогам не тільки засвоїти традиції, але й навчитися інтегрувати культурні елементи у навчальний процес, що є надзвичайно важливим у їхній подальшій професійній діяльності. Для майбутніх педагогів важливо усвідомити, як організовувати культурні заходи, які сприяють формуванню національної свідомості серед учнів. Студенти, залучені до адаптації гаївок і хореографічного оформлення, отримали безцінний досвід роботи в команді, розвитку творчих здібностей та навичок організації масових заходів. Це є необхідною складовою майбутньої педагогічної діяльності, адже вчителі не лише навчають, а й повинні бути культурними наставниками для учнів, передаючи їм важливість традицій, виховуючи у них почуття патріотизму і глибокої поваги до рідної культури.

Збереження національних традицій через виконання гаївок має глибокий педагогічний сенс: студенти, які є майбутніми вчителями, отримують можливість передати ці знання своїм учням. Виховання національної свідомості

та патріотизму, знання рідної культури є основою формування нації, здатної до розвитку і збереження своєї ідентичності в умовах глобалізації та культурних викликів. Цей процес має ключове значення для педагогів, оскільки вони стають не лише передавачами знань, але й активними носіями культурних ідей, які формують майбутнє нашої держави.

Залучення студентів фахових педагогічних коледжів до активної участі в дослідженні та виконанні гаївок сприяє розвитку їхнього патріотичного духу, усвідомлення культурної значущості традицій, а також допомагає формувати стійке почуття гордості за свою країну. Окрім того, така діяльність активно сприяє збереженню автентичності української культури, забезпечуючи її передачу від старшого покоління до молодших, що є важливим етапом у вихованні відповідальних громадян з чітким національним самоусвідомленням.

Включення гаївок у навчальний процес педагогічних коледжів допомагає студентам не тільки вивчати народні традиції, а й інтегрувати ці знання в майбутню професійну діяльність. Педагоги, які виростають на основі таких проєктів, здатні не лише передавати знання, а й активно впливати на формування національної свідомості своїх учнів. Це, у свою чергу, допомагає створити покоління, яке буде вірно своїй культурній спадщині та готове долати виклики сучасного світу, зберігаючи при цьому глибокий зв'язок з рідною землею, її традиціями та історією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнатюк В. Гаївки. У *Матеріали до української етнології*. Львів: Накладом НТШ. (Т. 12, с. 1–15). 1909 р.
2. Гнатюк В. Гаївки. Мелодії схопив на фонограф Й. Роздольський, списав Філ. Колесса. *Матеріали до української етнології*. Львів: Накладом НТШ. (Т. 12, с. 267–100). 1909 р.
3. Голубець О. Гаївки в дослідженні Володимира Гнатюка. *Наукові записки. Серія: Літературознавство*. 2001. Вип. Х. С.141–146.
4. Котис С. У педколеджі гаївки оживають! YouTube. URL: <https://youtu.be/oSL5dtMffY8>

Кріль Софія Ігорівна
*здобувач вищої освіти I року навчання
другого (магістерського) рівня,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Грицак Наталія Русланівна,
*доктор педагогічних наук,
кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української та зарубіжної літератур і
методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

РОЛЬ ПРАДАВНИХ УКРАЇНСЬКИХ МІФІВ У ФОРМУВАННІ СВІТОГЛЯДУ ШКОЛЯРІВ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ ДАРИ КОРНІЙ)

Міфологія – тип народної творчості, який в естетичній формі виражає сучасні уявлення про світ, природні та суспільні явища. Головною темою міфології є протистояння добра і зла, порядку і хаосу. Міфи сприяли створенню фольклору й наповнювали романи образами, символами й темами. Вивчення міфологічних творів є важливою частиною навчальної програми української літератури. Міфічні історії із захоплюючими сюжетами та чарівними істотами не лише розширюють кругозір учнів, але й сприяють розвитку їхньої уяви. Міфи наповнені важливими моральними уроками, які допомагають учням сформувати уявлення про добро і зло, справедливість і відповідальність.

Незважаючи на фантастичний характер, вони містять глибокий зміст, який можна пов'язати з реальними подіями та проблемами повсяденного життя. Та насамперед, вони тісно пов'язані з віруваннями, звичаями та традиціями українського народу. Вивчаючи їх, учні пізнають свою культуру, відчують зв'язок з минулим, виховують почуття гордості за свій народ.

У міфології природа і людина пов'язані один з одним як спосіб розуміння реальності світу. Світ сприймається через людей і навпаки, тому міф не можна вважати примітивною формою науки чи філософії, а тим більше чистою вигадкою. Українська письменниця Дара Корній зображує цей взаємозв'язок у своїй творчості. Вивчаючи твори Дари Корній, школярі відкриють для себе

багато дивовижних істот, які відображають уяву наших предків: мудрих лісових богів, чарівних мавок, могутніх водянників та багатьох інших міфологічних створінь. Важливо, що автор не лише описує міфічних істот, а й розкриває їх роль у житті людини. Крім того, автор також ставить ряд цікавих запитань для учнів, заохочуючи їх аналізувати та інтерпретувати прочитане, сприяючи розвитку критичного мислення, уяви та творчості.

У 6 класі учні продовжують захоплюючу подорож у світ міфів. Автори підручника «Література українська та зарубіжна» 6 клас (Яценко Т.О., Пахаренко В.І., Тригуб І.А., Слижук О. А.) пропонують рубрики: «Мовна скарбничка», «Поміркуй!», «У колі мистецтва», «Читай і досліджуй» та «Літературознавчий клуб», які перетворюють навчання на захопливе дослідження української міфології. Школярі дізнаються про створення світу, боротьбу добра і зла, а також розгадують таємниці українських орнаментів за допомогою QR-кодів. Це не просто читання підручника, а справжня подорож у глибини української культури.

Під час ознайомлення із праукраїнськими міфами сучасної письменниці Дари Корній, автори звертають увагу на чарівну істоту – Польовика, сина землі, володаря-охоронця полів. Як зазначають автори підручника, це: «маленький чепурненький дідок, у якого шкіра чорна, наче земля» [1]. Завдання з рубрики «Поміркуй!» спонукають учнів глибше зануритися в образ Польовика, поміркувати про його сили та можливі наслідки його гніву. Рубрика «Літературознавчий клуб» запрошує учнів не лише ознайомитися з життям сучасної української письменниці, але й стати справжніми дослідниками української міфології. За допомогою QR-кодів, учні можуть зануритися у світ чарівних істот, створений Дарою Корній, переглянувши яскраві буктрейлери та захопливі відеопрезентації. Завершує цей розділ, рубрика «Підсумуй!», учні матимуть змогу узагальнити, повторити набуті знання про поняття «міф», про сучасну письменницю Дару Корній, про обряди у які вірили наші предки.

Отже, із підручника «Література українська та зарубіжна» 6 клас (Яценко Т.О., Пахаренко В.І., Тригуб І.А., Слижук О. А.) учні ознайомлюються із прадавньою українською міфологією, давньогрецькою міфологією та давньоукраїнські міфи української письменниці Дари Корній. За допомогою

різноманітних рубрик учні мають змогу систематизувати набуті знання та прочитати цікаві відомості про міфи.

Розгляньмо наступний підручник «Українська література 6 клас» (О. Калинич, С. Дячок), у якому учні ознайомлюються з українськими міфами Дари Корній. Перш ніж ознайомитися із міфами, автори підручника подають коротку біографію письменниці: «Творчість Дари Корній доступна і цікава як дітям, так і дорослим. Вона вплітає у свої твори дохристиянську міфологію» [2, с.23]. За допомогою QR- коду, школярі можуть дізнатися більше про творчість Дари Корній, а також про звичаї українського народу, про календарні обряди та звичаї наших предків. Рубрика «Світлячок» дає змогу ознайомитися із інформацією про обряди та звичаї українського народу, а також закріпити знання про праукраїнські міфи. Вивчення давньої української міфології у шкільних підручниках є важливим етапом у формуванні національної самосвідомості учнів. Через міфи розкриваються погляди предків на світ, природу, богів та міфічних істот. Глибше ознайомлення з прадавньою українською літературою допомагає розвивати критичне мислення, аналітичні здібності та вміння працювати з текстом. Знайомство з творами інших народів світу не лише розширює світогляд учнів, а й виховує повагу до різноманітності культур та формує толерантність. Підручники відкривають перед нами дивовижний світ міфів, які намагалися пояснити таємниці природи. Вивчаючи міфологію, ми ніби здійснюємо подорож у часі, дізнаючись про світогляд наших предків. Це допомагає нам краще зрозуміти, як люди мислили колись і як формувалася наша культура. У посібнику передбачено різні етапи роботи з художніми текстами. Їх розпізнавання та розуміння відбувається на етапі першого читання і поглиблюється в процесі аналітико-синтетичної роботи. Оскільки художня література є основною складовою підручників з української літератури, школярі спочатку читатимуть художні твори, а потім матимуть можливість ознайомитися з біографічними відомостями про автора та матеріалом про його творчість.

Отже, вивчення кожної теми починається з художнього твору, представленого в повній або скороченій формі. Водночас QR- коди містять посилання на онлайн-джерела, включаючи повні тексти, щоб стимулювати потребу учнів користуватися традиційними бібліотечними фондами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яценко Т.О., Пахаренко В.І., Тригуб І.А., Слижук О. А. Література (українська та зарубіжна) підручник інтегрованого курсу для 6 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Київ: Видавничий дім «Освіта», 2023. 243 с.
2. Калинич О., Дячок С. Українська література: підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль: Астон, 2023. 304 с.

Маланій Анастасія,
здобувач вищої освіти II року навчання
першого (бакалаврського) рівня,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник:
Лабашук Оксана Василівна,
доктор філологічних наук, професор,
кафедра української та зарубіжної літератур і
методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ШЛЯХ ДО САМОПІЗНАННЯ ГЕРОЯ У РОМАНІ І. ПАВЛЮКА

«Я БАЧУ, ВАС ЦІКАВИТЬ ПІТЬМА»

Роман Іларіона Павлюка «Я бачу, вас цікавить пільма» – один із найпопулярніших серед споживачів українського ринку, особливо молоді. Книга увійшла до короткого списку премії «Книга року ВВС – 2020» та очолила топ продажів «Видавництва Старого Лева» у 2023 році. За даними журналу «Forbes Ukraine», у видавництва купили понад 100 000 примірників психологічного трилера, що стало рекордом серед продажів дорослої літератури. Хоч роман і відносять до категорії літератури для дорослих, він викликав неабияку цікавість серед підлітків та юнацтва. У період підліткового та юнацького етапу життя в людини активно формується усвідомлення свого «Я». У цьому віці важливе місце посідають процеси самопізнання, самовизначення, пошуки цінностей та сенсів. Е. Огар зазначає: «Особливу потребу сучасний підліток відчуває у творах так званої екзистенційної літератури, де йшлося про багатозначність сутності

людини, сенс її буття і призначення, про віру і релігію. Його цікавить і проблема смерті...» [1, с. 112]. Сюжет роману «Я бачу, вас цікавить п'ятьма» побудований на протистоянні добра і зла, діалоги персонажів сповнені філософськими роздумами про такі цінності, як віра, любов, про межу між хорошим та поганим, намаганням зрозуміти, чому люди коять зло, тощо. Головний герой, Андрій Гайстер, який майже втратив сенс свого існування, містичним чином опиняється у селищі, що насправді є уособленням пекла, куди жителі потрапили за скоєні гріхи; він змушений заглянути у найтемніші куточки людської свідомості, щоб віднайти втрачену надію для життя. Саме тому цей текст і приваблює юних читачів, адже в ньому вони знаходять усі потрібні речі для пізнання себе і світу, саме тут вони мають можливість зануритись у п'ятьма разом з головним героєм, щоб віднайти світло у собі.

Текст чудово виконуватиме виховну функцію на уроках позакласного читання. Аналіз пройденого шляху головного героя навчить учнів брати відповідальність за свої рішення та вчинки. Андрій Гайстер спочатку постає як людина, що зневірилась у цінності життя, він втратив віру у значимість своїх дій. «І вся принадність у тому, що нічого виправити не можна!», – стверджував він [2, с. 144]. Його найбільшим гріхом стають зневіра та байдужість, через які і потрапляє у пекло – Буськів Сад. Вибратися із села йому вдасться лише тоді, коли кримінальний психолог пропрацьовує свій гріх, приймаючи рішення врятувати загублену дівчинку. Виявляється, що насправді зло ніколи не буває відносним, як це міг думати Андрій. Перевізник Харитон зазначає, що «добро і зло – це дещо абсолютне, як світло і темрява» [2, с. 146], а людина лише створює виправдання, щоб заперечити відповідальність за свій вибір. Бо зрештою у всіх настане момент усвідомлення того, що вони завжди «чудово відали, що творили» [2, с. 154]. Наслідки коєння інших гріхів можна простежити в історіях самих жителів Буськового Саду: дільничого Суботи, що уособлює ненаситність, Арсена з надмірним гнівом, надто заздрісного Захара Науменка та інших.

Окрім цього, у романі помітний посил важливості саморозвитку. «Мистецтвом треба цікавитися!», – говорить лікар Євген Павлович, що зрештою виявився самим Звіром [2, с. 178]. Недостатня освіченість Андрія завадила йому одразу розгадати підказки у розслідуванні, що сповільнило

процес ведення справи. Не дарма автор на початку вказує факт відсутності книжок у його кімнаті: «Ще були два стільці, на одному з яких охайно складене те, що він скинув перед сном, книжковий стелаж, де замість книжок лежали рівні стосики Андрюхиного одягу...» [2, с. 83]. Самі персонажі – демони потойбіччя – у своїх розмовах неодноразово різними алюзіями натякали Андрієві, куди насправді той прямує, проте кримінальний психолог так і не зміг зрозуміти. В один з таких моментів нерозуміння Харитон іронічно запитує його: «Не читали?» [2, с. 132].

Роман Іларіона Павлюка має високий ступінь інтертекстуальності. Це дозволить вчителю направити увагу учнів на інші літературні твори. Автор побудував твір доступним для прочитання навіть без розуміння усіх алюзій, проте їхній аналіз допоможе краще зануритись у роман та побачити його глибші рівні. Наприклад, сама структура роману вже відсилає нас до «Божественної комедії» Данте Аліг'єрі. Текст складається із трьох частин: «Пояс Каїна», «Місто Діт» та «Лімб». У поемі Данте Аліг'єрі пояс Каїна належить до найнижчого кола пекла. У ньому караються ті грішники, що зрадили своїх рідних. Вони змушені потерпати від вічного холоду, що символізує відсутність родинного тепла та любові. У першій частині роману ми знайомимось із Андрієм Гайстром як з людиною, що залишилась без рідних: батько та сестра померли у дитинстві, нещодавно відбувся похорон матері, вагітну Алісу він сам покинув, а та згодом скоїла самогубство – значною мірою через його байдужість. У другій частині події розгортаються у селищі Буськів Сад, що безпосередньо є українською версією міста Діт. У ньому головний герой зустрічає жителів, кожен з яких уособлює один смертний гріх. Селище також патрулюють демони – сліпий бармен та черниця, що їздять на червоному «ягуарі». У третій частині під назвою «Лімб» головною подією стає порятунок маленької Наді, що загубилась у катакомбах цукрового заводу. Вона стає уособленням недоношеної дитини Аліси, яка залишилась у реанімації після її самогубства. В «Божественній комедії» Лімб – перше коло пекла, у якому знаходяться добродушні язичники й нехрещені немовлята. Окрім цього, в тексті є багато алюзій на мітологію, зокрема давньогрецьку та фінську. Наприклад, ім'я та зовнішність перевізника – Харитон Еребович та червоний плащ на ньому – уже посиляють нас до образу Харона, що переправляє душі покійників

у підземне царство, беручи за плату грецький обол. Також знаходимо алюзії на «Алісу в Країні Див» Льюїса Керолла (наприклад, коли дівчинка у потязі читає книгу «Як правильно читати «Алісу в країні чудес»») та «Сяйво» Стівена Кінга, коли Андрій заселяється в однойменний готель, де відбуваються дивні речі.

У тексті присутній посил на фольклорну традицію. Спосіб зображення у романі нечистої сили – демонів та жителів потойбіччя – притаманний неказковій прозі. Вони, на перший погляд, мають вигляд звичайнісінької людини, проте їх видають спочатку непомітні, дивні деталі. Наприклад, очі в бармена цілком чорні, а черницю можна розпізнати за нудотно-кислим запахом гнилих фруктів та надміру холодним дотиком. У одному з епізодів, коли Захар Науменко заходить до мера Павла Тупогуба, першому на момент ввижається, «що замість обличчя в мера – кишка кишить могильна хробачня, а єдині риси, які можна було вирізнити під цією живою мошкаркою, – це провали очниць» [2, с. 383]. Зображені птахи, що символізують людські душі, також належать до фольклорних уявлень про світ. Майже кожен персонаж має свого птаха: Христинина душа втілюється у вівсянці, Гала асоціює себе із серпокрильцем, у грудях Павла Борисовича сидить велика синиця, а Віталік Субота, уявляючи себе мудрим вороном, насправді є полохливим індиком. Тут також присутнє давнє вірування, що птахи, які відлітають у вирій, – це людські душі, що потрапляють у рай. Під час похорону матері Андрій зустрічає дівчинку, що запитус: «Вона тепер у вирії?». На його заперечення дівчинка продовжує: «Просто люди туди потрапляють, а птахи – відлітають. І повертаються...» [2, с.19]. І вже в одному з розділів наприкінці роману, де описується, як вівсянка спостерігає за іншими душами, автор нам нагадує про це: «Вона вперто опиралася сильним висхідним потокам, що прагнули занести її у височінь – туди, куди птахи відлітають, а люди, як ми пам'ятаємо, потрапляють. Якщо, звісно, заробили. Якщо заробили...» [2, с. 526]. Не варто й забувати те, що прізвище Андрія – Гайстер – це одна з діалектних назв лелеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Огар Е. Особливості читацької поведінки сучасних підлітків. *Вісник Дніпропетровського ун-ту. Соціальні комунікації. Літературознавство*. 2008. № 1. С. 109–114.
2. Павлюк І. Я бачу вас цікавить п'ятьма. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 664 с.

Нестерчук Катерина Миколаївна,
*магістр середньої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Лановик Мар'яна Богданівна,
*доктор філологічних наук, професор,
кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ «НЕДООКРЕСЛЕНИХ МІСЦЬ» У ДРАМАХ КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ. НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ТВОРЧИЙ ДІАЛОГ ІЗ ТЕКСТОМ

Згідно з модельною навчальною програмою «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (2023 р.), одним із завдань вивчення зарубіжної літератури в основній школі є «розширити особистісний культурно-естетичний тезаурус учнів на основі набутих знань про художню літературу світу, практичних умінь і навичок сприймання, аналізу, інтерпретації, дослідження художніх творів зарубіжних письменників від давнини до сучасності, а також у процесі творчого діалогу із художніми текстами і відповідними медіатекстами» [3, с. 7]. Це по-особливого актуально в контексті вивчення драматургії кінця ХІХ – початку ХХ ст., де «недоокреслені місця», лакуни на різних рівнях твору, недовомленість і багатозначність створюють простір для творчої взаємодії учнів із текстом.

Як відомо, на межі ХІХ-ХХ ст. виникли так звана «нова драма» (Г. Ібсен, Г. Гауптманн), «символістська драма» (М. Метерлінк), «драма ідей» (Б. Шоу), що не лише активно запозичили поетику модернізму, а й стали важливими чинниками її формування. У «новій драмі» набули розвитку риси художньої системи символізму, імпресіонізму, експресіонізму, авангардизму та екзистенціалізму. У середині ХХ ст. європейська драма розвивалася у двох нових напрямках: «театр абсурду» (Е. Йонеско, С. Беккет, Ф. Аррабаль) та «епічний театр» (Б. Брехт). Ці явища поставили під сумнів актуальність традиційної драматичної структури, порушивши її основоположні принципи.

Зрештою, зміст і форма драми кінця XX – початку XXI ст. стали помітно дискретними та фрагментарними, що є ознакою її non-finito.

Мета праці полягає у виявленні лакун у драматичних творах кінця XIX – початку XX ст., які вивчаються на уроках зарубіжної літератури в 9 класі, та розробці методичних рекомендацій щодо інтерпретації «недоокреслених місць» учнями як творчого діалогу з текстом.

На думку дослідників, зокрема Олександри Вісич, Василя Костюка, Умберто Еко, Романа Інгардена та інших, концепція незавершеності та усвідомлення значної ролі читача у формуванні завершальних сенсів, а саме шляхом заповнення «порожніх місць» у тексті, є домінантними характеристиками художньої системи non-finito, що «тракується не як окремий прийом або факт незакінченості твору, а тип художнього мислення, що інтенсифікувався на зламі XIX – XX ст. та остаточно утвердився в постмодерну епоху» [1, с. 164]. Однак варто зазначити, що вчені, які студіювали модерну і постмодерну культуру, підкреслювали наступність естетики non-finito, вбачаючи «її зв'язок із практикою майстрів стародавніх культур, Ренесансу та Нового часу, а також мистецтвом Сходу, де, за словами німецького естета Генріха Лютцелера, митець навмисно лише натякає і не надає закінчених форм предметам» [1, с. 30].

Яскравими прикладами драматичних творів кінця XIX – початку XX ст., які втілюють риси лакуарності на різних рівнях, є соціально-психологічна п'єса Генріка Ібсена «Ляльковий дім» [2] і «драма ідей» Бернарда Шоу «Пігмаліон» [4]. У згаданій вище навчальній програмі із зарубіжної літератури ці твори запропоновано вивчати в 9 класі, коли учні активно формують власні цінності та моральні орієнтири, проєктують «емоційно-чуттєвий досвід персонажів художніх текстів/медіатекстів на власну поведінку, переконання, ставлення та цінності» [3, с. 86].

На нашу думку, драма «Ляльковий дім» є багатограним дослідженням суспільних норм, особистої ідентичності та гендерних ролей із численними прогалинами та замовчуваннями. Ці навмисні лакуни змушують читачів / глядачів активно «завершувати» текст, заповнюючи їх власними інтерпретаціями. Найбільш очевидний прояв non-finito твору – це відкритий фінал: рішення Нори залишити свого чоловіка Торвальда та дітей змушує

реципієнта бути невпевненим щодо її майбутнього. Таким чином, під час структурного аналізу п'єси доцільно залучити дев'ятикласників до творчого діалогу з текстом, провівши фронтальне опитування про те, яким могло би бути завершення драми, та чи вдалося би Норі знайти незалежність і самореалізацію або суспільні морально-етичні норми не дозволили б їй це зробити.

Окрім того, «недоокреслені місця» у творі простежуємо на персонажному рівні: Г. Ібсен створює персонажів зі складними мотиваціями, багато з яких залишаються невисловленими або частково прихованими. Наприклад, наполегливість Гельмара щодо збереження зовнішнього «лялькового» вигляду Нори та контролю над жінкою лише певною мірою виправдана його роллю в суспільстві. Внутрішня незахищеність і емоційна вразливість чоловіка дещо окреслюються, але не повністю досліджуються. Вважаємо, що ця проблема в аналізованій драмі могла би бути основою мозкового штурму на уроці зарубіжної літератури, що стосувався би тлумачення учнями підтекстових елементів. Також цікавим завданням для школярів буде уявити себе в ролі персонажів і написати монологи, які розкривають їхні приховані мотиви.

Слід наголосити на тому, що в п'єсі порушено, але не вирішено питання про гендерні ролі та суспільні очікування від жінок, яке є доречним для дискусії з дев'ятикласниками в контексті проблемно-тематичного аналізу драми «Ляльковий дім». П'єса демонструє фрагментарну картину патріархального суспільства, де такі жінки, як Нора, змушені вибирати між самопожертвою та самоствердженням. Це підкреслює конфлікт між суспільними обов'язками та особистими бажаннями, залишаючи поза увагою те, як суспільство може пристосуватися до таких прагнень або протистояти їм. Хоч автор критикує моральне лицемірство свого часу, але він утримується від прописування рішень чи чітких моральних тверджень. Відмова Нори від сім'ї викликає етичні питання щодо її обов'язків матері та дружини, але Г. Ібсен навмисно уникає давати остаточні відповіді.

Риси *non-finito* акумулює і «драма ідей» Бернарда Шоу, зокрема п'єса «Пігмаліон», лакуни в тексті якої знаходимо на сюжетно-композиційному, персонажному, наративному та інших рівнях.

Щодо структури аналізованого твору, то незавершеність проявляється у відкритому фіналі, який залишає чимало питань нерозв'язаними. До прикладу,

автор не дає чіткої відповіді на головне запитання про подальшу долю Лайзи Дулитл та Генрі Гігінса. Персонажі не досягають остаточного порозуміння, відкритий фінал дає змогу читачеві самостійно уявити розвиток їхніх стосунків. На уроці зарубіжної літератури учні можуть «дозавершити» п'єсу, втіливши свої інтерпретації в інсценізаціях.

На рівні персонажів лакунарність простежується в їхній неоднозначності та динамічності, що по-особливому помітно в розвитку образу Лайзи Дулитл. Чи стала вона дійсно леді, чи це лише зовнішня зміна? Вочевидь, вона сама цього до кінця не розуміє. На нашу думку, це варто обговорити з дев'ятикласниками, запропонувавши їм на одному з етапів уроку інтерактивну гру «Дебати». Для цього потрібно поділити школярів на дві групи, які аргументуватимуть свої думки: перша група вважає, що Лайза стала справжньою леді, а друга – переконує в тому, що внутрішньо Лайза залишилась квіткаркою.

На наративному рівні *non-finito* драми «Пігмаліон» виявляється в іронічному підтексті й недомовленості. Б. Шоу уникає однозначних відповідей на соціальні та моральні питання, які порушуються у творі. Наприклад, дискусії про соціальні ролі, класові відмінності та місце людини в суспільстві залишаються відкритими для інтерпретацій. Автор спонукає реципієнта до роздумів: чи має людина право змінювати іншу, і чи приносить ця зміна щастя. Вважаємо, що доречним завданням для учнів буде проінтерпретувати зазначену лакуну під час написання есе на тему: «Трансформація особистості Лайзи Дулитл як шлях до щастя чи до внутрішнього конфлікту?».

Отже, художня система *non-finito* реалізується в соціально-психологічній п'єсі «Ляльковий дім» Г. Ібсена та «драмі ідей» «Пігмаліон» Б. Шоу на різних рівнях. Під час вивчення драматургії кінця XIX – початку XX ст. на уроках зарубіжної літератури в 9 класі аналіз «недоокреслених місць» у зазначених п'єсах залучає учнів до співтворчості шляхом заповнення лакун власними інтерпретаціями, розширює простір для творчого діалогу з текстом, що й сприяє досягненню мети вивчення зарубіжної літератури в школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вісич О. Естетика нон-фініто в творчості Лесі Українки: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.06 – теорія літератури. ВНУ ім. Лесі Українки. Луцьк, 2010. 188 с.

2. Ібсен Г. Ляльковий дім; Дика каяка: п'єси. Пер. з норв. Вероніки Гладкої, Катерини Корякіної. Київ: Знання, 2016. 207 с.
3. Ніколенко О., Ісаєва О., Клименко Ж. та ін. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. Рекомендовано наказом Міністерства освіти і науки України від 10 жовтня 2023 року № 1226. 103 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5-9.klas/Movno-literat.osv.hal/Zar.lit.5-9-kl.Nikolenko.ta.in.28.12.2023.pdf> (дата звернення: 16.01.2025)
4. Шоу Б. Вибрані твори: пер. з англ. За ред. О. Мокровольського. Т. II. Київ: ФОРМ Жупанський, 2009. 461 с.

Осташук Тетяна Віталіївна,
здобувач вищої освіти IV року навчання
першого (бакалаврського) рівня,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник:
Грицак Наталія Русланівна,
доктор педагогічних наук,
кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ЛІТЕРАТУРИ

Особа педагога завжди асоціюється із безперервним прагненням до вдосконалення, що ґрунтується на постійній праці, спрямованій на освоєння нових методів і досягнення якісно нового рівня в професійній діяльності. Вивчення інформаційного контенту, який педагоги поширюють через власні сторінки у соціальних медіа, демонструє, що значна частина матеріалів є безпосередньо пов'язаною з професійною тематикою, що вказує на

систематичний інтерес до саморозвитку. Така тенденція підтверджує важливість соціальних медіа як інструменту неформального професійного навчання, що сприяє підвищенню кваліфікації та актуалізації педагогічних знань.

У сучасній науковій літературі існує понад п'ятдесят різних підходів до визначення терміну «соціальні медіа», що свідчить про багатогранність і складність цього явища в умовах інформаційного суспільства. Одним із найдетальніших і найпоширеніших визначень є формулювання, запропоноване А. Капланом та М. Хейнлайном. Вони розглядають соціальні медіа як сукупність інтернет-додатків, які базуються на ідеологічних і технологічних засадах Web 2.0 та забезпечують користувачам можливість створювати контент і обмінюватися ним [5]. Такий підхід дає змогу розкрити специфіку соціальних медіа не лише як технологічного явища, але й як потужного комунікативного інструменту.

Аналіз низки досліджень, проведених сучасними вченими [3, 4], виявив багатогранність функцій соціальних медіа, які не обмежуються лише інформаційно-просвітницьким чи розважальним впливом. Медіа значною мірою сприяють формуванню світоглядних уявлень, впливають на суспільні та культурні цінності, а також задають нові моделі поведінки. Зокрема, медіа стають не лише джерелом інформації, але й простором, де відбувається взаємодія соціальних, культурних і когнітивних факторів.

До соціальних медіа належать різноманітні платформи, які можна класифікувати на три основні групи: соціальні мережі (Facebook, Twitter), блоги (наприклад, WordPress) та контент-хостинги (YouTube, Instagram). Основні характеристики соціальних медіа – оперативність, інтерактивність, мультимедійність, гіпертекстуальність і доступність – обумовили їх стрімке поширення як серед індивідуальних користувачів, так і в професійних колах. Особливу цінність ці платформи набувають у педагогічному середовищі, де їх активно використовують для досягнення освітніх і виховних цілей. Учителі літератури, зокрема, застосовують соціальні медіа як інструмент для створення

інтерактивних блогів, публікації навчальних матеріалів, запису освітніх відео та налагодження комунікації з учнями й колегами.

На думку І. Даньківа, у період карантину український ринок Edtech пропонував різноманітні цифрові інструменти, однак більшість вчителів віддавали перевагу загальнодоступним платформам, наприклад, соціальним мережам. Такі ресурси стали основним каналом комунікації між педагогами й учнями. Відповідно до даних Офісу освітнього омбудсмена, 94% учителів використовували Viber для обміну інформацією щодо навчальних завдань. Різке зростання використання соцмереж під час пандемії підтвердило тенденцію до їхньої інтеграції у навчальний процес ще до початку карантинних заходів [1]. Однак широке використання соціальних мереж у навчанні має і негативні аспекти, зокрема підвищення ризику зіткнення з кібербулінгом, секстингом, грумінгом і сексторшеном. За результатами досліджень Дитячого фонду ООН, близько третини українських підлітків ставали жертвами булінгу в Інтернеті, переважно через Facebook та Instagram.

На основі аналізу наукових праць Г. Онкович і В. Осадчого було визначено ключові функції, які виконують освітні соціальні медіа в професійній діяльності педагогів. Репрезентативна функція сприяє демонстрації власних досягнень, що дозволяє вчителям презентувати результати своєї роботи та професійні здобутки. Інформативна функція полягає у поширенні актуальних освітніх новин, а також у забезпеченні доступу до інноваційних методів навчання. Комунікативна функція передбачає налагодження взаємодії між колегами, учнями та їхніми батьками, створюючи платформу для обміну досвідом і координації навчального процесу. Соціалізаційна функція дозволяє учасникам освітнього середовища почуватися частиною єдиного простору, а рефлексійна функція сприяє самоаналізу, формуванню образу успішного професіонала та підвищенню рівня самовдосконалення. Окрім цього, психотерапевтична функція надає можливість для емоційної підтримки, що виявляється через обмін враженнями та висловлення думок [3, 4].

Використання соціальних мереж у навчальному процесі пропонує чимало переваг. Простота інтерфейсу та популярність платформ серед широкої аудиторії сприяють їх швидкій інтеграції в освітній простір, що дозволяє уникати тривалого періоду адаптації до нових умов. Такий підхід забезпечує формування неформальної комунікації між учасниками навчального процесу, що, своєю чергою, сприяє розвитку особистісно орієнтованого навчання. Інтерактивний потенціал соціальних мереж розширює межі освітньої діяльності, надаючи можливість продовжувати навчання поза традиційними аудиторними заняттями. Використання сучасних інструментів, таких як форуми, віртуальні навчальні групи та технології Wiki, дозволяє створювати спільний навчальний контент, заохочуючи студентів до самостійного пізнання та активної участі у навчальному процесі.

Водночас науковці наголошують на певних проблемах, що супроводжують інтеграцію соціальних мереж у навчання. Зокрема, недостатня мотивація педагогів, обмеженість їхніх ІКТ-компетенцій та значний обсяг трудовитрат, пов'язаних із організацією навчального процесу, створюють певні труднощі. Крім того, обмежений доступ до соціальних мереж у навчальних закладах, а також ризики, пов'язані з неконтрольованим впливом інформації, можуть знижувати ефективність використання цих інструментів [1].

Досвід освітніх соціальних мереж, таких як платформа HUMAN, показав, що створення закритих спільнот, доступ до яких обмежений учасниками освітнього процесу, дозволяє мінімізувати ризики й оптимізувати використання медіа для навчальних цілей. Переваги таких мереж включають можливість індивідуальних консультацій, подолання психологічних бар'єрів у спілкуванні та запровадження системи бонусів для стимулювання активності. У підсумку такі платформи сприяють підвищенню якості навчання, поліпшенню взаємодії між викладачами й студентами та розвитку спільної творчості [1].

На сторінках груп, подібних до «Методичні родзинки уроків зарубіжної літератури», регулярно з'являються новини, пов'язані з викладанням

літератури, методичні розробки, презентації, а також ідеї для інтерактивних завдань. Учителі зарубіжної літератури активно використовують ці ресурси, наприклад, створюють сторінки від імені літературних персонажів або авторів, підбирають цитати, аналізують текстові матеріали та виконують творчі завдання [2].

Таким чином, соціальні медіа відіграють ключову роль у професійному розвитку педагогів, сприяючи обміну досвідом, підвищенню мотивації та вдосконаленню методик викладання. Їхня інтеграція в освітній процес відкриває широкі перспективи для взаємодії й творчості, але водночас потребує обережного й усвідомленого використання для уникнення ризиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даньків І. Сучасний учитель у соціальних мережах. Навчально-методичний посібник. *Освітні тренди професійного розвитку педагогічних працівників в умовах неформальної освіти*. Ужгород: комунальний заклад «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Ужгородської міської ради, 2021. С. 170-178
2. Мельник А. О. Роль соціальних медіа у професійному розвитку вчителя зарубіжної літератури. *Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції* (30 листопада 2023 року). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 128–131
3. Онкович А. Д. , Боголюбова М. М. Нове в медіаосвіті: мовно-педагогічна блогідиактика. *Інновації та традиції у мовній підготовці іноземних студентів: тези доповідей міжнародного науково-практичного семінару*. Харків: Видавництво Іванченка І. С., 2018. 336 с. С.195-199.
4. Осадчий В. В. Мережеві співтовариства як засіб удосконалення професійної підготовки вчителів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2010. №4 (18). URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/download/1328/1343/>
5. Kaplan A., Haenlein M. Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media, *Business Horizons*, 2019. 53 (1), С. 59-68. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0007681309001232>

Роздайбіда Юлія
*здобувач вищої освіти I року навчання
 другого (магістерського) рівня,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Лановик Мар'яна Богданівна,
*доктор філологічних наук, професор,
 кафедра української та зарубіжної літератур
 і методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

ВИВЧЕННЯ СПЕЦИФІКИ УКРАЇНСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ)

Модернізм як літературна течія став важливим етапом розвитку української культури кінця XIX – початку XX століття.

Вивчення українського модернізму, зокрема творчості Ольги Кобилянської у школі, є актуальним, оскільки сприяє формуванню культурної ідентичності, національної свідомості та естетичного смаку учнів. Її твори порушують теми гендерної рівності, свободи особистості та духовних цінностей, що залишаються важливими у сучасному суспільстві. Такий підхід інтегрує літературу, історію та мистецтво, розвиваючи критичне мислення й гуманістичний світогляд молоді.

Модернізм характеризується відходом від традиційних форм та канонів реалізму й натуралізму, експериментаторством із формою та змістом, зосередженістю на внутрішньому світі людини, її психологічних переживаннях та суб'єктивному сприйнятті дійсності.

Модерністи прагнули до оновлення літературної мови, використовували суміжні прийоми символізму, імпресіонізму, сюрреалізму та інші художні засоби для відображення складності та багатогранності сучасного світу.

Український модернізм як літературна течія став переломним моментом у формуванні новітніх естетичних ідей, зосереджених на внутрішньому світі людини, символіці та соціальних конфліктах, а твори Ольги Кобилянської

стали ідеальним матеріалом для вивчення специфіки модернізму у шкільному середовищі.

Вивчення модернізму в літературі сприяє ознайомленню учнів з основними цінностями світового мистецтва, розширює їхні знання в галузі естетики та формує гуманістичні переконання.

У шкільному курсі української літератури модернізм вивчається поетапно, зважаючи на вікові особливості учнів та рівень їхньої підготовки до аналізу складних літературних феноменів. Творчість Ольги Кобилянської посідає чільне місце у навчальній програмі.

У середній школі (7-9 класи) учні опановують базові концепції модернізму через інтегровані мистецькі дисципліни. При аналізі важливо звертати увагу на взаємозв'язок між різними видами мистецтва модерністської та постмодерністської епох, що розвивають навички художньо-образного мислення.

Творчість Ольги Кобилянської («Valse melancolique» і «Impromptu phantasie») досліджують у контексті українського модернізму. Досліджуваний вплив європейської культури та фемінізму на формування її світогляду, а також її новаторські пошуки в прозі та роль у розвитку раннього модернізму. При цьому звертають увагу на теми краси вільної душі й аристократизму в новелах, враховуючи історичний та культурний контекст написання твору, зокрема тогочасні дискусії про жіночу емансипацію, роль жінки в суспільстві та її право на самореалізацію.

Важливо підкреслити автобіографічний характер новели, адже багато рис основного персонажа перегукуються з особистістю самої Ольги Кобилянської. Героїня відчуває внутрішній конфлікт між своїми прагненнями до незалежності та тиском суспільних норм.

Вивчення новели «Impromptu phantasie» сприяє розвитку в учнів навичок аналізу літературного тексту, критичного мислення, формуванню естетичних смаків та розумінню важливих соціальних та психологічних проблем.

Новела «Valse melancolique» зосереджується на дослідженні долі трьох жінок-інтелектуалок, їхніх прагнень до самореалізації в мистецтві та конфлікту з тогочасним суспільством.

При аналізі творчості слід розкривати проблеми жіночої самотності, незрозуміння та пошуку гармонії через призму музики, що символізує емоційний стан героїнь. Учні досліджують психологічні портрети Марти, Ганни та Софії, звертаючи увагу на символічне значення деталей та багатство мови Кобилянської, що відображає епоху модернізму та неоромантизму.

Ці ж теми в іншому художньому втіленні, розробляли й інші представники українського модернізму, зокрема Леся Українка, яка у своїй поезії та драматургії акцентувала на інтелектуальній свободі жінки та її праві на творчість, та Михайло Коцюбинський, який у своїх творах досліджував внутрішній світ людини в контексті соціальних та природних явищ.

Модернізм прагнув створити образ «нової людини» – інтелектуальної, сильної, здатної до самостійного мислення та дії. Цей мотив присутній у творах усіх трьох письменників.

Вивчення модернізму в новелах Ольги Кобилянської передбачає комплексний підхід, що охоплює аналіз психологізму та індивідуалізму в зображенні персонажів, дослідження нових тем та проблем, таких як емансипація та відчуження, а також вивчення характерних художніх засобів, як символізм та імпресіонізм. Такий підхід дає змогу сформувати в учнів цілісне уявлення про модерністські тенденції в українській літературі кінця XIX – початку XX століття.

Важливим засобом реалізації міжмистецької взаємодії у шкільному курсі української літератури для старших класів є підручники української літератури (рівень стандарту) для 10 і 11 класів, підготовлені авторським колективом Інституту педагогіки НАПН України (Українська література (рівень стандарту), 2018; Українська література (рівень стандарту), 2019).

Навчальний процес передбачає застосування міждисциплінарного підходу, що полягає у компаративному аналізі досліджуваних текстів з творами визнаних європейських авторів, таких як Франц Кафка. Цей метод дозволяє розглядати літературні твори в ширшому контексті, встановлюючи зв'язки з іншими галузями знань, такими як історія, філософія, мистецтво та ін. Порівняння з творчістю іноземних авторів рекомендовано з метою виявити спільні та відмінні риси в розвитку європейського модернізму.

Як зауважила Яценко: «Поглиблення в учнів інтерпретаційних умінь аналізу літературного твору засобами різних видів мистецтва – це процес цілісного сприймання твору, що передбачає встановлення зв'язків як усередині літературного твору, так і в контексті літературного процесу, художньої культури певної доби, та усвідомлення цих зв'язків як діалогу митця зі світом, читача з митцем, а через нього – з іншою культурою, з іншим буттям» [4, с. 18].

Задля стимулювання креативного мислення та поглибленого засвоєння матеріалу слід використовувати творчі методи, як-от створення асоціативних карт та виконання письмових робіт, що базуються на текстах письменників-модерністів. Створення асоціативних карт сприяє візуалізації зв'язків між різними елементами тексту, а письмові роботи формують в учнів цілісне висловлення думок та ідей.

Ольга Кобилянська як одна з найяскравіших представниць цього напрямку у своїй творчості показувала теми жіночої емансипації, конфлікту особистості з суспільством та моральних проблем. Вона по-новаторськи підійшла до розвитку української прози, збагативши її психологізмом та глибоким аналізом людської душі. Її доробок є важливим внеском у становлення модерністської української літератури.

Отже, вивчення модернізму, зокрема творчості Ольги Кобилянської, у шкільному курсі української літератури є надзвичайно важливим. Воно не лише знайомить учнів з одним з найяскравіших періодів розвитку світової та української літератури, а й сприяє розвитку їхнього критичного мислення, естетичного смаку, розуміння складних психологічних та соціальних проблем. Аналіз творів Кобилянської в контексті модернізму дозволяє учням усвідомити значення індивідуальності, важливість самовираження та пошуку власного місця у світі. Міждисциплінарний підхід та компаративний аналіз з творами європейських авторів розширює світогляд учнів та формує цілісне уявлення про культурний контекст епохи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи (рівень стандарту). Авторський колектив: Р.В. Мовчан, С.Р. Молочко, Д.І. Дроздовський, Л.Т. Коваленко, А.М. Фасоля, В.І. Цимбалюк. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, 2018. 45 с.

2. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти, авт. А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко та ін. Київ : Пед. думка, 2018. 192 с.

3. Українська література (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / авт. А. Фасоля, Т. Яценко, В. Уліщенко та ін. Київ : Оріон, 2019. 240 с.

4. Яценко Т. О., Тригуб І. А. Шедеври модернізму: вивчення української і зарубіжної літератури у мистецькому контексті: програма спецкурсу. Тернопіль : Підручники і посібники, 2018. 68 с.

5. Яценко Т. О., Шевченко З. О. Художня література в контексті світової культури : метод. посіб. Київ : Пед. думка, 2012. 136 с.

Ткачук Анастасія Павлівна,
здобувач вищої освіти II року навчання
першого (бакалаврського) рівня,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник:
Лабашук Оксана Василівна,
доктор філологічних наук, професор,
кафедра української та зарубіжної літератур і
методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ПОХОВАННЯ ПОЛЕГЛИХ І ВШАНУВАННЯ ВОЇНІВ ЯК СКЛADOVA ЧАСТИНА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Національно-патріотичне виховання є ключовим елементом формування громадянської свідомості. Воно охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на виховання любові до Батьківщини, поваги до її історії, культури та героїчного минулого. У контексті сучасної України це набуває особливого значення, адже наша держава продовжує боротьбу за свою незалежність,

територіальну цілісність та національну ідентичність. Цей процес не обмежується лише школами чи університетами – він є частиною життя кожного громадянина. Виховання патріотизму відбувається через збереження історичної пам'яті, популяризацію героїчних подвигів наших співвітчизників і активну громадську діяльність. Особливо важливо, щоб ці ідеї передавалися молодому поколінню, яке формує майбутнє країни.

У сучасному світі, коли Україна змушена протистояти військовій агресії, національно-патріотичне виховання виходить за межі освітніх програм, стаючи складовою державної політики та громадянського суспільства. Воно об'єднує громадян навколо спільних цінностей, сприяє збереженню національної єдності та формує покоління, здатне захищати свою країну і примножувати її здобутки.

Одним із найважливіших аспектів національно-патріотичного виховання є вшанування пам'яті полеглих героїв, які віддали своє життя за свободу та незалежність України. Такі традиції є важливими не лише як спосіб збереження історичної пам'яті, але й як потужний виховний інструмент, що впливає на моральні цінності суспільства. Шана до загиблих героїв – це не просто данина поваги, це спосіб формування почуття відповідальності перед тими, хто жертвував своїм життям за майбутнє України. Це виховує у молодого покоління гордість за свою країну, усвідомлення важливості захисту її свободи та незалежності.

У багатьох регіонах України традиції вшанування героїв набули особливого значення. Наприклад, місто Кіцмань у Чернівецькій області є яскравим прикладом того, як місцеві громади можуть активно зберігати і передавати ці традиції наступним поколінням. Кіцмань – це невелике, але надзвичайно активне місто, яке демонструє приклад того, як місцеві ініціативи можуть стати важливою складовою національно-патріотичного виховання. Щороку в місті проводяться численні заходи, присвячені пам'яті полеглих воїнів. Особливо урочисто відзначають День захисників і захисниць України, День Незалежності та роковини важливих історичних подій. Мешканці міста збираються на центральній площі або біля меморіалів, щоб віддати шану тим, хто загинув, борючись за свободу України.

Ці заходи включають виступи місцевих діячів культури, виконання Державного гімну України та хвилину мовчання. На центральному кладовищі

міста розташовані могили героїв, де регулярно проводяться панахиди за загиблими. Священнослужителі та громада спільно моляться за душі воїнів, створюючи атмосферу духовного єднання.

Молодь у Кіцмані активно долучається до збереження традицій вшанування полеглих героїв. Учні шкіл і студенти організовують тематичні виступи, пишуть творчі роботи, беруть участь у конкурсах, присвячених історії визвольної боротьби України. Дуже важливою є участь молоді у благоустрої військових поховань. Напередодні пам'ятних дат школярі разом із вчителями і волонтерами упорядковують могили, встановлюють прапори та покладають квіти. Такі практичні дії сприяють глибшому усвідомленню молоддю значення героїчних подвигів. Релігійні установи Кіцманя завжди були важливим осередком духовного життя міста. У дні пам'яті загиблих героїв у місцевих храмах проводяться панахиди. Священники звертаються до громади із закликом до єдності, молитви та збереження пам'яті про тих, хто захищав Батьківщину. Окрім релігійних заходів, важливу роль відіграють волонтерські організації. Вони організовують акції зі збору коштів для облаштування могил, оновлення меморіалів та допомоги родинам загиблих. Особливу увагу приділяють підтримці дітей героїв, організовуючи для них культурні заходи та екскурсії.

Традиції вшанування загиблих героїв є частиною багатовікової культури України. Починаючи з часів Київської Русі, українці з великою повагою ставилися до воїнів, які полягли за рідну землю. Зведення курганів, встановлення пам'ятних хрестів і проведення церковних обрядів – усе це свідчить про високе моральне ставлення до героїв.

Козацька доба принесла нові форми шанування загиблих. Козаки споруджували церкви на місцях битв, створювали народні думи, які прославляли подвиги воїнів. Ці традиції продовжували розвиватися у ХХ столітті, коли Україна боролася за свою незалежність під час визвольних змагань 1917–1921 років.

У наш час традиції вшанування героїв набули нового змісту після початку російської агресії у 2014 році. Україна створила численні меморіальні комплекси, такі як Алея Героїв Небесної Сотні у Києві, пам'ятники захисникам у різних регіонах країни та військові кладовища.

Традиції вшанування героїв, які активно зберігають у Кіцмані та інших містах України, відіграють важливу роль у формуванні національної свідомості. Вони не лише зберігають пам'ять про минуле, але й виховують у громадян почуття відповідальності за майбутнє своєї країни. Завдяки таким традиціям молодь усвідомлює, що боротьба за незалежність і свободу є складовою національної ідентичності. Ці цінності сприяють формуванню єдності суспільства та зміцненню духовної основи державності. Популяризація і збереження таких традицій – це завдання, яке має об'єднати всю країну. Саме пам'ять про героїв та патріотизм є основою, на якій будується сильна, незалежна та єдина Україна.

Торкот Анастасія Михайлівна
*здобувач вищої освіти I року навчання
 другого (магістерського) рівня,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Лановик Зоряна Богданівна,
*доктор філологічних наук, професор,
 кафедра української та зарубіжної літератур
 і методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ (НА МАТЕРІАЛІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ КВІТКИ- ОСНОВ'ЯНЕНКА У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ)

Сучасні процеси в Україні, які охоплюють сфери політики, економіки та соціального життя, висувають на перший план необхідність патріотичного виховання молодого покоління. У нинішніх реаліях актуальними стають креативні підходи й інноваційні шляхи розвитку патріотичних рис особистості. Важливо при цьому враховувати значення регіональної культури як носія

художньої спадщини, глибоких прагнень і традицій етносу. Вона є потужним джерелом і надійною основою для виховання дітей та молоді. Завдяки унікальному впливу регіональна культура сприяє формуванню національного світогляду, духовності, моральності та утвердженню любові до рідної землі.

Актуальність теми. Література завжди була потужним інструментом формування національної свідомості та патріотичного виховання. Особливо це актуально в умовах сучасної України, коли виховання у молоді почуття національної ідентичності є необхідним для збереження державності, культури та традицій. Творчість Григорія Квітки-Основ'яненка займає важливе місце в українській літературі, адже вона демонструє високі моральні ідеали, любов до батьківщини та критику суспільних недоліків.

Письменник був одним із перших, хто розвивав українську прозу, акцентуючи увагу на простих людях, їхніх чеснотах і боротьбі за духовні цінності. У нинішньому контексті його твори можна розглядати як культурний код нації, що підтримує моральний стрижень суспільства в умовах криз.

Олесь Гончар писав про нього: «Внесок Г. Ф. Квітки-Основ'яненка в літературний процес вагомий і різнобічний. Видатний прозаїк і драматург широко відкрив двері у велику літературу. Ним були закладені основи нової української прози, введені жанри повісті, оповідання, соціально-побутові комедії. Письменник розробив і утвердив в українській літературі принципи просвітительського реалізму, який у 30-х роках XIX ст. став на Україні провідним творчим методом і літературним напрямом» [4].

Сергій Єфремов назвав його «батьком української прози», Тарас Шевченко звертався до письменника «батьку ти мій, друже».

Роль літературних творів у патріотичному вихованні. Твори Григорія Квітки-Основ'яненка, такі як «Маруся», «Сердешна Оксана» та «Конотопська відьма», є зразком зображення українського села, традицій, моралі та духовних цінностей. Знайомство учнів із цими творами сприяє: формуванню почуття любові до рідної землі, усвідомленню важливості збереження національних

традицій, розвитку емпатії та моральних чеснот через переживання героїв, вихованню патріотизму на прикладі персонажів, що цінують свою культуру.

У сучасному освітньому процесі патріотичне виховання стає центральною складовою навчання. На прикладі літературних творів учні вчать осмислювати цінності української нації, розуміти її унікальність і важливість для світової культури.

Особливості викладання літератури в умовах війни. Війна змінила акценти у викладанні літератури. Уроки української літератури стали не лише навчальним, а й виховним майданчиком для формування національної стійкості. Уроки, присвячені творчості Григорія Квітки-Основ'яненка, допомагають учням: переосмислювати роль моральних цінностей у житті суспільства; знаходити духовну опору в історичному досвіді та літературних образах; аналізувати зображення боротьби за гідність і людяність; обговорювати актуальні проблеми сучасності через призму класичної літератури.

Наприклад, у повісті «Маруся» тема жертвовної любові резонує із сучасними реаліями, де героїзм і відданість відіграють ключову роль у житті українців. «Конотопська відьма» дозволяє глибше зрозуміти проблему забобонів і маніпуляцій, що особливо актуально у світі інформаційних війн.

Аналіз шкільних програм: сучасні і минулі аспекти. Вивчення творчості Григорія Квітки-Основ'яненка завжди було важливим компонентом шкільних програм, проте акценти змінювалися залежно від історичного контексту. У радянські часи твори письменника вивчалися в контексті соціальних конфліктів і критики забобонів. У сучасній програмі Т. Яценко та М. Фасолі акцент зроблено на патріотичному та етичному вихованні, а також на формуванні критичного мислення учнів.

У сучасних шкільних програмах:

- «Маруся» вивчається у 9-му класі. Ця повість є прикладом жертвовної любові та глибокої віри, що формує у молоді цінності сімейного та духовного

життя. Учні обговорюють тему морального вибору та вірності, що резонує із сьогоденною реальністю.

- «Сердешна Оксана» розглядається як взірць соціальної критики та розкриття теми людської гідності. Аналізуючи цей твір, учні осмислюють цінність боротьби за свої права й протидію несправедливості.

- «Конотопська відьма» вивчається у 10-му класі, демонструючи гумористичне висміювання забобонів і моральну деградацію. Водночас у центрі уваги залишається тема духовної чистоти та суспільної відповідальності.

Порівнюючи програми, можна зазначити, що сьогодні більше уваги приділяється практичним навичкам аналізу творів та їх інтеграції в сучасний соціокультурний контекст. Це передбачає: використання інтерактивних методів (дискусії, проєктні роботи), застосування медіаресурсів для глибшого розуміння історичного контексту, формування міжпредметних зв'язків (історія, етика, громадянська освіта), а також створення ситуацій морального вибору на основі сюжетів творів.

Чого повчають твори Григорія Квітки-Основ'яненка? Твори письменника допомагають учням зрозуміти: важливість збереження духовних і моральних цінностей, значення патріотизму в умовах суспільних викликів, шкідливість забобонів і необхідність критичного мислення, необхідність соціальної відповідальності й підтримки ближнього.

«Маруся» навчає жертовності, вірності та важливості духовної віри. «Сердешна Оксана» відкриває тему соціальної справедливості та людської гідності. «Конотопська відьма» спонукає до осмислення гумору як засобу критики суспільних вад і застереження проти деградації.

Творчість Григорія Квітки-Основ'яненка залишається актуальною для формування національної свідомості молоді. Її вивчення в середній школі сприяє патріотичному вихованню, розвитку моральних чеснот та осмисленню національної ідентичності. У сучасних умовах важливо інтегрувати традиційні літературні твори у новітні методики викладання, щоб зробити їх доступними й

цікавими для учнів. Таке викладання допомагає виховувати покоління, яке цінує свою культуру, традиції та готове захищати національні інтереси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багрій М. Література як засіб формування національної свідомості та характеру особистості крізь призму творчості Богдана Лепкого. Івано-Франківськ. 2021. С. 46 – 49.
2. Багрій М. Педагогічна ідеї і просвітницька діяльність українських письменників Західної України (кінець XVIII 30-ті роки XX сторіччя): монографія проф. Г.Білавич. Івано-Франківськ: НАІР, 2020. С. 650.
3. Григорій Квітка-Основ'яненко (1778 – 1843). Аналіз творчості, критика, Українська література XIX століття. URL: [Григорій Квітка-Основ'яненко. Аналіз творчості, критика, творча спадщина, Українська література XIX століття \(конспекти лекцій\)](#) (дата звернення: 13.01.2025).
4. До ювілею Г. Ф. Квітки-Основ'яненка – світлого генія українського слова. URL: [До ювілею Г. Ф. Квітки-Основ'яненка – світлого генія українського слова — КДПУ](#) (дата звернення: 13.01.2025).
5. Ісаєва О. Особливості вивчення літератури в школі під час і після війни. Київ. 2022. С. 124 – 127.
6. Марфинець М. Науковий вісник Ужгородського університету. *Патріотичне виховання школярів на матеріалі літературного краєзнавства*. Свалява. 2016. С. 176 – 178.
7. Мовчан В. Програма. *Українська література 10-11 класи. Рівень стандарту*. 2016. С. 40.
8. Яценко Т. Модельна навчальна програма. «Українська література. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. 2024. С. 103.

Фенюк Тетяна Володимирівна,
*здобувач вищої освіти I року навчання
другого (магістерського) рівня,
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського*

Науковий керівник:
Коломієць Олена Вікторівна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського*

ВИКОРИСТАННЯ МЕМІВ ЯК ІНТЕРАКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Сучасна освіта постійно розвивається, адаптуючись до нових потреб і викликів учнів, що вимагає впровадження інноваційних підходів у навчальний процес. Серед таких підходів варто виділити меми – короткі, часто гумористичні зображення або відео, що супроводжують текст [3, с. 153].

Літературні твори, зазвичай, учні сприймають як щось далеке, нецікаве й неактуальне, що може бути причиною втрати інтересу до навчання та нерозуміння глибини творів. Так мем стає містком між минулим і сьогоденням, допомагаючи учням усвідомити актуальність літератури в їхньому житті [5].

Меми дозволяють зробити складні концепції простішими, зрозумілішими, відобразити основні ідеї твору через гумор або сарказм, що сприяє кращому запам'ятовуванню інформації [1, с. 329]. Наприклад, якщо на уроці літератури учні обговорюватимуть творчість Тараса Шевченка або Йоганна Гете, буде доцільно використати меми як навчальний інструмент. Мем, у якому Катерина зі сльозами дивиться на москаля, а підпис передає суть їхніх стосунків, допомагає зрозуміти трагізм і соціальний підтекст твору [2]. Такий підхід робить аналіз глибоких тем доступнішим і ближчим до сучасного світосприйняття молоді.

Аналогічно мем, який стисло передає головну тему «Фауста» запитанням на кшталт: «Чи варто було продавати душу?», дозволяє учням поглянути на складні філософські питання просто й дотепно [4]. Такий метод залучає до аналізу творів навіть тих, хто зазвичай байдужий до класики. Цей підхід не

лише викликає усмішку на обличчі, а й допомагає зрозуміти сутність твору через знайомі культурні коди.

Інтеграція мемів у процес вивчення української та зарубіжної літератури відкриває нові горизонти. Мем як інструмент здатен поєднати традиційне й сучасне, роблячи процес вивчення літератури доступнішим і зрозумілішим для молодого покоління [5].

Отже, використання інтерактивних технологій через призму мем-культури може стати потужним інструментом у руках сучасного педагога для залучення молоді до світу літератури й культури загалом. Вона має потенціал стати невід'ємною частиною освітнього процесу, сприяючи розвитку критичного мислення й творчих здібностей учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Собченко, Т. М., Федоренко, В. В. Використання мемів в освітньому процесі як освітній тренд. Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. м. Харків, 13 червня 2024 р.
2. Файні мемі про українську літературу [Електронний ресурс]. URL: <https://www.facebook.com/ukrlit.mem> (дата звернення: 25.01.2025).
3. Циховська, Е. Д. Інформаційні віруси: картина як інтернет-мем. Актуальні проблеми іноземної філології, 2023, № 8, с. 153.
4. Gritcult. The deterritorialisation of the meme of Faust [Електронний ресурс]. Medium. URL: <https://medium.com/meditations-observations/the-deterritorialisation-of-the-meme-of-faust-49abd0234ce0> (дата звернення: 25.01.2025).
5. Gagliardi, L. Memes in the language and literature class: what for and how [Електронний ресурс]. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/346613754_memes_in_the_language_and_literature_class_what_for_and_how (дата звернення: 25.01.2025).

Хомяк Вікторія Вікторівна
 здобувач вищої освіти III року навчання
 першого (бакалаврського) рівня,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник:
Лановик Мар'яна Богданівна,
 доктор філологічних наук, професор,
 кафедра української та зарубіжної літератур
 і методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка

ФЕНОМЕН РОДИННИХ ЦІННОСТЕЙ У ПОВІСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «КАЙДАШЕВА СІМ'Я» ТА ЙОГО СУЧАСНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Родинні цінності є основою суспільства, на якій формуються морально-етичні орієнтири людини. Повість Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» актуалізує проблему сімейних конфліктів, що виникають через непорозуміння та ціннісні суперечності. У сучасному освітньому процесі твір є важливим інструментом для формування у молоді уявлень про значення родини, взаємоповагу та вміння вирішувати конфлікти.

«Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького – соціально-побутова повість, що змальовує життя української селянської родини другої половини XIX століття. Твір висвітлює родинні конфлікти, які виникають через матеріальні суперечки, егоїзм, непорозуміння між поколіннями та вплив патріархальних традицій. Автор із тонким гумором і сатирою показує поступову руйнацію родинних зв'язків, підкреслюючи важливість взаємоповаги, компромісу та духовних цінностей.

Метою роботи є дослідження феномену родинних цінностей у творі Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», аналіз його актуальності для сучасного суспільства та визначення шляхів інтеграції твору в освітній процес з метою формування у молоді морально-етичних орієнтирів.

Для вивчення цієї теми можна скористатися методичною розробкою Конокеєнко О.П., яка передбачає використання групових форм навчання для учнів 10-го класу. Клас можна поділити на групи для обговорення центральних конфліктів у творі. Це сприяє формуванню комунікативних навичок і розуміння морально-етичних цінностей [3].

У повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» родинні цінності відображають традиційний український сільський побут, де сім'я є основною соціальною одиницею, а взаємини між її членами ґрунтуються на патріархальних засадах. Основною ознакою такого суспільства є те, що старші покоління займають домінуюче становище, а молодші підкоряються їхнім рішенням і традиціям [5].

Під час аналізу образів персонажів, за рекомендацією Конокеєнко О.П., можна використовувати групову роботу з поділом на групи за принципом: «Старше покоління» (Омелько і Маруся) та «Молодше покоління» (Карпо, Лаврін, Мотря, Мелашка). Кожна група проводить характеристику персонажів і презентує свої висновки, порівнюючи їх із реаліями сучасного суспільства [3].

Старше покоління, зображене у творі, – Омелько та Маруся Кайдаші. Роки кріпаччини наклали на батька свій відбиток: хоча він був працьовитим, дбайливим господарем, проте ховався він соціальної несправедливості та родинної колотнечі за чаркою. Маруся, яка прослужила в панській економії, засвоїла від панів найгірші риси: брутальність та сварливість поєднувалися у ній із лицемірністю та манірністю [1].

Молодше покоління представлене у повісті Кайдашевими синами та невістками. Карпо – мовчазний, упертий та жорстокий парубок, який підіймає руку на батька та матір у розпалі сімейних сварок. Лаврін, наділений ніжною та поетичною душею, спочатку намагається протистояти колотнечі, проте після смерті батька, взявши господарство у свої руки, лається зі старшим братом.

Карпова дружина Мотря наділена енергійною та незалежною вдачею, швидко здогадується, що ховається за улесливими словами свекрухи Кайдашихи, тому неприховано ворогує з нею за все: починаючи від пряжі для

одягу і закінчуючи кухонним приладдям. Мелашка, яку обрав собі Лаврін, відповідає за вдачею своєму чоловікові. Не витримавши свекрушиних тортур, вона тікає у Київ, проте сім'я забирає її звідти. Мелашці довелося пристосовуватися, тому вона стає на бік Кайдашихи і ворогує з Мотрею [1].

У цій повісті Іван Нечуй-Левицький продовжує й розвиває характерні засоби гумору, які беруть свій початок від української народної традиції. В епічну авторську розповідь часто вкраплюються комічні сценки, смішні ситуації в дусі народних анекдотів або інтермедій (хатні сварки свекрухи та невістки Мотрі тощо).

У повісті багато виразних яскравих діалогів, у яких виявляється, з одного боку, ліризм і лукавий гумор українських селян, а з другого – обмеженість світогляду, примітивізм і забобонність понять, які зростають на ґрунті дрібновласницького індивідуалізму. Але, як було вже зазначено, гумор Нечуя-Левицького – це не сміх заради сміху. Письменник співчуває своїм персонажам, бо в їх психіці черстве дрібновласницьке начало суперечливо поєднується з началом здоровим і трудовим [2].

Із серії кумедно-комічних подій кінець кінцем виростає реальна трагічна картина життя селянства, після довговічної панщини загнаного у безвихідь нових пореформених відносин. Загальна картина життя Кайдашів не така вже й комічна. Гине старий Кайдаш, скривджений своїми дітьми. Приречена на нескінченну ворожнечу з синами і невістками та на глум односельчан Кайдашиха. Контрастом до картин тяжкого сільського побуту в повісті виступають картини природи, ліричні сцени кохання молоді. Прекрасні пейзажі, сила природних людських почуттів ніби протистоять безглузду життя, закутого в кайдани приватної власності [2].

Вивчення «Кайдашевої сім'ї» в школах дає можливість порушити морально-етичні питання, які не втрачають своєї актуальності й у сучасному суспільстві. Це можливість для учнів обговорити важливість поваги до старших, родинних обов'язків і відповідальності перед родиною, а також розглянути сучасні конфлікти, що виникають через індивідуалізм і прагнення

до самореалізації молодих людей. Аналізуючи конфлікти між поколіннями, учнів можна навчити шукати шляхи вирішення моральних суперечностей у реальному житті.

Для вивчення морально-етичних дилем, які розкриваються у творі, можна провести «мозковий штурм» за групами. Наприклад, одна група аналізує «Причини конфліктів», а інша – «Шляхи їх вирішення». Це відповідає компетентному підходу, що сприяє розвитку критичного мислення [3].

У «Кайдашевій сім'ї» конфлікти між батьками і дітьми, між старшими і молодшими поколіннями стають результатом різних підходів до життя, спричинених змінами в соціально-економічних умовах. Молодші намагаються подолати обмеження, які накладають старші, у той час як старші зберігають традиційні уявлення про роль родини та соціальний порядок. У сучасному суспільстві конфлікти між поколіннями часто виникають через те, що нові покоління мають інші уявлення про свободу, кар'єрні можливості, а також про роль родини в особистому житті. Це породжує напругу і в сім'ях, і в суспільстві загалом. Аналізуючи ці конфлікти через призму «Кайдашевої сім'ї», учні можуть зрозуміти, чому ці проблеми є універсальними і існують не лише в Україні, але й в інших країнах.

У повісті Нечуя-Левицького є чітке зіткнення між поняттями «добре» та «погано» в контексті моралі і етики, де старші члени родини сприймають певні дії своїх дітей як порушення традицій і норм, а молодші хочуть змінити цю систему. Сучасне покоління стикається з подібними морально-етичними дилемами, пов'язаними з індивідуалізмом, прагненням до самовираження і незалежності. Взаємини в родині часто стають полем боротьби між особистими інтересами і родинними обов'язками. Вивчення таких проблем крізь призму твору допомагає зрозуміти, як соціальні зміни впливають на моральні орієнтири, і чому конфлікти поколінь завжди супроводжуються питаннями етики та моралі.

Для закріплення знань можна запропонувати учням написати твір-роздум на тему: «Ким би ви хотіли бути із сім'ї Кайдашів? Чи змінили б ви свою

поведінку, і як це могло б вплинути на стосунки в родині?» У цьому завданні учні мають обрати одного з персонажів і пояснити, чому вони хотіли б опинитися на його місці, проаналізувати, які риси поведінки персонажа сприяють конфліктам у сім'ї та запропонувати, як змінена поведінка (наприклад, більше взаєморозуміння, менше егоїзму або схильності до сварок) могла би вплинути на зменшення напруги та покращення стосунків між членами родини [3]. Це завдання сприятиме розвитку здатності до самоаналізу та усвідомленню ролі моральних принципів у гармонійних стосунках.

Важливим аспектом є пошук балансу між традицією та індивідуальними прагненнями, що активно порушується у повісті. У сучасному соціумі питання балансу між збереженням родинних традицій і правом на самостійність і свободу вибору набуває особливої важливості. Молодь часто шукає свій шлях у світі, що відрізняється від того, в якому вирости їх батьки, що породжує нові моральні дилеми. У повісті «Кайдашева сім'я» сімейні традиції і обов'язки постають в образах старшого покоління, тоді як молодші намагаються подолати це і знайти свій шлях. Ця боротьба за індивідуальність і пошук нових шляхів самовираження є однією з найбільш актуальних тем для сьогоденного покоління, яке стикається з викликами глобалізації і швидких змін у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бибик С. П. Оповідність в українській художній прозі: монографія. Луцьк: ВД «Вежа-друк», 2010. 288 с.
2. Кукуруза Н. Сценічні версії національної класики в українських театрах у контексті сучасної масової культури. *Мистецтвознавство*. 2011. №2. С. 168–171.
3. Конокеєнко О.П. Групові методи навчання під час вивчення повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»: Методична розробка. *Одеський центр професійно-технічної освіти*. 2018. №3 С. 15–20.
4. Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я. Харків: ВД «КСД», 2018, 320 с.
5. Хомишак О. Б. Образ батька на тлі української народної спадщини 2012. *Молодь і ринок*. №1. С. 5–7.

Чиж Оксана Русланівна
 здобувач вищої освіти II року навчання
 першого (бакалаврського) рівня,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник:
Лабашук Оксана Василівна,
 доктор філологічних наук, професор,
 кафедра української та зарубіжної літератури і
 методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка

ЖІНОЧІ ОБРАЗИ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ КВІТКИ- ОСНОВ'ЯНЕНКА ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Творчість Г. Квітки-Основ'яненка є яскравим відображенням особливостей історичної епохи та життя різних верств українського суспільства. Незважаючи на обмеження, накладені цензурою, письменник зумів створити реалістичні образи і картини чиновницько-бюрократичного, кріпосницького ладу, зокрема, жахи панщини і кріпацтва, що стали синонімами каторжної праці і важких страждань. Це стало основною темою в його творах, де панщина зображується як невинуватене насильство, а життя кріпаків – як постійне переживання гіркоти і безправ'я.

Г. Квітка-Основ'яненко є одним із представників просвітницького реалізму, і його творчість охоплює широкий спектр жанрів. Він був новатором у таких жанрах, як повість, оповідання, комедія та реалістична трагедія. Його твори не лише відображають різноманітну соціальну проблематику, але й занурюються в морально-етичні питання, надаючи літературі нові художні принципи та елементи, що посилили національну ідентичність української літератури.

Творчість Григорія Квітки-Основ'яненка, одного з найвидатніших українських письменників, найбільш яскраво проявилася у його прозі. У таких

повістях, як «Маруся», «Сердешна Оксана», «Козир-дівка» та «Щира любов», головними героїнями часто стають сільські дівчата. Автор майстерно передає сільський побут, народні традиції та звичаї, зображуючи високі моральні цінності простих людей.

У своїх повістях Григорій Квітка-Основ'яненко зображує найкращі риси національного характеру, поетично підкреслюючи їхню значущість. Автор демонструє високу моральність простих людей, наділяючи їх рисами, характерними для народних пісень. Хоча в його творах іноді виникають конфлікти, він уникає їх загострення на соціальному рівні.

Найкращим своїм твором Григорій Квітка-Основ'яненко вважав повість «Маруся». Уже сама робота над текстом цього твору принесла авторові величезне задоволення, а хвиля слави підняла його «під саме небо» [1].

Так, повість «Маруся» належить до сентименталізму, тоді як «Козир-Дівка» відображає ідеї просвітницького реалізму. Ці жіночі персонажі часто виходять за межі традиційних ролей, які обмежувалися домашніми обов'язками та вихованням дітей, що нерідко ставало предметом критики на адресу автора.

У повісті «Козир-Дівка» представлено сильний жіночий характер сільської дівчини Їгви, яка проявляє неабияку активність у житті. Її протиставлено пасивним чоловічим персонажам. Завдяки наполегливості й практичному розуму Їгва долає перешкоди, зокрема боротьбу з бюрократами, захищаючи свого коханого Левка. Автор зображує бюрократів хабарниками та бездушними особами, а Їгва своєю рішучістю розкриває їхні негативні риси. Однак, навіть така сильна героїня, як Їгва, не змогла б досягти успіху без допомоги «доброго» губернатора, що демонструє залежність від зовнішніх обставин.

На противагу Їгві, героїня Галочка з повісті «Щира любов» відзначається пасивністю. Вона добровільно жертвує своїм щастям заради коханого, розуміючи, що шлюб між представниками різних соціальних станів викличе осуд оточення. Відмова від боротьби за кохання призводить до трагічного фіналу: Галочка втрачає здоров'я, не знаходить щастя у шлюбі з нелюбом і помирає від туги.

Маруся з однойменної повісті письменника, змальована як ідеалізована героїня – красива, розумна, покірна й працююча, а її мати Настя втілює тип жінки-матері, що цілковито присвячує себе родині та господарству.

У творчості Г. Квітки-Основ'яненка можна знайти образи життєво активних жінок, які кидають виклик традиційним нормам. Вони діють незалежно від чоловіків, борються за своє щастя й реалізують амбіції, демонструючи, що їхній світ виходить за межі сімейного кола. Ці героїні є прикладом для розширення уявлення про жіночу роль в українському суспільстві.

Кожен портрет у творах Квітки-Основ'яненка є не просто зовнішнім зображенням, а відображенням душевного стану, емоційної гами героїні. Наприклад, образ Оксани з повісті «Сердешна Оксана» можна розглядати через призму символізму. В її зовнішньому вигляді, який зображений через деталі, такі як біле вбрання, бліде обличчя та ніжний погляд, приховано глибоке переживання і страждання. Біле вбрання символізує невинність і чистоту, але одночасно це кольорова асоціація з невинними надіями та марними очікуваннями, що ілюструє драму її становища.

Повість написана у стилі дидактичного сентименталізму, де автор намагається звернути увагу дівчат на те, щоб вони не відцурались від свого роду і не прагнули порівнюватися з панами [2, с. 76].

Так само в портретах інших жінок, як, наприклад, Галочки з повісті «Щира любов», Квітка-Основ'яненко часто використовує кольори, освітлення, природні елементи для підкреслення символічного значення внутрішніх переживань. Яскраві й контрастні кольори в її портреті можуть символізувати палкість її почуттів та безнадійність її ситуації, яка врешті-решт веде до трагедії.

Крім того, в творах Квітки-Основ'яненка, художні деталі портретів часто контрастують із зовнішнім світом. Наприклад, сільське середовище, яке зображується на фоні, може контрастувати з внутрішнім світом героїні, підкреслюючи її духовну самотність або боротьбу з обставинами. Через такі

деталі, Квітка-Основ'яненко створює багаточисельні образи жінок, які розкривають їхні внутрішні конфлікти і психологічні потрясіння.

Усе це робить жіночі портрети у творчості Квітки-Основ'яненка не лише засобом художнього зображення, але й потужним інструментом для вираження глибинних символічних значень, які переплітаються з темами кохання, страждання, морального вибору та соціального становища.

Вивчення творів Григорія Квітки-Основ'яненка у шкільній програмі дозволяє глибше зрозуміти національні традиції, моральні цінності та суспільні реалії минулого. Жіночі образи у його творах можуть бути використані для проведення інтегрованих уроків, де літературний аналіз поєднується з елементами історії, фольклору та культури.

1. **Аналіз характерів героїнь.** На прикладі образу Марусі можна навчати учнів визначати риси ідеальної героїні патріархального суспільства, аналізувати її моральні цінності та порівнювати їх із сучасними уявленнями про жіночність.

2. **Фольклорні мотиви.** Твори Квітки-Основ'яненка багаті на фольклорні елементи, такі як народні пісні, обряди та символи. Учні можуть дослідити, як фольклор впливає на створення художніх образів і посилює їхню емоційну виразність.

3. **Порівняльний аналіз.** Учителям варто залучати до аналізу не лише творчість Квітки-Основ'яненка, а й інших українських письменників, наприклад, Тараса Шевченка чи Марка Вовчка, зосереджуючись на зображенні жінок у різних літературних традиціях.

4. **Психологічний аналіз.** Образи Оксани чи Галочки дають змогу учням зрозуміти психологію героїнь, їхні емоції та внутрішні конфлікти. Це сприяє розвитку емпатії та критичного мислення.

5. **Дискусії та есе.** Учні можуть дискутувати на тему «Чи змінюються ідеали жіночності з часом?» або написати есе, у якому порівнюють жіночі образи Квітки-Основ'яненка з сучасними літературними героїнями.

Жіночі образи у творчості Григорія Квітки-Основ'яненка – це унікальний сплав народного колориту, патріархальних цінностей і глибокого психологізму. Вони не лише відображають особливості історичного контексту, а й залишаються актуальними для сучасних досліджень. Використання творів Квітки-Основ'яненка у шкільній програмі дозволяє формувати моральні якості, розвивати естетичний смак і заохочувати учнів до роздумів над загальнолюдськими цінностями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дяченко В. О. Фемінізм у прозі Квітки-Основ'яненка. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2018.
2. Задорожна О. М. Роль жінки в українському романтизмі. Чернівці: Рута. 2019.

